

ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Географічний факультет
Кафедра економічної та соціальної географії

Пугач С. О., Лажнік В. Й.

ГЕОГРАФІЯ ПРОМИСЛОВОСТІ

Навчально-методичний комплекс дисципліни

Луцьк 2024

УДК 911.3:338.45(072)

П 88

Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 10 від 19 червня 2024 р.)

Рецензенти:

- Майстер А. А.** – кандидат географічних наук, доцент кафедри інформаційної діяльності та туризму Відокремленого структурного підрозділу закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Луцький інститут розвитку людини
- Федонюк С. В.** – кандидат географічних наук, доцент кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу Волинського національного університету імені Лесі Українки

П 88 Пугач С. О., Лажнік В. Й. Географія промисловості : навчально-методичний комплекс дисципліни. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2024. 79 с.

Подано робочу програму навчальної дисципліни, яка містить опис і структуру дисципліни, тематику лекційних, практичних і самостійних занять, питання для підсумкового контролю, критерії оцінювання тощо, а також методичні рекомендації для виконання практичних робіт, завдання для самостійної роботи, тестові завдання для самоконтролю, короткий словник термінів, список рекомендованої літератури.

Рекомендовано студентам географічного факультету.

УДК 911.3:338.45(072)

© Пугач С. О., Лажнік В. Й., 2024

© Волинський національний
університет імені Лесі Українки, 2024

ЗМІСТ

Передмова	4
Робоча програма навчальної дисципліни	6
Методичні вказівки для виконання практичних робіт	22
Самостійна робота	33
Політика оцінювання та підсумковий контроль	34
Тестові завдання для самоконтролю	36
Перелік питань до підсумкового контролю (заліку)	41
Словник основних термінів і понять	43
Список рекомендованої літератури	61
Додатки	64

ПЕРЕДМОВА

Промисловість виступає провідною галуззю господарства й найважливішим складником регіональних територіально-виробничих комплексів. Удосконалення розміщення й територіальної організації промислового виробництва – актуальна проблема науки та практики в період реструктуризації економіки незалежної української держави та в умовах широкомасштабної російської агресії. У результаті вивчення дисципліни студенти отримають знання про предметну область географії промисловості, основні поняття наукової теорії та концепції просторового розвитку промисловості, особливості розвитку міжгалузевих промислових комплексів та окремих галузей в Україні та світі. На основі знань з історії, теорії та методології географії промисловості студенти отримають можливість для глибшого розуміння основних теоретичних положень, законів та закономірностей територіальної організації промислового виробництва.

На сьогодні важливе значення має процес оцінювання природних умов і ресурсів для їх раціонального використання, охорона навколишнього середовища в містах і районах високої концентрації промислових об'єктів, обґрунтування територіальної й галузевої спеціалізацій промисловості, реструктуризації, прогнозування розвитку її галузей та промислових комплексів.

Мета освітнього компонента – формування у студентів уявлень про предметну область географії промисловості з позицій науковців різних країн та про основні теорії та концепції географії промисловості як одного з базових підрозділів географічної науки; формування у студентів теоретичних знань про історію розвитку теоретичної бази дисципліни, про закономірності, принципи та фактори територіальної організації промислового виробництва, функціонально-галузевої та функціонально-територіальної структури промисловості, особливості розвитку та територіальної організації міжгалузевих промислових комплексів України та світу.

Основними завданнями освітнього компонента «Географія промисловості» є формування професійних компетенцій, що дають змогу самостійно аналізувати сутність територіальної організації промислового виробництва. Студенти повинні оволодіти конкретними знаннями про основні теоретико-методологічні концепції географії промисловості, особливості та механізми дії природно-географічних і суспільно-географічних факторів на розвиток та розміщення промислового виробництва, специфіку розвитку міжгалузевих промислових комплексів та їх територіальну організацію в Україні та світі.

В результаті вивчення курсу «Географія промисловості» згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні **знати**:

- основні поняття й категорії дисципліни;
- об'єкт, предмет і місце географії промисловості серед наукових дисциплін;
- історію розвитку та основні теоретико-методологічні концепції географії промисловості;
- закономірності, принципи та фактори розвитку та розміщення промисловості;
- суть понять «промисловий комплекс» та «промислове районування»;
- суть понять «функціонально-галузева» та «функціонально-територіальна» структура промисловості;
- суть поняття «енерговиробничий цикл» та його структурну організацію та специфіку функціонування ;
- особливості сучасного розвитку та розміщення основних міжгалузевих промислових комплексів України та світу.

Студенти повинні *вміти*:

- виявляти особливості розвитку географії промисловості на різних етапах її розвитку як наукової дисципліни;
- аналізувати закономірності, принципи й фактори розвитку та просторового розміщення промислового виробництва;
- виявляти особливості структурної організації та функціонування енерговиробничих циклів у промисловості;
- розв’язувати економічні розрахункові задачі у розвитку промислових комплексів;
- виявляти основні тенденції формування та розвитку міжгалузевих промислових комплексів;
- аналізувати просторові особливості розміщення різних галузей промисловості в Україні та світі;
- наносити на контурну карту України та світу основні промислові центри різних галузей промисловості;
- виявляти сучасні проблеми та перспективи розвитку окремих галузей промисловості.
- використовувати прийоми опису, аналізу, систематизації інформації, отриманої із загальногеографічних та тематичних карт, представляти за картами та літературними джерелами комплексну географічну оцінку галузей промисловості певної території.

Навчально-методичний комплекс дисципліни розроблений відповідно до освітньо-кваліфікаційних програм підготовки бакалаврів спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія) освітньо-професійної програми «Середня освіта. Географія. Економіка» та спеціальності 106 «Географія». Він включає опис, програму та структуру навчальної дисципліни, тематику лекційних, практичних та самостійних занять, питання для підсумкового контролю, критерії оцінювання, а також методичні рекомендації для виконання практичних робіт, завдання для самостійної роботи студентів, тестові завдання для самоконтролю за змістовим модулем, короткий словник термінів із дисципліни, список рекомендованої літератури. Дисципліна є теоретико-методичним базисом для подальшого вивчення комплексних та синтетичних суспільно-географічних дисциплін, а також предметів спеціалізації. Дисципліна також акцентує увагу на обов’язкові просторові аспекти під час вивчення промисловості в закладах загальної середньої освіти.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Таблиця 1

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика освітнього компонента
Денна форма навчання	Галузь знань: «01 Освіта / Педагогіка»	Вибірковий
		Рік навчання – 3
Кількість годин/кредитів 150/5	Спеціальності: «014 Середня освіта. Географія»; <u>106 «Географія»</u>	Семестр – 5-ий
		Лекції – 10 год.
ІНДЗ: <u>немає</u>	Освітньо-професійні програми (Спеціалізації): <u>«Середня освіта. Географія. Економіка»</u> ; <u>«Географія»</u> перший (бакалаврський) рівень освіти	Практичні (семінарські) – 20 год.
		Самостійна робота – 110 год.
		Консультації – 10 год.
		Форма контролю: залік
Мова навчання	українська	

Години вибірових ОК змінено відповідно до Наказу ВНУ імені Лесі Українки «Про затвердження норм часу для планування та обліку початкової роботи та перелік основних видів методичної, наукової й організаційної роботи працівників на 2023/2024 н. р. у Волинському національному університеті імені Лесі Українки (із доповненнями, які затверджені вченою радою університету від 30.08.2023 р. протокол № 9)» від 29 червня 2023 р., № 249/з_

2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Таблиця 2

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лекції.	Практичні роботи	Самостійна робота	Консультації	Форма контролю*/ Бали
Змістовий модуль 1. Теоретико-методичні основи вивчення географії промисловості						
ТЕМА 1. Теоретико-методичні основи географії промисловості	15	2	2	10	1	ДС, РК, ІРС/4
ТЕМА 2. Закономірності, принципи, чинники та форми територіальної організації промисловості	15	2	2	10	1	ДС, РК, ІРС/4
ТЕМА 3. Функціонально-галузева та функціонально-територіальна структура промисловості	15	2	2	10	1	ДС, РК, ІРС/4
Разом за модулем 1	45	6	6	30	3	
Змістовий модуль 2. Особливості розвитку та територіальної організації промисловості України та світу						
ТЕМА 4. Оглядова характеристика промисловості України	53	2	7	40	4	ДС, РК, ІРС/14
ТЕМА 5. Оглядова характеристика промисловості світу	52	2	7	40	3	ДС, РК, ІРС/14
Модульна контрольна робота						МКР/60
Разом за модулем 1	105	4	14	80	7	100
Всього годин / Балів	150	10	20	110	10	100

*Форма контролю: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач / кейсів, ІНДЗ / ІРС – індивідуальне завдання / індивідуальна робота студента, РМГ – робота в малих групах, МКР / КР – модульна контрольна робота/ контрольна робота, Р – реферат, а також аналітична записка, аналітичне есе, аналіз твору тощо.

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Теоретико-методичні основи вивчення географії промисловості

Тема 1. Теоретико-методологічні основи географії промисловості

Географія промисловості як наукова дисципліна та складова частина суспільної географії. Об'єкт і предмет її вивчення. Географія промисловості як наука про територіальну організацію промислового виробництва. Мета та завдання курсу. Структура курсу, його практичне й теоретичне значення.

Місце географії промисловості в системі географічних наук й економічному житті суспільства. Взаємозв'язок курсу з географічними дисциплінами, економікою та іншими суспільними дисциплінами.

Значення та роль промисловості в господарському комплексі країни. Основні поняття, категорії та концепції географії промисловості. Історичні етапи становлення та розвитку географії промисловості.

Суть поняття «територіальна організація промисловості». Поняття про промислові комплекси. Наукові підходи до класифікації та типологізації промислових комплексів. Основні типи міжгалузевих промислових комплексів. Зміст географічних досліджень промисловості. Методичні основи географічного дослідження промисловості.

Тема 2. Закономірності, принципи, чинники та форми територіальної організації промисловості

Суть поняття «закономірності територіальної організації промисловості». Основні закономірності територіальної організації промисловості. Загальні, специфічні та додаткові закономірності розміщення промислового виробництва. Дія закономірностей територіальної організації промисловості в різних типах країн. Принципи розвитку та розміщення промисловості.

Чинники (фактори) територіальної організації промисловості. Механізми дії факторів розміщення промисловості. П'ять груп факторів розміщення: природні, соціально-демографічні, економічні, екологічні та технічні. Загальна характеристика природно-географічних та суспільно-географічних факторів розміщення промислових підприємств.

Основні форми суспільної організації промислового виробництва. Суть понять «концентрація», «спеціалізація», «кооперування» та «комбінування». Інші форми суспільної організації промислового виробництва (диверсифікація, агломерування, комплексування, кластеризація).

Тема 3. Функціонально-галузева та функціонально-територіальна структура промисловості

Суть поняття «промисловість». Промислове підприємство як складовий елемент територіальної господарської системи. Основні показники визначення ролі й місця підприємства у формуванні структури господарства певної території.

Суть поняття «галузь промисловості». Галузь промисловості як об'єкт економіко-географічного аналізу. Методика визначення галузей спеціалізації.

Галузева структура промисловості. Особливості функціонально-галузевої структури промисловості. Класифікація видів економічної діяльності та галузей промисловості. Видобувні та обробні галузі промисловості. Традиційна систематика промислового виробництва. Європейська класифікація видів економічної діяльності (поділ КВЕД на секції, підсекції, розділи, групи, класи та підкласи) та її відмінності від традиційної галузевої класифікації. Групування галузей промисловості. Міжрайонні та внутрішньорайонні галузі

промисловості та їх класифікація. Концепція функціонально-компонентної структури промислових комплексів.

Суть поняття «енерговиробничий цикл» (ЕВЦ). Сучасна система ЕВЦ. Структура ЕВЦ. Виробничі зв'язки промисловості.

Суть поняття «територіальна структура промисловості». Концепція територіальної та функціонально-територіальної структури промислових комплексів. Територіальна організація промислового виробництва. Елементи територіальної структури промисловості та їх класифікація. Типи функціонально-територіальної структури промислових агломерацій і комплексів.

Концепція міжгалузевих комплексів та їх типізація. Суть поняття «промислове районування». Суть поняття «промисловий район».

Змістовий модуль 2. Особливості розвитку та територіальної організації промисловості України та світу

Тема 4. Оглядова характеристика промисловості України

Промисловість як найважливіша ланка в господарському комплексі України. Структурні зміни в промисловості України на початку ХХІ ст. Сучасні тенденції та проблеми в розвитку й розміщенні промисловості країни. Напрями вдосконалення розвитку окремих галузей промисловості.

Форми територіальної організації промисловості в Україні. Промислові агломерації та промислові райони України.

Особливості розвитку та розміщення основних міжгалузевих комплексів. Загальна характеристика паливно-енергетичного, машинобудівного, військово-промислового комплексів, комплексу хімічної індустрії, лісовиробничого, індустріально-будівельного та продовольчого комплексів, комплексу галузей виробництва непродовольчих товарів.

Тема 5. Оглядова характеристика промисловості світу

Особливості структурної організації промисловості світу. Сучасні структурні перетворення у світовому промисловому виробництві. Тенденція зростання ролі країн нової індустріалізації. Зростання ролі новітніх наукомістких галузей промисловості.

Особливості розвитку та розміщення гірничодобувної промисловості світу. Основні гірничопромислові регіони світу. Лісозаготівельна промисловість, морський промисел та рибальство.

Особливості розвитку та розміщення галузей обробної промисловості світу. Паливно-енергетична промисловість. Світова паливно-енергетична система. Регіональні відмінності в розвитку та розміщенні паливно-енергетичного комплексу. Географія нафтової, газової та вугільної промисловості. Країни-лідери за видобутком та споживанням паливних ресурсів. Міжнародна торгівля паливно-енергетичними ресурсами. Електроенергетика світу.

Металургійний комплекс світу. Чорна та кольорова металургія світу: особливості розвитку та розміщення. Машинобудівні комплекси світу. Загальні особливості розвитку. Загальна характеристика авіаракетно-космічної промисловості, автомобілебудування, верстатобудування, суднобудування, електронної та електротехнічної промисловості. Територіальні особливості світового машинобудування. Три головні машинобудівні регіони світу: Північна Америка, Західна Європа, Східна та Південно-Східна Азія.

Хімічна промисловість світу. Виробництво мінеральних добрив, полімерних матеріалів та іншої хімічної продукції. Територіальні особливості розміщення хімічної промисловості у світі.

Легка та харчова промисловість світу. Сучасні тенденції розвитку та розміщення галузей харчової та легкої промисловості у світі.

4. КОРОТКИЙ ВИКЛАД ЗМІСТУ ТЕМ КУРСУ ЛЕКЦІЙ

ТЕМА «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ГЕОГРАФІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ»

Мета: Сформувати поняття про географію промисловості, як галузеву суспільно-географічну наукову дисципліну, її об'єкт та предмет дослідження.

План

1. Значення промисловості в господарському комплексі.
2. Об'єкт, предмет та завдання географії промисловості.
3. Методи дослідження, які використовуються у географії промисловості.
4. Історія розвитку та становлення географії промисловості.
5. Суть поняття «територіальна організація промисловості».
6. Поняття про промислові комплекси.

1. Значення промисловості в господарському комплексі. Промисловість є важливою складовою господарства будь-якої країни чи регіону. Сьогодні у структурі ВВП розвинених країн світу домінує сфера послуг, на промислове виробництво припадає лише 10–20 %. Складається враження про «неважливість», «другорядність» промисловості. Проте не слід забувати, що більшість матеріальних продуктів, які необхідні людській цивілізації виробляється промисловістю. Навіть продукти харчування, що виробляються переважно у сільському господарстві, також проходять промислову переробку. Існує закономірність: чим вища частка продуктів харчування перед споживанням у їжу проходить промислову обробку – тим вищий рівень розвитку країни, і навпаки: висока частка продуктів харчування, яка споживається безпосередньо з «поля» – ознака слаборозвинених країн.

Обґрунтуванням раціональної територіальної організації (розміщення) промисловості можливе лише при спільних зусиллях багатьох наук: економіки, статистики, екології, різноманітні технічні дисципліни та ін. Важливе місце серед них належить й *економічній та соціальній (суспільній) географії* та її галузевій дисципліні *географії промисловості*.

2. Об'єкт, предмет та завдання географії промисловості. *Промисловість* – це сукупність підприємств (фабрик, заводів, фірм, електростанцій, шахт, кар'єрів, майстерень тощо), на яких видобувають й обробляють сировину, виготовляють засоби виробництва та предмети споживання. Це провідна галузь матеріального виробництва, від рівня, темпів і характеру розвитку якої залежить науково-технічний прогрес та продуктивність праці в економіці, задоволення безпосередніх потреб населення.

Згідно класифікації видів економічної діяльності (КВЕД 2010) до складу промисловості віднесено секції В (Добувна промисловість і розроблення кар'єрів), С (Переробна промисловість), D (Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря) та E (Водопостачання, каналізація, поводження з відходами), які поділені на окремі розділи.

Об'єктом дослідження географії промисловості – є промисловість як галузь матеріального виробництва.

Предметом географії промисловості є об'єктивні закономірності та специфічні особливості територіальної організації промисловості відповідно до регіональних природних та соціально-економічних умов.

Отже, предмет географії промисловості – це територіальна організація промислового виробництва (промислових комплексів).

Основними *завданнями* географії промисловості є:

– розробка теоретичних основ вивчення формування та функціонування різноманітних промислових територіальних утворень із метою оптимізації розвитку промислового виробництва;

- виявлення чинників розвитку та територіальної організації окремих галузей промисловості;
- виявлення закономірностей формування промислових комплексів (ПК);
- виявлення напрямів спеціалізації ПК;
- моделювання та прогнозування розвитку ПК.

3. Методи дослідження, які використовуються у географії промисловості. Кожна наука у своїх дослідженнях використовує як загальнонаукові, так і конкретно-наукові методи. Головними методами для географічного дослідження промисловості є: математико-статистичні, порівняльно-географічний, картографічний, ретроспективний, моделювання, класифікації та типізації, системно-структурний підходи.

Сьогодні в епоху інтенсифікації світових економічних процесів, неможливо вивчати промисловість окремої території без їх зв'язку з іншими регіонами. Ми маємо справу з відкритими системами, які постійно взаємодіють між собою. Необхідно вивчати промислове виробництво певних територій у їх взаємозв'язку з глобальною ситуацією – системою більш високого рангу.

4. Історія розвитку та становлення географії промисловості. Витоки української (російської, радянської) економічної географії знаходяться у *галузево-статистичному напрямі* (XIX – поч. XX ст.). Основні представники: К. Арсен'єв, В. Семенов-Тянь-Шанський, В. Ден; серед українців: І. Феценко-Чопівський, М. Туган-Барановський П. Фомін, К. Воблій.

Великий вплив на становлення економічної географії (у т. ч. географії промисловості) здійснила *теорія штандорту* (від нім. *standort* – місце розташування, розміщення) – наука про оптимальне місце розташування підприємства або комбінації підприємств. Основні представники: А. Вебер, В. Кристаллер, А. Льош (німецька географічна школа).

У кінці 20-х рр. XX ст. радянська економічна географія перейшла на *районний напрям* (основоположники – рос. вчені М. Баранський, М. Колосовський). Основні представники в Україні (УРСР): К. Воблій, Л. Яснопольський, М. Волобуєв, Г. Кривченко, М. Шраг.

Друга половина XX ст. Теоретичні основи розробляли рос. вчені А. Пробст, А. Хрущов, М. Алісов, І. Маєргойз. Основні представники в Україні (УРСР): Л. Корецький, М. Шраг, О. Діброва, М. Паламарчук, О. Шаблій, А. Ващенко, В. Поповкін, С. Ішук, Я. Жупанський, М. Ігнатенко, М. Градов.

Основні представники географії промисловості періоду Незалежності: С. Ішук, О. Гладкий, О. Шаблій, Я. Жупанський, Ф. Заставний, О. Топчієв, Г. Підгрушний. Промисловість Волинської області з позицій економічної та соціальної географії досліджував В. Лажнік.

5. Суть поняття «територіальна організація промисловості». Одним із центральних понять суспільної географії є поняття «територіальна організація» (ТО). Існує багато трактувань поняття ТО. За О. Шаблієм у поняття ТО входить: 1) *розміщення* об'єктів (у нашому випадку промислових об'єктів – заводи, фабрики, родовища корисних копалин тощо) по території; 2) наявність зв'язків між об'єктами (вантажопотоки); 3) наявність територіальних утворень (промислові пункти, центри, кущі, вузли, агломерації, райони, зони); 4) можливість керування та регулювання промислових комплексів (функціонально-управлінська структура).

6. Поняття про промислові комплекси. У розміщенні промислових підприємств виділяють 3 стадії:

I. На *першій стадії* підприємства розміщуються окремо, незалежно один від одного, як правило, в нових населених пунктах. Таке розміщення називають *розосередженням*, або *поодиноким*. Підприємства не пов'язані між собою ніякими зв'язками.

II. На *другій стадії* здійснюється перехід до *групового* розміщення промислових підприємств. Підприємства розміщуються недалеко одне від одного, спільно використовують виробничу (транспортна мережа та її вузли, база будівельної індустрії, система енерго-, водо-, газопостачання, каналізація тощо) та соціальну (система розселення зі спільним комунальним господарством, закладами сфери обслуговування, науки, освіти, охорони здоров'я та торгівлі, культури й відпочинку тощо) інфраструктуру. Виробничі зв'язки відсутні або виражені слабо.

III. На *третьій стадії* встановлюються виробничо-технологічні зв'язки між порівняно близько розміщеними підприємствами та поселеннями, які не обмежуються спільним використанням території та інфраструктури, а підтримують тісні постійні зв'язки з кооперування та комбінування виробництва, що дають змогу створювати завершені виробничі процеси.

ТЕМА **«ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ПРИНЦИПИ** **ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ»**

Мета: Сформувані поняття про закономірності територіальної організації (ТО) промисловості, типізацію закономірностей ТО промисловості, принципи планування розвитку промислових комплексів.

План

1. Суть поняття «закономірність ТО промисловості». Типізація закономірностей.
2. Основні закономірності ТО промисловості.
3. Додаткові закономірності ТО промисловості.
4. Дія закономірностей ТО промисловості у різних типах країн.
5. Принципи розвитку промислових комплексів.

1. Суть поняття «закономірність ТО промисловості». Типізація закономірностей. Територіальна організація промисловості формується під дією певних *закономірностей* – багаторазової повторюваності внутрішніх, суттєвих і необхідних причинно-наслідкових зв'язків, зумовлених впливом факторів розвитку промислового виробництва. Вони поділяються на *загальні* та *специфічні*.

Загальні діють у будь-якому товарному виробництві. Це насамперед закономірність територіального поділу праці; концентрації та спеціалізації промисловості; регіональних відмінностей у продуктивності праці та ін.

Специфічні закономірності властиві певним суспільно-економічним формаціям і типам господарської діяльності (типам суспільства, пануючому ладу (феодалізм, капіталізм, соціалізм) тощо). Їх дія виявляється в різних способах виробництва, що відрізняються своєю базою.

2. Основні закономірності ТО промисловості. Серед специфічних закономірностей, які діють на території України можна виділити *основні* (ті, що мають найсуттєвіший вплив) та *додаткові* (мають менше значення). Цей поділ є досить умовний. Із часом додаткові закономірності можуть стати основними та навпаки.

В умовах розвитку господарства України можна виокремити такі *основні закономірності* територіальної організації промисловості:

- 1) *комплексно-пропорційне розміщення* промислового виробництва з метою найбільш раціонального й ефективного використання природних, матеріальних і трудових ресурсів;
- 2) *наближення промислових підприємств до джерел сировини, палива і енергії, місць зосередження трудових ресурсів та районів споживання готової продукції;*
- 3) *розміщення промислових підприємств з урахуванням можливостей розвитку форм суспільної організації виробництва* – концентрації, спеціалізації, кооперування та комбінування;

4) формування раціональної структури промисловості, всебічний розвиток і вдосконалення функціонування промислових утворень комплексного характеру – галузевих, міжгалузевих, локальних і регіональних промислових комплексів;

5) розташування промислових підприємств відповідно до вимог охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів;

6) розміщення промислових підприємств з урахуванням об'єктивного процесу внутрішньодержавного й міждержавного поділів праці та спеціалізації промисловості сусідніх країн та економічних районів держави.

3. Додаткові закономірності ТО промисловості. Останнім часом із розвитком ринкових відносин та активізацією підприємницької ініціативи в промисловому комплексі України, до зазначених вище закономірностей додаються й інші, зумовлені формуванням всебічно розвиненого та глибоко диверсифікованого ринкового середовища, загостренням конкуренції за природні та економічні ресурси виробництва (землю, працю, капітал, інформацію), насиченням промислових підприємств комерційними та науково-інноваційними факторами розвитку.

4. Дія закономірностей ТО промисловості у різних типах країн. Закономірності територіальної організації промисловості відображають дію низки географічних та економічних законів розвитку суспільства й становлять їх модифікацію внаслідок своєрідності розміщення виробництва на основі територіального поділу праці. У процесі розвитку та розміщення галузей промисловості виникають складні взаємозв'язки виробництва з навколишнім середовищем, що свідчить про залежність розвитку низки галузей від локальних природних умов і ресурсів. Є значні регіональні відмінності в освоєнні території, густоті населення та концентрації виробництва, а також забезпеченості галузей паливом, сировиною, робочою силою, транспортом. Формуються різні умови для розвитку концентрації та спеціалізації, кооперування та комбінування виробництва в регіонах.

5. Принципи розвитку промислових комплексів. Виявлення закономірностей територіальної організації промисловості є важливою умовою ефективного управління окремими галузями та промисловими комплексами. Закономірності потрібно розуміти для розроблення певних наукових принципів розміщення підприємств, їх груп і цілих галузей.

Принципи – це правила діяльності для органів управління, що займаються розміщенням промислових об'єктів й організацією промислового виробництва на державному та регіональному рівнях.

Отже, принципи відображають закономірності, в них стисло викладені науково обґрунтовані положення, якими мають керуватися вчені та практики у процесі розробки проектів будівництва та організації діяльності підприємств промисловості.

ТЕМА **«ЧИННИКИ (ФАКТОРИ) ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ** **ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ»**

Мета: Сформувати поняття про передумови та чинники (фактори) територіальної організації промислового виробництва. Показати вплив окремих чинників на вибір місця розташування промислових підприємств.

План

1. Суть поняття «фактор територіальної організації промисловості». Механізм дії факторів.
2. Загальна характеристика найважливіших факторів.
3. Природно-географічні фактори (передумови) ТО промисловості.
4. Суспільно-географічні фактори ТО промисловості.
5. Форми суспільної організації суспільного виробництва.

1. Суть поняття «фактор територіальної організації промисловості». Механізм дії факторів. Фактор *ТО (розміщення) промисловості* – це вся сукупність аргументів (причин), що зумовлюють вибір місця розташування промислового підприємства.

Фактори розміщення (за Е. Б. Алаєвим) – сукупність територіальних нерівноцінних умов та ресурсів, яка визначає оптимальне або раціональне розміщення об'єкта з точки зору вибраних критеріїв і поставленої мети.

При оцінці факторів *ТО промисловості* передусім аналізується структура затрат на виробництво продукції, а таж співвідношення матеріаломісткості та фондомісткості у різних галузях промисловості.

Особливості галузей визначаються за *техніко-економічними показниками*, які виражаються у вартісному, відсотковому або натуральному вигляді.

2. Загальна характеристика найважливіших факторів. Територіальна організація кожної галузі промисловості створюється під впливом двох груп факторів: *природно-географічних і суспільно-географічних*. Їх дія на розміщення кожного промислового підприємства різна, а результат визначається сумарним впливом факторів.

Основні фактори розміщення промислових підприємств – сировинний, паливно-енергетичний, водний, трудових ресурсів, споживчий, транспортний, екологічний.

3. Природно-географічні фактори (передумови) *ТО промисловості*. Розвиток промисловості значною мірою залежить від природних ресурсів, зокрема від мінеральної сировини, палива, водних, у тому числі гідроенергетичних, лісових, сільськогосподарських, морських ресурсів. Процес праці у сфері промислового виробництва передбачає необхідну кількість предметів праці і засобів праці.

Предмети праці – це речовини природи, які за допомогою засобів праці піддаються обробці. Головними предметами праці у промисловості є різноманітні види сировини, матеріалів, палива. Усі відомі види сировини одержують із природи шляхом видобутку і переробки природних ресурсів.

Сировина – складова засобів виробництва; як продукт праці вона переробляється в інші продукти й становить матеріальне підґрунтя усієї виробленої промисловістю продукції – знарядь праці та предметів споживання.

У господарській практиці розрізняють *основну* та *допоміжну* сировину, або матеріали. В основі такого поділу лежить участь сировинних матеріалів у виробництві кінцевого готового продукту. Наприклад, залізна руда – головний матеріал для доменного виробництва, адже вона є матеріальною основою чавуну – продукції цього виробництва. Флюси (вапняки й доломіти) – це допоміжна сировина, що сприяє відновленню заліза із руди в доменному виробництві.

4. Суспільно-географічні фактори *ТО промисловості*. Суспільно-географічним (соціально-економічним) факторам належить провідна роль у формуванні промислових комплексів. Виділяють наступні *групи суспільно-географічних факторів*:

1) *трудові ресурси* – їх кількість (обмежені можливості побудови нових підприємств у слабоосвоєних районах) та якість (насамперед кадровий та освітній склад);

2) *демографічна ситуація* – народжуваність, смертність, природний приріст (скорочення) населення, міграції (один із основних способів забезпечення трудовими ресурсами), статеві-вікова структура населення;

3) *система розселення* – мережа міських поселень, як опорні точки розвитку промисловості; рівень урбанізації;

4) *матеріально-технічна база* – сукупність елементів продуктивних сил, що функціонують у суспільному виробництві за певних економічних відносин. Сюди відносять: засоби виробництва (техніка, засоби праці та ін.), хімізація (поширення хімічних технологій в усі галузі), комплексна механізація та автоматизація, основні виробничі фонди та ін.

5) *науково-інноваційні фактори* – науково-технічний прогрес, впровадження нових технологій у виробництво, рівень розвитку науки, наявність науково-дослідних установ, технополісів, науково-технологічних парків тощо.

5. Форми суспільної організації суспільного виробництва. На територіальну організацію промисловості впливають *форми суспільної організації* промислового виробництва. Це, передусім, концентрація, спеціалізація, кооперування, комбінування, що мають і галузевий, і територіальний характер.

Концентрація. Галузева концентрація – це зосередження виробництва на великих підприємствах. Територіальна концентрація – зосередження (скупчення) підприємств на певній території.

Спеціалізація – виготовлення на окремих підприємствах однотипної продукції. Територіальний аспект спеціалізації – переважний розвиток галузей, які найбільше відповідають суспільно-географічним умовам території. Показник спеціалізації – частка профілюючої продукції у всій валовій продукції регіону.

Кооперування – це така форма організації виробництва, при якій у виготовленні готового продукту беруть участь декілька підприємств.

Спеціалізація й кооперування – дві сторони одного й того ж процесу суспільного поділу праці, просторовим виявом якого є територіальний поділ праці.

Комбінування – це така форма організації промислового виробництва, коли окремі виробництва виготовляють різну продукцію із однієї й тієї ж сировини. Вони здебільшого об'єднуються в одне ціле – *комбінат*.

ТЕМА

«ФУНКЦІОНАЛЬНО-ГАЛУЗЕВА СТРУКТУРА ПРОМИСЛОВОСТІ»

Мета: Сформувати поняття про галузь промисловості; проаналізувати функціонально-галузеву структуру промисловості.

План

1. Поняття про галузь промисловості та галузеву структуру промисловості.
2. Класифікація галузей промисловості.
3. Поняття «енерговиробничий цикл».
4. Методика визначення галузей спеціалізації.
5. Виробничі зв'язки промисловості.

1. Поняття про галузь промисловості та галузеву структуру промисловості.

Галузь промисловості (за А. Т. Хрущовим) – це сукупність підприємств, подібних за призначенням виготовленої продукції, за використаною сировиною, технікою й технологією виробництва, професійним складом кадрів й умовами праці, а також факторами розміщення.

Кількість галузей промисловості постійно змінюється під впливом НТП у зв'язку з тим, що відбувається інтенсивне формування, виділення та відокремлення нових галузей і виробництв. Старі галузі відмирають.

Галузева структура промисловості – це склад та співвідношення між різними галузями та виробництвами (певної території).

Останнім часом у науковій літературі ведеться дискусія про застарілість терміну «галузева структура» та заміну його на *класифікація видів економічної діяльності* (КВЕД).

2. Класифікація галузей промисловості.

Відповідно до прийнятої у статистичній звітності класифікації всі галузі промислового комплексу України об'єднано у так звані *укрупнені (комплексні) галузі*. До складу кожної з них входять прості галузі, які, у свою чергу, можуть поділятися на групи спеціалізованих

підприємств, що не мають ознак галузі. Наприклад, укрупнена група галузей хімічної і нафтохімічної промисловостей охоплює такі самостійні галузі, як гірничохімічна, анілінофарбова, виробництво синтетичних смол і пластмас, хімічних волокон, стиснутих і скраплених газів, хімічних реактивів, синтетичного каучуку, сажі, гумових і азбестових виробів, хіміко-фармацевтичних виробництв та ін.

Галузі промисловості можна групувати за багатьма ознаками. Враховуючи функціональні й територіальні особливості різних галузей промисловості, їх поділяють на дві великі групи: *міжрайонні та внутрішньорайонні*.

Класифікація галузей промислових комплексів передбачає їх поділ на *добувні й обробні*. *Добувні* видобувають мінеральну сировину (руди чорних і кольорових металів, солі, сировину для промисловості будівельних матеріалів, різні види мінерального палива тощо). *Обробні* галузі обробляють усі види первинної сировини, видобуті з надр земної кори, а також сільськогосподарську та лісову сировину. Залежно від стадій виробничого циклу розрізняють галузі первинної та вторинної обробки.

У промисловому комплексі України тривалий час застосовувалася *схема поділу укрупнених галузей на такі групи*: 1) електроенергетика; 2) паливна промисловість; 3) чорна металургія; 4) кольорова металургія; 5) машинобудування й металообробка; 6) хімічна та нафтохімічна промисловості (сюди ж належить і хіміко-фармацевтичне виробництво); 7) лісова, деревообробна й целюлозно-паперова промисловості; 8) промисловість будівельних матеріалів; 9) промисловість будівельних конструкцій і деталей; 10) скляна та фарфоро-фаянсова промисловості; 11) легка промисловість; 12) харчова промисловість; 13) мікробіологічна промисловість; 14) борошномельно-круп'яна й комбікормова промисловості; 15) медична промисловість (виробництво медичної апаратури та інструментів); 16) інші галузі промисловості (виробництво музичних інструментів, художніх й ювелірних виробів, іграшок, хімчистка та пральня та ін.).

3. Поняття «енерговиробничий цикл». Характерною особливістю промисловості є повторення в різних районах певних типів виробничих процесів. У промисловому комплексі всі галузі (виробництва) взаємопов'язані між собою. Вони формують енерговиробничі цикли (ЕВЦ).

Енерговиробничий цикл (за М. Колосовським) – це типова стійко існуюча сукупність процесів, які виникають взаємообумовлено (супідрядно) навколо основного процесу, для даного виду сировини й енергії.

Кожен цикл розвивається на базі певного сполучення сировинних і паливно-енергетичних ресурсів і містить весь комплекс процесів – від видобутку та збагачення сировини – до одержання всіх видів готової продукції.

ЕВЦ – це технологічно зв'язані ланки різних виробництв, що ґрунтуються на якомусь «головному» виді енергії чи сировини. ЕВЦ – це метод характеристики й порівняння матеріально-технічних основ виробничих комплексів, метод аналізу системи територіально-виробничих комплексів країни.

4. Методика визначення галузей спеціалізації.

При визначенні галузей спеціалізації найчастіше використовується *індексний метод* запропонований В. Кістановим. Існує 2 основні концепції визначення галузей спеціалізації:

- *виробнича* (скільки виробляється певного продукту);
- *вивізна* (скільки вивозиться даного продукту за межі регіону).

Найчастіша при визначенні галузей спеціалізації застосовують коефіцієнт (індекс) спеціалізації, коефіцієнт локалізації, коефіцієнт середньодушового виробництва, коефіцієнт міжрайонної товарності.

5. Виробничі зв'язки промисловості. Аналізу зв'язків слід приділити особливу увагу. Виробничі зв'язки виникають як з постачальниками сировини, палива, енергії, матеріалів, так і зі споживачами готової продукції. Усі зв'язки поділяються на

внутрішньогалузеві та міжгалузеві. Широкий розвиток внутрішньогалузевих зв'язків – це одна з головних умов формування галузевих промислових комплексів. На основі взаємодії різних галузей промисловості формуються міжгалузеві промислові комплекси.

Виробничі зв'язки кожної галузі промисловості розвиваються як з а) поставачальниками сировини, палива, енергії, матеріалів, так і з б) споживачами готової продукції.

Взаємозв'язок виробництв, що входять до складу ЄВЦ, можна проаналізувати на основі виявлення внутрішньоциклових зв'язків. Головною їх особливістю є послідовність розвитку, тобто внутрішньоциклові зв'язки мають вертикальний характер. Найбільшого розвитку вертикальні зв'язки набувають у головному виробничому процесі. Зв'язки у ЄВЦ розвиваються у формі комбінування й можуть бути згруповані таким чином: 1) зв'язки на основі послідовної обробки сировини; 2) зв'язки при комплексному використанні сировини; 3) зв'язки при утилізації відходів промислового виробництва; 4) матеріально-технічні зв'язки зв'язки.

ТЕМА **«ФУНКЦІОНАЛЬНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА** **СТРУКТУРА ПРОМИСЛОВІСТІ»**

Мета: Сформувати поняття про функціонально-територіальну структуру промисловості, елементи територіальної структури, територіальне управління промисловістю.

План

1. Поняття про територіальну структуру промисловості.
2. Елементи територіальної структури промисловості.
3. Промислове районування та промисловий район.
4. Галузеве та територіальне управління господарством та промисловістю.

1. Поняття про територіальну структуру промисловості. Промислові підприємства утворюють різні форми територіального зосередження (розміщення). Ці форми можуть бути більш чи менш складними залежно від галузевої структури виробництва, типу виробничих зв'язків, розміщення в одному чи декількох населених пунктах тощо. Різні форми територіального зосередження (розміщення) промислових підприємств й є елементами територіальної структури промисловості району, а сукупність цих елементів утворює територіальну структуру.

Різноманітні поєднання промислових підприємств мають дві якісно відмінні форми – *промислові угруповання та промислові комплекси.*

Територіальна структура промисловості (за І. Маєргойзом) – сукупність певним чином взаєморозміщених та взаємообумовлених територіальних елементів господарства – промислових вузлів, територіально-виробничих комплексів (ТВК), економічних районів, які перебувають у складній взаємодії.

2. Елементи територіальної структури промисловості. *Елементи територіальної структури* промисловості – це різні форми територіального зосередження (розміщення) промислових підприємств.

У територіальній структурі промисловості виділяють такі елементи: промисловий пункт, промисловий центр, промисловий вузол, промисловий комплекс підобласного виду, промисловий комплекс обласного виду, промислового комплексу підрайонного виду, промисловий район.

3. Промислове районування та промисловий район. Серед промислових районів розрізняють *галузеві й інтегральні.*

Механізм утворення галузевих районів полягає в тому, що кожна галузь промисловості вибирає для себе оптимальні ділянки території, які за сукупністю економічних та природних

умов найбільше відповідають техніко-економічним потребам, факторам розміщення виробництва.

Галузевий промисловий район є, по суті, територіальною сукупністю (територією з підвищеною концентрацією) однорідних підприємств. До таких районів відносяться райони видобування вугілля, нафти чи природного газу, енергетичні системи, райони чорної металургії, машинобудування, хімічної промисловості й т. д.

Деякі автори піддають сумніву існування галузевих районів, доводячи, що в чистому вигляді вони не зустрічаються, й пропонують використовувати поняття *галузевої виробничі бази*.

Певні території є оптимальними для розміщення підприємств не однієї, а зразу декількох галузей промисловості. Тому галузеві райони перекривають один одного, перебуваючи у складі *інтегральних промислових районів*. Але інтегральні райони не можна розглядати як просту суму галузевих районів.

4. Галузеве та територіальне управління господарством та промисловістю.

Економікою централізованого типу можна управляти за однією з двох альтернативних схем – *галузевою* чи *територіальною*. Ринкова економіка звичайно зберігає так званий державний сектор, який у різних країнах займає від 8 % до 25–30 % господарства й в якому державні органи безпосередньо керують окремими підприємствами та галузями економіки. Але ринкова економіка більшою своєю частиною орієнтована на самоорганізацію й самоуправління: держава відповідає лише за формування нормативно-правового поля господарської діяльності й не втручається у саме виробництво, окрім державного сектору. Пострадянські країни проголосили перехід до ринкової економіки, але на сьогодні ще зберігають багато в чому принципи та механізми централізованого управління. Відтак, розгляд галузевого й територіального управління та проблем їх раціонального поєднання лишається актуальним.

За *галузевим управлінням (управлінням по вертикалі)* підприємства згруповані у різні галузі, й підприємства однієї галузі управляються одним центральним органом (міністерством) незалежно від того, де, в якому регіоні вони розміщені. *Територіальне управління (управління по горизонталі)* організоване так, що всі підприємства розміщені в одному регіоні (районі), підпорядковані місцевій регіональній владі незалежно від їх профілю та галузевої приналежності.

ТЕМА

«ОГЛЯДОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОЛОВНИХ МІЖГАЛУЗЕВИХ ПРОМИСЛОВИХ КОМПЛЕКСІВ»

Мета: Розкрити особливості формування, функціонування та розвитку головних міжгалузевих промислових комплексів: паливно-енергетичного, металургійного, машинобудівного, лісопромислового, комплексів галузей хімічної, легкої, харчової промисловості.

План

1. Паливно-енергетичний комплекс.
2. Комплекс галузей хімічної промисловості.
3. Комплекс галузей чорної металургії.
4. Комплекс галузей кольорової металургії.
5. Машинобудівний комплекс.
6. Лісопромисловий комплекс.
7. Комплекс галузей легкої промисловості.
8. Комплекс галузей харчової промисловості.

1. Паливно-енергетичний комплекс (ПЕК). Енергетика – основа розвитку продуктивних сил. Вона забезпечує роботу силового апарату в промисловості, сільському

господарстві, на транспорті, в побуті, бере участь у технологічних процесах багатьох галузей промисловості, значною мірою визначає розвиток науково-технічного прогресу.

До паливно-енергетичного комплексу належить *паливна промисловість* (видобування та переробка палива), *електроенергетика* (виробництво та передача електроенергії).

2. Комплекс галузей хімічної промисловості. Хімічна промисловість є однією з трьох провідних галузей індустрії, що забезпечує науково-технічний прогрес, прискорюючи розвиток продуктивних сил. Серед інших галузей вона не відрізняється ні промислово-виробничими фондами, ні роллю у виробництві товарної продукції. Однак із нею пов'язана хімізація господарства. *Хімізація* проявляється, по-перше, в широкому використанні хімікатів і хімічних матеріалів у промисловості, сільському господарстві та побуті; по-друге, у впровадженні хімічної технології в галузях матеріального виробництва; по-третє, у прискореному розвитку самої хімічної промисловості.

Використання численної та широко розповсюдженої сировини територіально майже не обмежує хімічну промисловість. Вона характеризується значно більшою вільністю у розміщенні підприємств, ніж багато інших галузей, маючи також можливості маневрувати при виборі найбільш економічного виду сировини для того чи іншого виробництва. Водночас відходи чорної та кольорової металургії, нафтопереробки й т. д., які взагалі неможливо транспортувати, є сировиною й прив'язують хімічну промисловість до відповідних виробництв. Хімічна індустрія впливає на сировинну базу. В міру вдосконалення технологічних методів змінюється структура використовуваної сировини.

3. Комплекс галузей чорної металургії. Чорна та кольорова металургія, хімічна та лісова галузі, утворюють великий міжгалузевий *комплекс конструкційних матеріалів*.

Значення чорної металургії визначається тим, що вона є фундаментом для машинобудування, яке забезпечує науково-технічний прогрес у всіх ланках господарства. До її складу входять: видобування, збагачення залізних, марганцевих і хромітових руд, виробництво чавуну, доменних феросплавів, сталі та прокату, виробництво електроферосплавів, вторинна переробка чорних металів, коксування вугілля, виробництво металевих виробів виробничого призначення.

У цьому комплексі стрижнева роль належить власне металургійній переробці (чавун, сталь, прокат). Решта виробництв виступає суміжними, попутними, покликаними забезпечувати основний технологічний процес.

4. Комплекс галузей кольорової металургії. *Кольорова металургія* як галузь важкої індустрії спеціалізується на видобуванні, збагаченні та металургійній переробці руд кольорових, благородних і рідкісних металів, включаючи виробництво сплавів, прокат кольорових металів і переробку вторинної сировини. До галузі відноситься й видобування алмазів. У час НТП значення кольорових металів постійно зростає.

Тому *галузевий склад* кольорової металургії включає *мідну, свинцево-цинкову, нікель-кобальтову, алюмінієву, титано-магнієву, вольфрамову* галузі, а також виробництво *благородних металів, твердих сплавів, рідкісних металів*.

5. Машинобудівний комплекс. Машинобудівний комплекс утворюють галузі машинобудування та металообробки. Машинобудування – серцевина важкої індустрії. Воно забезпечує технічне переозброєння всього господарства, комплексну механізацію й автоматизацію виробництва. Машинобудівний комплекс відзначається широким розвитком міжгалузевих зв'язків, що ґрунтуються на виробничому кооперуванні.

У машинобудуванні України виникло багато проблем, що вимагають розв'язання: низька якість і технічний рівень виробів, виробництво застарілих моделей, повільне освоєння нової техніки та прогресивних технологій, низька конкурентна спроможність машин й обладнання порівняно з аналогічною зарубіжною продукцією; необхідність впровадження метало-енергозберігаючих технологій та ін.

З точки зору особливостей розміщення виробництва та рівня розчленування технологічного процесу галузі машинобудування класифікуються таким чином: *важке машинобудування; загальне машинобудування; середнє машинобудування; виробництво точних машин, механізмів, приладів та інструментів; виробництво металевих виробів і заготовок; ремонт машин й обладнання.*

6. Лісопромисловий комплекс. *Лісопромисловий комплекс (ЛПК) – великий міжгалузевий господарський комплекс, що складається з різних галузей і підгалузей, які працюють на базі однієї сировини – деревини. Він має велике значення, забезпечуючи потреби країни у деревині, пиломатеріалах, целюлозі, папері, меблях, тарі, хімічних продуктах.*

У галузевій структурі лісопромислового комплексу розрізняють *заготівлю, механічну обробку, хімічну переробку* деревини.

Механічна обробка включає лісопильну галузь, виробництво фанери, будівельних деталей, стандартних будинків, меблеву промисловість, сірникове виробництво, випуск деревостружкових плит (ДСП) і деревоволокнистих плит (ДВП).

Хімічна переробка деревини (лісохімія) дає різноманітні хімічні продукти, гідролізні та каніфольно-скипидарні виробництва.

Целюлозно-паперова промисловість поєднує механічну та хімічну обробку деревини й завершує лісоресурсний цикл.

7. Комплекс галузей легкої промисловості. *Легка промисловість – це сукупність галузей, які забезпечують населення товарами повсякденного споживання: тканинами, одягом, взуттям. Ці ж галузі виробляють і технічні тканини. Легка промисловість використовує й натуральну (сільськогосподарську) сировину (волокна бавовнику, льону, коноплі, шерсть тварин), і хімічну (синтетичні та штучні волокна), шкіри, хутра, інші матеріали. Тому легка промисловість має виробничі зв'язки зі сільським господарством, хімічною промисловістю, машинобудуванням.*

До легкої промисловості належать такі галузі: *текстильна, швейна, трикотажна, шкіряно-взуттєва, хутрова* та інші. Особливістю легкої промисловості є те, що вона потребує переважно жіночих рук, тому підприємства галузі необхідно розміщувати у районах значного розвитку важкої промисловості для досягнення збалансованості у структурі зайнятості чоловіків і жінок. На відміну від багатьох галузей важкої промисловості, легка не має такого великого районоутворюючого значення, але вона є необхідною складовою частиною господарського комплексу всіх районів.

На територіальну організацію легкої промисловості впливають насамперед два фактори: *сировинний і споживчий.*

8. Комплекс галузей харчової промисловості. *Харчова промисловість має винятково важливе значення у господарському комплексі. Вона виконує головну соціальну функцію, забезпечуючи населення необхідною для життя продукцією. Харчова промисловість – завершальна стадія агропромислового комплексу – переробляє сільськогосподарську сировину й доводить її до споживача. Причому постійно збільшується частка сільськогосподарської продукції, що проходить промислову переробку, й у перспективі їй буде піддаватися вся сільськогосподарська сировина.*

Харчова промисловість має складну галузеву структуру. До її складу входить чимало галузей, які об'єднуються спільним призначенням готової продукції.

У розміщенні підприємств харчової промисловості велику роль виконують два фактори – сировина та споживач. Значний вплив мають також фактори економіко-географічного положення, трудових ресурсів, водний, екологічний.

5. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Під час вивчення курсу «Географія промисловості» застосовується низка різноманітних методів навчання. Під час проведення лекційних занять використовуються словесні методи навчання (розповідь, лекція-бесіда, пояснення, проблемна лекція, оглядова лекція тощо), а також наочні методи (ілюстрування, демонстрування карт і схем, спостереження тощо). Доцільно також використовувати індуктивні, дедуктивні та інтерактивні методи передачі та сприйняття студентами інформації.

Під час проведення практичних робіт використовуються практичні методи навчання, зокрема самостійний аналіз студентами побудованих ними схем, таблиць та картографічного матеріалу. Для засвоєння географічної номенклатури та розвитку просторового мислення обов'язковим є нанесення на контурні карти України та світу промислових центрів, країн – основних виробників промислової продукції, іншої географічної інформації за допомогою різних способів і засобів картографічного зображення. Також виконання практичних завдань передбачає використання методів роботи з навчальною та науковою літературою, інтернет-джерелами, підручниками й посібниками (вирішення проблемних ситуацій, пошуки студентами відповідей на поставлені запитання в літературних джерелах тощо).

Під час проведення практичних занять доцільно використовувати проблемні, евристичні, дослідницькі методи навчання з метою формування вмінь студентами здійснювати різноманітні розумові операції (аналіз, синтез, систематизація, узагальнення тощо). Стимулюючо-мотиваційна функція навчальних методів полягає у використанні таких прийомів, дій та операцій, які здатні викликати в студента ті внутрішні імпульси, що допомагали б йому мобілізувати свою волю та увагу для досягнення поставлених цілей. Це, наприклад, досягається під час обговорення питань теми заняття за рахунок використання проблемних завдань, евристичних запитань, ситуацій здивування, відкриття, показу парадоксальності в явищах, виявлення подібностей і відмінностей тощо.

Дослідницькі методи навчання використовуються під час виконання індивідуального творчого завдання, яке може задаватися студентам для поглиблення їх знань про окремі географічні явища й процеси промислового виробництва, їх просторове поширення в країнах і регіонах світу.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Тема: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ГЕОГРАФІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Мета заняття: Сформувати поняття про географію промисловості як галузеву суспільно-географічну наукову дисципліну, її об'єкт та предмет дослідження.

Питання для обговорення:

1. Значення промисловості в господарському комплексі країни.
2. Об'єкт, предмет та завдання географії промисловості.
3. Методи дослідження географії промисловості.
4. Історія розвитку географії промисловості.
5. Суть поняття «територіальна організація промисловості».
6. Суть поняття «промисловий комплекс», їх класифікація та типологія.

Практичні завдання:

1. Визначте місце географії промисловості у системі географічних наук. Проаналізуйте й порівняйте схеми класифікації суспільно-географічних наук за А. Голиковим, М. Пістуном, О. Шаблієм і вкажіть до яких наук належить географія промисловості. Висновки запишіть у зошит.

2. За допомогою наукової літератури та інтернет-джерел проаналізуйте історичний розвиток географії промисловості, звернувши особливу увагу на внесок кожного вченого в розвиток географії промисловості. Результати подайте у вигляді поданої нижче таблиці.

Провідні вчені географії промисловості

№ з/п	Вчений	Роки життя	Країна	Основні праці	Які питання географії промисловості досліджував?
1.	А. Вебер				
2.	А. Льош				
3.	У. Ізард (В. Айзард)				
4.	К. Воблій				
5.	Г. Кривченко				
6.	Л. Яснопольський				
7.	Л. Корецький				
8.	О. Ващенко				
9.	О. Діброва				
10.	М. Шраг				
11.	В. Поповкін				
12.	М. Паламарчук				
13.	С. Іщук				
14.	Я. Жупанський				
15.	О. Топчієв				
16.	О. Шаблій				

3. Накресліть структурну схему географії промисловості, в якій слід відобразити її галузеву, регіональну, теоретичну, методичну та інші складові частини.

4. Коротко опишіть основні наукові підходи до класифікації та типологізації промислових комплексів.

Рекомендована література:

Основна: 1, 3, 4, 5, 17-19, 21, 23, 30, 32, 33

Додаткова: 6, 16, 22, 47, 49, 50, 56, 57, 61

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Тема: ЧИННИКИ ТА ФОРМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Мета заняття: Сформувати поняття про передумови та чинники (фактори) територіальної організації промислового виробництва. Показати вплив окремих чинників на вибір місця розташування промислових підприємств.

Питання для обговорення:

1. Закономірності та принципи територіальної організації промисловості.
2. Суть поняття «чинники територіальної організації (ТО) промисловості» та механізм їх дії.
3. Природно-географічні чинники ТО промисловості.
4. Суспільно-географічні чинники ТО промисловості.
5. Суть понять «концентрація та спеціалізація промисловості».
6. Суть понять «кооперування та комбінування промисловості».

Практичні завдання:

1. Проаналізуйте вплив основних факторів на територіальну організацію промисловості. Зробіть письмовий аналіз таблиці «Ступінь впливу основних факторів на розміщення промислового виробництва» (додаток А).

2. Заповніть таблицю, вказавши галузі промисловості, які розміщені за наведеним принципом.

Принципи розміщення підприємств галузей промисловості

№ з/п	Принципи розміщення	Галузі
1	Заводи споруджуються на місці добування вугілля або руди	
2	Заводи будуються поблизу джерел дешевої енергії	
3	Заводи орієнтуються на місця зосередження кваліфікованих кадрів	
4	Заводи розміщуються поблизу споживачів їх продукції	
5	Заводи споруджуються виключно біля родовищ мінеральної сировини	
6	Заводи будуються так, щоб вони якнайближче були до споживача та металургійних центрів	
7	Заводи будуються на місцях схрещування транспортних магістралей різних видів	
8	Вибираючи місце для спорудження заводу, особливо враховують умови водопостачання	
9	Підприємства будують у районах концентрації важкої промисловості для повного використання трудових ресурсів	
10	Підприємства будують у районах концентрації виробництва сільськогосподарської рослинницької продукції	

3. Використовуючи наукову літературу та періодику, лекційний матеріал, опишіть механізм дії паливно-енергетичного та сировинного факторів на територіальну організацію окремих галузей промисловості.

4. Письмово у зошиті опишіть фактори, що впливають на територіальну організацію промисловості Волинської області.

Рекомендована література:

Основна: 3, 4, 7-9, 11-13, 17-18, 21-22, 27-30, 32

Додаткова: 16, 24-26, 34, 40, 42, 45, 46, 49

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Тема: ФУНКЦІОНАЛЬНО-ГАЛУЗЕВА СТРУКТУРА ПРОМИСЛОВОСТІ

Мета заняття: Сформувати у студентів поняття про галузь промисловості; проаналізувати функціонально-галузеву структуру промисловості.

Питання для обговорення:

1. Поняття про галузь промисловості та галузеву структуру промисловості.
2. Класифікація галузей промисловості.
3. Суть поняття «енерговиробничий цикл».
4. Методика визначення галузей спеціалізації.
5. Виробничі зв'язки промисловості.

Практичні завдання:

1. На основі додатку **Б** накресліть схему галузевої структури промисловості.
2. Письмово у зошиті порівняйте побудовану Вами схему із Класифікатором видів економічної діяльності (додаток **В**). Які у них спільні та відмінні риси?
3. Проаналізуйте зміни у галузевій структурі промисловості України за останні роки та вкажіть причини цих змін.
4. Побудуйте кругові діаграми галузевої структури промисловості України у 2010, 2015, 2020 і 2022 рр. за даними таблиці 3.1. Зробіть порівняльний письмовий аналіз цих діаграм.

Таблиця 3.1

Частка галузей промисловості України за виробництвом реалізованої продукції, %

Галузі промисловості	2010 р.	2015 р.	2020 р.	2022 р.
Вся промисловість, у т. ч.:	100,0	100,0	100,0	100,0
Добувна та розроблення кар'єрів	10,0	10,8	11,2	11,1
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	20,8	23,9	29,5	39,7
Металургія	19,1	15,7	12,3	8,8
Машинобудування і металообробка	9,3	6,5	6,1	5,2
Хімічна і нафтохімічна	15,4	15,1	12,1	8,8
Лісова і деревообробна	2,6	3,4	3,1	3,3
Легка	0,8	1,0	1,0	1,1
Харчова	18,0	22,4	21,0	18,7
Інші галузі	4,0	1,2	3,7	3,3

Рекомендована література:

Основна: 1-4, 7-9, 11-13, 15, 20-22, 25-26, 29, 30, 32, 33
Додаткова: 40, 45, 52, 53, 55, 58, 59

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Тема: ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНИЙ КОМПЛЕКС

Мета заняття: Ознайомитися зі структурою, чинниками територіальної організації та особливостями функціонування паливно-енергетичного комплексу.

Питання для обговорення:

1. Суть поняття «паливно-енергетичний комплекс» та його значення в економіці.
2. Структура паливно-енергетичного комплексу (ПЕК).
3. Фактори територіальної організації ПЕК.
4. Сучасні тенденції розвитку ПЕК.
5. Особливості розвитку та територіальної організації ПЕК України.
6. Особливості розвитку та розміщення ПЕК світу.

Практичні завдання:

1. Обчисліть, скільком тонам умовного палива відповідає 1 т різних видів палива, якщо відомо, що калорійність 1 кг становить (ккал): нафти – 11 000; кам'яного вугілля – 7000; бурого вугілля – 5000; сланців – 3600; природного газу (1 тис. м³) – 9000.
2. Ознайомтесь із циклами виробництв: нафтоенергохімічним, газоенергохімічним, вуглеенергохімічним, сланцеенергохімічним. Замалюйте схему одного з них (додатки Г, Д, Е). Опишіть основні стадії обраного циклу.
3. На основі літературних джерел проаналізуйте техніко-економічні особливості різних типів електростанцій та заповніть таблицю, виділивши їхні позитивні й негативні риси.

Позитивні та негативні риси різних типів електростанцій

Типи електро-станцій	Позитивні риси	Негативні риси	Найбільші електростанції України
ТЕС			
АЕС			
ГЕС			
ГАЕС			
ВЕС			
СЕС			

4. На контурну карту України нанесіть найбільші електростанції згідно додатку Є.
5. Коротко опишіть особливості сучасного просторового розміщення нафтової та газової промисловості у світі.
6. На контурну карту світу нанесіть першу десятку країн, які є основними видобувачами кам'яного вугілля.

Рекомендована література:

Основна: 1-4, 7-10, 12, 15, 20-22, 24-25, 29, 30, 32, 33
Додаткова: 34-36, 39, 41, 43-44, 54, 60

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Тема: МЕТАЛУРГІЙНИЙ КОМПЛЕКС

Мета заняття: Ознайомитися зі структурою, чинниками територіальної організації та особливостями функціонування чорної та кольорової металургії.

Питання для обговорення:

1. Суть понять «чорна металургія» та «кольорова металургія» й їх значення в економіці.
2. Структура чорної й кольорової металургії та основні методи виплавки чорних і кольорових металів..
3. Чинники та принципи територіальної організації чорної й кольорової металургії.
4. Особливості розвитку та територіальної організації чорної металургії України.
5. Особливості розвитку та розміщення чорної металургії у світі.
6. Особливості розвитку та територіальної організації кольорової металургії України.
7. Географія кольорової металургії світу.

Практичні завдання:

1. Ознайомтеся з пірометалургійним циклом чорної металургії (додатки **Ж, З**). Замалюйте його схему у зошит. Вивчіть і коротко опишіть сутність технологічних стадій циклу.
2. Письмово в зошиті проаналізуйте основні фактори, які впливають на територіальну організацію чорної та кольорової металургії. Наведіть приклади.
3. Проведіть розрахунки:
 - а) Скільки нікелевих руд необхідно для виплавки 1 т нікелю, якщо вміст металу в руді становить 1,5 %?
 - б) Встановіть, скільки залізної руди потребує завод потужністю 4 млн т прокату на рік, якщо він використовує руду з вмістом заліза 50 %.
 - в) Для виплавки 1 т алюмінію на металургійному комбінаті витрачається 2 т глинозему, а для виробництва 1 т глинозему – 5 т нефелінів або 3 т бокситів. Скільки потрібно бокситів і нефелінів для виплавки 50 т алюмінію?
 - г) Обчисліть річну необхідність у потягах та вагонах металургійного комбінату, якщо для виробництва 1 т сталі необхідно: 1,5 т залізної руди, 350 кг металобрухту, 2 т коксівного вугілля, 0,5 т флюсових вапняків, 0,1 т марганцевої руди, 40 т води. Річна потужність комбінату – 6 млн т сталі. У вагоні – 50 т, у потязі 40 вагонів.
4. За літературними джерелами та картами складіть економіко-географічну характеристику одного з металургійних районів світу за варіантом: Україна – Донецький (1–5 за списком групи); Придніпровський (6–10 за списком групи); Німеччина – Рурський (11–15 за списком групи); США – Приозерний (16–20 за списком групи), Північно-Аппалачський (21–25 за списком групи), Приатлантичний (26–30 за списком групи).

Рекомендована література:

Основна: 1-4, 8-10, 13-14, 16, 20, 22, 26, 29, 30, 32, 33
Додаткова: 34-35, 37, 39, 41, 43-44, 54, 60

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

Тема: МАШИНОБУДІВНИЙ КОМПЛЕКС

Мета: Ознайомитися зі структурою, чинниками територіальної організації та особливостями функціонування машинобудівного комплексу.

Питання для обговорення:

1. Суть поняття «машинобудівний комплекс» та значення машинобудування в економіці.
2. Структура машинобудівного комплексу (МБК).
3. Фактори територіальної організації МБК.
4. Сучасні тенденції розвитку МБК.
5. Особливості розвитку та територіальної організації МБК України.
6. Географія машинобудування світу.

Практичні завдання:

1. Накресліть схему міжгалузевих зв'язків машинобудівного комплексу та проаналізуйте її.

2. Складіть письмову характеристику окремих галузей машинобудівного комплексу України за варіантом: важке машинобудування (1–4 за списком групи), залізничне (5–8 за списком групи), суднобудування (9–12 за списком групи), автомобілебудування (13–16 за списком групи), сільськогосподарське та тракторобудування (17–20 за списком групи), верстат- та приладобудування (21–24 за списком групи), авіаракетно-космічне (25–28 за списком групи) за нижче наведеним планом:

План характеристики:

- а) Значення галузі в господарстві.
 - б) Сировинна база виробництва.
 - в) Номенклатура продукції, яка виробляється.
 - г) Умови, фактори та принципи розміщення виробництва.
 - г) Коротка історія виробництва.
 - д) Основні форми організації виробництва (спеціалізація, кооперування, концентрація, комбінування).
 - е) Сучасне територіальне розміщення галузі: основні промислові райони, агломерації, вузли, центри, пункти (з назвами найбільших підприємств).
 - є) Які зміни відбулися в галузі за останні 10 років?
 - ж) Проблеми та перспективи розвитку галузі.
3. Нанесіть на контурну карту України розміщення центрів відповідних галузей промисловості згідно варіанту із завдання 2.
4. Письмово у зошиті дайте загальну комплексну характеристику однієї із галузей машинобудування світу за варіантом: верстатобудування (1–5 за списком групи), автомобілебудування (6–10 за списком групи), авіаракетно-космічне (11–15 за списком групи), електротехнічне (16–20 за списком групи), суднобудування (21–25 за списком групи).
5. Нанесіть на контурну карту світу основні центри відповідної галузі машинобудування згідно варіанту із завдання 4.

Рекомендована література:

Основна: 1-2, 4, 9-10, 22, 27-30, 32, 33
Додаткова: 34-36, 39, 41, 43-44, 54, 60

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7

Тема: КОМПЛЕКС ГАЛУЗЕЙ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Мета заняття: Ознайомитися зі структурою, чинниками територіальної організації та особливостями функціонування комплексу галузей хімічної промисловості.

Питання для обговорення:

1. Суть поняття «комплекс галузей хімічної промисловості». Значення хімічної промисловості в економіці.
2. Структура комплексу галузей хімічної промисловості.
3. Фактори територіальної організації хімічної промисловості.
4. Сучасні тенденції розвитку хімічної промисловості.
5. Особливості розвитку та територіальної організації хімічної промисловості України.
6. Географія хімічної промисловості світу.

Практичні завдання:

1. Накресліть та письмово у зошиті проаналізуйте схему галузевої структури хімічної промисловості.
2. Ознайомтеся з гірничохімічним циклом (додаток **И**). Замалюйте його схему у зошит. Вивчіть технологічні стадії циклу та опишіть їх особливості.
3. Проаналізуйте фактори, що впливають на територіальну організацію комплексу галузей хімічної промисловості й заповніть нижче наведену таблицю.

Фактори розміщення та основні центри хімічної промисловості України

№ з/п	Галузі	Фактори розміщення	Основні центри
1	Сірчаноокислотна промисловість		
2	Содова промисловість		
3	Виробництво азотних добрив		
4	Виробництво фосфатних добрив		
5	Виробництво калійних добрив		
6	Шинна промисловість		
7	Виробництво хімічних волокон		
8	Парфумерна промисловість		
9	Фармацевтична промисловість		

4. Проведіть розрахунки:

а) На виробництво 1 т кальцинованої соди необхідно затратити 1,55 т солі та 1,4 т вапняку. Розрахуйте витрати матеріалів на випуск 656 тис. т соди.

б) На виробництво 1 т синтетичного волокна витрачається 4,5 т целюлози, а на 1 т штучного (віскозного) волокна – 1,2 т целюлози. Обчислити, на скільки більше целюлози затрачено на виробництво 16,9 тис. т синтетичних волокон, ніж на виробництво такої ж кількості штучних волокон.

5. Побудуйте графік «Динаміка виробництва хімічних речовин і хімічної продукції» за даними нижче наведеної таблиці. Визначте загальний тренд динаміки. Письмово проаналізуйте причини, що зумовлюють динамічні зміни, вкажіть перспективні напрями розвитку хімічного виробництва в Україні.

**Динаміка індексів виробництва хімічних речовин і хімічної продукції
(у відсотках до попереднього року)**

Роки	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Індекс	121,5	81,9	102,3	115,3	112,9	105,1	99,9	38,2

Рекомендована література:

Основна: 1-2, 4, 8-10, 13-14, 16-20, 22, 24-26, 28-29, 30, 32, 33

Додаткова: 34-36, 38-39, 41, 43-44, 54, 59-60, 63

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8

Тема: ЛІСОВИРОБНИЧИЙ КОМПЛЕКС

Мета заняття: Ознайомитися зі структурою, чинниками територіальної організації та особливостями функціонування комплексу лісовиробничого комплексу.

Питання для обговорення:

1. Суть поняття «лісовиробничий комплекс». Значення лісовиробничого комплексу в економіці.
2. Структура лісовиробничого комплексу.
3. Фактори територіальної організації лісовиробничого комплексу.
4. Сучасні тенденції розвитку лісовиробничого комплексу.
5. Особливості розвитку та територіальної організації лісовиробничого комплексу України.
6. Географія лісовиробничого комплексу світу.

Практичні завдання:

1. Накресліть схему галузевої структури лісовиробничого комплексу (додаток І) та письмово у зошиті її проаналізуйте.
2. Ознайомтеся з лісоенерговиробничим циклом (додаток Й). Замалюйте його схему у зошит. Вивчіть і проаналізуйте технологічні стадії циклу.
3. Проаналізуйте фактори територіальної організації та основні центри головних галузей лісової промисловості України, заповнивши нижче наведену таблицю.

Фактори територіальної організації галузей лісової промисловості України

Галузі	Фактори розміщення							Головні центри
	Сировина	Споживач	Відходи інших галузей	Водні ресурси	Дешева електроенергія	Паливо	Транспортні шляхи	
Лісозаготівля								
Лісопильна								
Меблева								
Фанерно-диктова								
Сірникова								
Целюлозно-паперова								
Лісохімічна								

4. Проведіть розрахунки:

- а) Скільки деревини затрачено на виробництво 30 тис. м³ клеєної фанери за умови, якщо на її 1 м³ затрачено 2,3 м³ деревини?
- б) Один завод може переробити за рік приблизно 150 тис. м³ деревини. Обчислити, скільки оцтової кислоти, метилового спирту можна отримати з неї, якщо з 1 м³ деревини виходить 39 кг оцтової кислоти та 28 кг спирту.
- в) Скільки деревини необхідно затратити, щоб виробити 10 000 м² шовкових тканин, якщо з 1 т деревини отримують 160 кг віскозного волокна, а з 1 кг цього волокна – 25 м² тканини?

Рекомендована література:

Основна: 1-2, 4, 8-10, 13-14, 16-20, 22, 24-26, 28-32

Додаткова: 34-36, 38-39, 41, 43-44, 46, 54, 58-60

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9

Тема: КОМПЛЕКС ГАЛУЗЕЙ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Мета заняття: Ознайомитися зі структурою, чинниками територіальної організації та особливостями функціонування комплексу галузей харчової промисловості.

Питання для обговорення:

1. Суть поняття «харчова промисловість» та її значення в економіці.
2. Структура харчової промисловості.
3. Фактори розміщення підприємств харчової промисловості.
4. Сучасні тенденції розвитку виробництва харчових продуктів і напоїв.
5. Особливості розвитку та територіальної організації галузей харчової промисловості України.
6. Особливості розвитку харчової промисловості світу.

Практичні завдання:

1. Накресліть схему галузевої структури харчової промисловості та проаналізуйте її письмово у зошиті.

2. Складіть письмову характеристику окремих галузей харчової промисловості України за варіантом: цукрова (1–4 за списком групи), олійно-жирова (5–8 за списком групи), борошномельно-круп'яна (9–12 за списком групи), молочна (13–16 за списком групи), плодоовочеконсервна (17–20 за списком групи), м'ясна (21–24 за списком групи), кондитерська (25–28 за списком групи) за нижче наведеним планом:

План характеристики:

- а) Значення галузі в господарстві.
- б) Сировинна база виробництва.
- в) Номенклатура продукції, яка виробляється.
- г) Умови, фактори та принципи розміщення виробництва.
- г) Коротка історія виробництва.
- д) Основні форми організації виробництва (спеціалізація, кооперування, концентрація, комбінування).
- е) Сучасне територіальне розміщення галузі: основні промислові райони, агломерації, вузли, центри, пункти (з назвами найбільших підприємств).
- є) Які зміни відбулися в галузі за останні 10 років?
- ж) Проблеми та перспективи розвитку галузі.

3. Нанесіть на контурну карту України розміщення основних центрів відповідних галузей харчової промисловості згідно варіанту із завдання 2.

4. Побудуйте стовпчикові діаграми динаміки виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів в Україні за статистичними даними, наведеними у нижче поданій таблиці. Проаналізуйте характер тренду динаміки та вкажіть причини змін в обсягах виробництва та частки галузі в загальному обсязі виробництва промисловості України:

Динаміка виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів в Україні в 2010–2022 рр.*

Показник	Роки						
	2010	2012	2014	2015	2020	2021	2022
Обсяг реалізованої продукції, млрд грн	193,1	254,5	302,4	390,7	678,8	842,6	720,9
Частка у загальному обсязі промисловості України, %	18,1	18,2	21,2	22,4	21,0	18,0	18,7

* Складено за даними Статистичних щорічників України за 2015 та 2022 рр.

5. Опишіть особливості виробництва та розміщення основних підгалузей харчової промисловості у світі.

Рекомендована література:

Основна: 1-2, 4, 8-10, 13-14, 16-20, 22, 24-26, 29-30, 32

Додаткова: 34-36, 38-39, 41, 43-44, 46, 58-60, 62

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10

Тема: КОМПЛЕКС ГАЛУЗЕЙ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Мета заняття: Ознайомитися зі структурою, чинниками територіальної організації та особливостями функціонування комплексу галузей харчової промисловості.

Питання для обговорення:

1. Суть поняття «легка промисловість» та її значення в економіці.
2. Структура легкої промисловості.
3. Фактори розміщення підприємств легкої промисловості.
4. Сучасні тенденції розвитку виробництва продукції легкої промисловості.
5. Особливості розвитку та територіальної організації галузей легкої промисловості України.
6. Особливості розвитку та розміщення легкої промисловості світу.

Практичні завдання:

1. Накресліть схему галузевої структури легкої промисловості, проаналізуйте її письмово у зошиті та виділіть головні галузі.

2. Складіть письмову характеристику окремих галузей легкої промисловості України за варіантом: текстильна (1–5 за списком групи), швейна (6–10 за списком групи), взуттєва (11–15 за списком групи), шкіряно-хутрова (16–20 за списком групи), трикотажна (21–25 за списком групи), галантерейна (25–30 за списком групи) за нижче наведеним планом:

План характеристики:

- a) Значення галузі в господарстві.

- б) Сировинна база виробництва.
 - в) Номенклатура продукції, яка виробляється.
 - г) Умови, фактори та принципи розміщення виробництва.
 - г) Коротка історія виробництва.
 - д) Основні форми організації виробництва (спеціалізація, кооперування, концентрація, комбінування).
 - е) Сучасне територіальне розміщення галузі: основні промислові райони, агломерації, вузли, центри, пункти (з назвами найбільших підприємств).
 - є) Які зміни відбулися в галузі за останні 10 років?
 - ж) Проблеми та перспективи розвитку галузі.
3. Нанесіть на контурну карту України розміщення основних центрів відповідних галузей легкої промисловості згідно варіанту із завдання 2.
4. Побудуйте графік динаміки загальних обсягів текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів в Україні за статистичними даними, наведеними у нижче поданій таблиці. Проаналізуйте характер динаміки та вкажіть причини змін в обсягах виробництва.

Динаміка обсягів текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів в Україні у 2010–2022 рр.

Показник	Роки							
	2010	2012	2015	2018	2019	2020	2021	2022
Обсяг реалізованої продукції, млн грн	8425	9867	17384	30663	31252	33043	42457	43889
Частка у загальному обсязі промисловості України, %	0,8	0,8	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9	1,1

5. Опишіть особливості розвитку та розміщення бавовняної, шовкової та вовняної підгалузей текстильної промисловості світу.

Рекомендована література:

*Основна: 1-2, 4, 8-10, 13-14, 16-20, 22, 24-26, 29-30, 32
Додаткова: 34-36, 38-39, 41, 43-44, 46, 58-60, 62*

САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Теми завдань для самостійного вивчення	Кількість годин
1	Тема 1. Науково-методичні засади географії промисловості Історія розвитку географії промисловості. Особливості поняття «промисловий комплекс».	10
2	Тема 2. Закономірності, принципи, фактори та форми територіальної організації промислових комплексів Природно-географічні та суспільно-географічні фактори розміщення промислового виробництва.	10
3	Тема 3. Основи галузевого економіко-географічного аналізу промислових комплексів Класифікація галузей промисловості. Методика визначення галузей спеціалізації промислових комплексів	10
4	Тема 5. Паливно-енергетичні комплекси (ПЕК) Характеристика галузей ПЕК України та світу.	12
5	Тема 6. Металургійні комплекси Характеристика сировинної бази та основних районів виробництва чорних і кольорових металів в Україні та світі.	12
6	Тема 7. Машинобудівні комплекси Проблеми розвитку та функціонування сучасних машинобудівних комплексів.	12
7	Тема 8. Хімічні комплекси Проблеми розвитку та функціонування сучасних хімічних комплексів.	12
8	Тема 9. Лісовиробничі комплекси Проблеми розвитку та функціонування сучасних лісовиробничих та будівельно-індустріальних комплексів.	10
9	Тема 10. Будівельно-індустріальні комплекси Особливості розміщення виробництв БК в Україні та світі.	10
10	Тема 10. Комплекс галузей виробництва предметів споживання Проблеми розвитку та функціонування комплексу галузей виробництва предметів споживання на сучасному етапі	12
	Разом	110

ПОЛІТИКА ОЦІНЮВАННЯ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

Політика викладача щодо студента

Для одержання високого рейтингу необхідно виконувати такі умови:

- не пропускати навчальні заняття, не спізнюватися на них та не займатися сторонніми справами на заняттях;
- чітко й вчасно виконувати навчальні завдання та завдання для самостійної роботи;
- виключати мобільний телефон під час занять і під час контролю знань;
- брати участь у контрольних заходах (поточний, модульний, підсумковий та контроль самостійної роботи).

За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись в он-лайн формі (змішана форма навчання) за погодженням із деканатом та керівником курсу.

Політика щодо академічної доброчесності

Прослуховуючи цей курс, Ви погодилися виконувати положення принципів академічної доброчесності:

- виконувати усі поточні завдання та підсумковий контроль самостійно без допомоги сторонніх осіб;
- списування під час контрольних заходів (у т. ч. із використанням мобільних пристроїв) заборонено;
- надавати для оцінювання лише результати власної роботи;
- не вдаватися до кроків, що можуть нечесно покращити Ваші результати чи погіршити/покращити результати інших студентів;
- не публікувати відповіді на питання, що використовуються в рамках курсу для оцінювання знань студентів.

Політика щодо дедлайнів та перескладання

Самостійно вивчати матеріал пропущеного заняття, за умов не виконання завдань практичних занять відпрацювати їх під керівництвом викладача та захистити у час передбачений графіком консультацій викладача.

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (до -50 %). Перескладання модулів відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин.

Підсумковий контроль

Форма підсумкового контролю успішності навчання – **залік**. Рейтингову кількість балів здобувача освіти формують бали, отримані за модульну контрольну роботу, яка проводиться у формі тестування (максимум – 60 балів) та виконання завдань тем змістових модулів (максимум – 40 балів).

До модульної контрольної роботи допускаються здобувачі освіти, які опрацювали весь обсяг теоретичного матеріалу, у т. ч. й матеріал самостійно, виконали практичні роботи. Модульний контроль проводиться у вигляді тестування, завдання якого обов'язково включають матеріал, який передбачено до самостійного опрацювання студентами. Тестове завдання кожної модульної контрольної роботи складається з 30 питань. За кожну правильну

відповідь студент отримує 2 бали.

Рейтинг студента з навчальної роботи визначається відповідно до «Положення про організацію контролю та оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти...» у Волинському національному університеті імені Лесі Українки.

Якщо у підсумку виконання усіх видів навчальної роботи з даної дисципліни студент набирає не менше 60 балів, то вона може бути зарахована як підсумкова оцінка з навчальної дисципліни. У протилежному випадку, або за бажанням підвищити рейтинг, студент складає залік. При цьому бали, набрані за результатами модульних контрольних робіт, анулюються. Залікова оцінка визначається в балах (від 0 до 60) за результатами виконання залікових завдань.

На залік виносяться основні питання, типові та комплексні задачі, ситуації, завдання, що потребують творчої відповіді та уміння синтезувати отримані знання й застосовувати їх під час розв'язання практичних задач.

До заліку не допускається здобувач вищої освіти, який набрав менше, ніж 20 балів за навчальну роботу впродовж семестру, не виконав і не здав усі практичні завдання, не відвідував без поважних причин більшу частину лекцій.

Шкала оцінювання

Навчальна дисципліна оцінюється за 100-бальною шкалою. Переведення балів внутрішньої 100 бальної шкали в національну шкалу здійснюється наступним чином:

Оцінка в балах	Лінгвістична оцінка
90–100	Зараховано
82–89	
75–81	
67–74	
60–66	
1–59	Незараховано

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Заводи якої галузі промисловості будуються поблизу місць добування кам'яного вугілля або залізної руди?

1. машинобудування;
2. чорна металургія;
3. кольорова металургія;
4. хімічна.

2. Заводи якої галузі промисловості споруджуються поблизу джерел дешевої електроенергії?

1. машинобудування;
2. чорна металургія;
3. кольорова металургія;
4. хімічна.

3. Заводи якої галузі машинобудування споруджуються з метою максимального наближення до споживача та районів виробництва металу?

1. точне машинобудування;
2. важке машинобудування;
3. суднобудування;
4. вагонобудування.

4. Заводи якої галузі промисловості будуються в районах концентрації важкої промисловості для повного використання трудових ресурсів?

1. легка;
2. деревообробна ;
3. хімічна;
4. промисловість будівельних матеріалів.

5. Виробництво яких видів мінеральних добрив має яскраво виражену сировинну орієнтацію?

1. азотних;
2. фосфорних;
3. калійних;
4. комбінованих.

6. Територіальна структура промисловості це:

1. розміщення промислових підприємств по території;
2. склад і співвідношення різних галузей промислового виробництва;
3. склад і співвідношення різних форм територіального зосередження промислового виробництва;
4. функціонально-галузеві зв'язки промислових підприємств певної території.

7. Що таке «мала металургія»?

1. невеликі за розмірами металургійні заводи;
2. електрометалургія;
3. металургійні підприємства, які здійснюють виплавку чавуну доменним способом;
4. виробництво сталі та прокату на машинобудівних заводах.

8. Скільки нині на Україні діючих АЕС?

1. 3;
2. 4;
3. 5;
4. 6.

9. Основна кількість електроенергії в Україні виробляється за рахунок:

1. ТЕС;
2. ГЕС;
3. АЕС;
4. альтернативні джерела.

10. Видобуток та збагачення яких руд відноситься до складу чорної металургії?

1. залізних;
2. нікелевих;
3. марганцевих;
4. хромітових
5. свинцевих.

11. Які виробництва входять до складу основної хімії?

1. мінеральних добрив;
2. синтетичного каучуку;
3. кислот;
4. синтетичних смол;
5. пластмас;
6. соди;
7. лугів;
8. синтетичних волокон.

12. Які виробництва входять до складу хімії органічного синтезу?

1. мінеральних добрив;
2. синтетичного каучуку;
3. кислот;
4. синтетичних смол;
5. пластмас;
6. соди;
7. лугів;
8. синтетичних волокон.

13. Які фактори відіграють провідну роль при розміщенні підприємств харчової промисловості?

1. сировинний;
2. паливно-енергетичний;
3. фактор трудових ресурсів;
4. фактор економіко-географічного положення
5. фактор споживача.

14. Які виробництва належать до важкого машинобудування?

1. галузі, які виробляють автомобілі, трактори, верстати, машини й обладнання середніх габаритів для промисловості, підйомно-транспортне обладнання, енергетичні блоки тощо;

2. виробництво технологічного обладнання для промисловості, гірниче обладнання, виробництво металевих виробів, механізмів, приладів та інструментів;

3. виробництво металургійного, гірничого й підйомно-транспортного обладнання, енергетичних блоків та інших металоємних виробів;

4. виробництво металургійного, гірничого й підйомно-транспортного обладнання, енергетичних блоків, технологічного обладнання для промисловості, металевих виробів, механізмів та металоємних виробів.

15. Виберіть правильне визначення поняття «промисловий комплекс»:

1. взаємообумовлене поєднання органічно пов'язаних між собою підприємств на певній території відповідно до особливостей її економічних та природних ресурсів, яке забезпечує максимальний економічний ефект;

2. група галузей промислового виробництва та окремих виробництв, об'єднаних однією метою й однією програмою розвитку;

3. об'єднання окремих промислових галузей та підприємств певної території в єдине територіально-виробниче угруповання;

4. єдність й взаємодія промислових підприємств у відповідності з місцевими економічними та природними умовами з метою досягнення необхідного економічного

ефекту за рахунок пропорційності структури та планомірного розміщення промислових підприємств.

16. «Радіально-кільцевий, регулярно-решітчастий, приморсько-фасадний, лінійно-вузловий, басейновий» – це:

1. типи територіальної структури;
2. групи елементів територіальної структури;
3. вільний набір слів;
4. всі відповіді не вірні.

17. Який із принципів територіальної організації промисловості набуває важливого значення у зв'язку зі входженням України у світовий економічний простір:

1. принцип відповідності розміщення продуктивних сил вимогам національної безпеки;
2. принцип наближення підприємств до джерел сировини та ринків збуту;
3. принцип врахування інтересів міжнародної економічної інтеграції;
4. принцип наближення підприємств до зарубіжних постачальників та світових ринків збуту продукції.

18. Промислові райони бувають поліцентричні, моноцентричні:

1. за кількістю ядер;
2. за співвідношенням ядер і периферії;
3. за кількістю промислових центрів;
4. всі відповіді вірні.

19. Промислові райони відрізняються один від іншого:

1. спеціалізацією промисловості;
2. комплексністю розвитку промисловості;
3. віком;
4. всі відповіді вірні.

20. Термін «енерговиробничий цикл» вперше був запропонований:

1. А. Маршаллом;
2. М. Колосовським;
3. М. Баранським;
4. В. Леонтєвим.

21. Під ЕВЦ розуміють:

1. стійку сукупність виробничих процесів, що характерна для певного регіону;
2. стійку сукупність виробничих процесів, яка виникає навколо основного процесу для переробки певної сировини та енергії;
3. підприємства різних галузей, які використовують єдине джерело сировини та енергії та виробляють однорідну продукцію;
4. групу підприємств різних галузей, які тісно пов'язані сировиною, технологією, продукцією, використовують спільну транспортну, технологічну, ринкову, банківську та інформаційну інфраструктуру.

22. Яка форма організації виробництва є умовою розвитку ЕВЦ:

1. спеціалізація;
2. концентрація;
3. комбінування;
4. всі відповіді вірні.

23. В межах якого ЕВЦ здійснюється видобуток, збагачення та переробка руд чорних металів:

1. пірометалургійного кольорових металів;
2. пірометалургійного чорних металів;
3. хіміко-металургійного рідких металів;
4. будівельно-індустріального.

24. Який із ЕВЦ характеризується найбільшим споживанням електроенергії:

1. атомноенергетичний;
2. пірометалургійний кольорових металів;
3. індустріально-аграрний;
4. гідроенергетичний.

25. В межах яких ЕВЦ здійснюється виробництво мінеральних добрив:

1. пірометалургійного чорних металів, гірничо-хімічного, лісоенергохімічного, машинобудівного;
2. пірометалургійного чорних металів, гірничо-хімічного, вуглеенергетичного, газоенергохімічного;
3. текстильно-промислового, теплоенергопромислового, пірометалургійного кольорових металів;
4. вуглеенергохімічного, пірометалургійного чорних металів, газоенергохімічного, гірничо-хімічного.

26. Яка підгалузь харчової промисловості тяжіє до споживача:

1. рибна;
2. кондитерська;
3. м'ясна;
4. цукрова.

27. В Іршанському родовищі (Житомирська обл.) видобувають:

1. ртутні руди;
2. уранові руди;
3. титанові руди;
4. нікелеві руди.

28. Родовища уранових руд в Україні зосереджені в:

1. Дніпропетровській і Кіровоградській обл.;
2. Дніпропетровській і Полтавській обл.;
3. Харківській і Луганській обл.;
4. Львівській обл.

29. Який вид продукції основної хімії виробляється в містах Черкаси, Рівне, Одеса, Кам'янське:

1. калійні добрива;
2. азотні добрива;
3. фосфатні добрива;
4. сода.

30. Чому райони хімічної промисловості та металургії співпадають в індустріальних країнах світу?

1. ці галузі створюють значне екологічне навантаження на територію;
2. ці галузі орієнтуються на висококваліфіковані трудові ресурси;
3. окремі виробництва цих галузей комбінуються;
4. обидві галузі тяжіють до науково-дослідних центрів.

31. «Осередкові, ареальні, лінійні» – це:

1. типи територіальної структури;
2. групи елементів територіальної структури;
3. вільний набір слів;
4. всі відповіді не вірні.

32. Ядра господарського розвитку території складаються з:

1. осередкових елементів територіальної структури;
2. ареальних елементів територіальної структури;
3. форм територіальної організації промисловості;
4. всі відповіді вірні.

33. «Промислові райони, промислові агломерації, промислові вузли, промислові центри, промислові пункти» – це:

1. вільний набір слів;
2. форми територіальної організації промисловості;
3. ядра економічних районів;
4. всі відповіді вірні.

34. Фактори розміщення – це:

1. праця, земля, капітал, підприємницькі здібності, науково-технічний прогрес;
2. певні умови, що впливають на розвиток продуктивних сил;
3. конкретні умови розвитку соціально-економічних процесів, що є результатом практичного використання закономірностей та принципів розміщення продуктивних сил;
4. найважливіші передумови раціоналізації господарських операцій в межах регіону.

35. Теорія промислового районування є складовою частиною:

1. теорії історичного розвитку продуктивних сил та виробничих відносин;
2. теорії фірми;
3. теорії розміщення;
4. теорії раціональних очікувань.

36. Частина ЕВЦ, яка включає відокремлені та завершені виробничо-технологічні процеси, що характеризуються однорідними техніко-економічними та економіко-географічними рисами, це:

1. стадія;
2. сукупність ЕВЦ;
3. група ЕВЦ;
4. технологічний ланцюг.

37. Основу ЕВЦ складає:

1. спільна сировина, енергія, матеріали;
2. територія з характерними умовами та набором факторів виробництва;
3. виробництво, яке визначає спеціалізацію всього ЕВЦ;
4. всі відповіді вірні.

38. Підприємства, що здійснюють видобуток мінеральної сировини, здійснюють заготівку та вивіз лісу, вирощування та збір сільськогосподарських культур належать до:

1. початкової стадії ЕВЦ;
2. завершальної стадії ЕВЦ;
3. не належать до ЕВЦ взагалі;
4. відносяться до допоміжних та обслуговуючих виробництв.

39. Виробництво готової до споживання продукції належить до:

1. побічної стадії ЕВЦ;
2. стадії глибокої переробки сировини;
3. заключної стадії ЕВЦ;
4. є результатом функціонування ЕВЦ.

40. Промислова агломерація – це:

1. форма територіальної організації суспільства;
2. форма територіального зосередження виробництва, що сформувалася на основі урбанізованої концентрованої системи розселення й характеризується значною економічною ефективністю розвитку промисловості за рахунок використання специфічних соціально-економічних переваг;
3. зосередження на обмеженій території виробничо-територіального поєднання підприємств, що виникло історично або формується планомірно;
4. складна виробничо-територіальна система, що формується на основі взаємодії підприємств кількох галузей, розміщених в окремих пунктах, центрах, вузлах, які мають чітко виражену індустріальну спеціалізацію.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЗАЛІКУ)

1. Значення промисловості в господарському комплексі.
2. Об'єкт, предмет та завдання географії промисловості.
3. Методи дослідження географії промисловості.
4. Історія розвитку географії промисловості.
5. Суть поняття «територіальна організація промисловості».
6. Поняття про промислові комплекси.
7. Промисловий комплекс – ефективна форма розміщення промислового виробництва.
8. Наукові підходи до класифікації та типології промислових комплексів.
9. Основні наукові підходи до вивчення промислових комплексів.
10. Концепція локальних територіально-виробничих комплексів (ТВК).
11. Концепція промислових кластерів.
12. Концепція регіональної конкурентоспроможності.
13. Класифікація галузей промислових комплексів.
14. Закономірності та принципи територіальної організації промисловості.
15. Суть поняття «чинник територіальної організації промисловості» (ТО).
16. Механізм дії головних чинників територіальної організації промисловості.
17. Природно-географічні чинники ТО промисловості.
18. Суспільно-географічні чинники ТО промисловості.
19. Форми суспільної організації суспільного виробництва.
20. Концентрація промислового виробництва.
21. Спеціалізація промислового виробництва.
22. Кооперування промислового виробництва.
23. Комбінування промислового виробництва.
24. Методи економічного обґрунтування розміщення промислових комплексів.
25. Основні передумови розміщення та територіальної організації промислових комплексів.
26. Поняття про галузь промисловості та галузеву структуру промисловості.
27. Класифікація галузей промисловості.
28. Поняття «енерговиробничий цикл».
29. Методика визначення галузей спеціалізації.
30. Виробничі зв'язки промисловості.
31. Поняття про територіальну структуру промисловості.
32. Елементи територіальної структури.
33. Промислове районування та промисловий район.
34. Галузеве та територіальне управління господарством.
35. Суть поняття «паливно-енергетичний комплекс» (ПЕК). Значення ПЕК у економіці.
36. Структура ПЕК.
37. Фактори територіальної організації ПЕК.
38. Сучасні тенденції розвитку ПЕК.
39. Особливості розвитку й розміщення ПЕК України.
40. Особливості ПЕК світу.
41. Суть понять «чорна металургія». Значення чорної металургії в економіці.
42. Структура чорної металургії.
43. Фактори територіальної організації чорної металургії.
44. Сучасні тенденції розвитку чорної металургії.
45. Особливості розвитку й розміщення чорної металургії України.
46. Особливості розвитку й розміщення чорної металургії світу.
47. Суть понять «кольорова металургія». Значення кольорової металургії в економіці.
48. Структура кольорової металургії.

49. Фактори територіальної організації кольорової металургії.
50. Сучасні тенденції розвитку кольорової металургії.
51. Особливості розвитку й розміщення кольорової металургії України.
52. Особливості розвитку й розміщення кольорової металургії світу.
53. Суть поняття «машинобудівний комплекс» (МБК). Значення МБК у економіці.
54. Структура МБК.
55. Фактори територіальної організації МБК.
56. Сучасні тенденції розвитку МБК.
57. Особливості розвитку й розміщення МБК України.
58. Особливості розвитку й розміщення МБК світу.
59. Суть поняття «комплекс галузей хімічної промисловості». Значення хімічної промисловості в економіці.
60. Структура комплексу галузей хімічної промисловості.
61. Фактори територіальної організації хімічної промисловості.
62. Сучасні тенденції розвитку хімічної промисловості.
63. Особливості розвитку й розміщення хімічної промисловості України.
64. Особливості розвитку й розміщення хімічної промисловості світу.
65. Суть поняття «лісовиробничий комплекс». Значення лісовиробничого комплексу в економіці.
66. Структура лісовиробничого комплексу.
67. Фактори територіальної організації лісовиробничого комплексу.
68. Сучасні тенденції розвитку лісовиробничого комплексу.
69. Особливості розвитку й розміщення лісовиробничого комплексу України.
70. Особливості розвитку й розміщення лісовиробничого комплексу світу.
71. Структура індустріально-будівельного комплексу.
72. Фактори територіальної організації індустріально-будівельного комплексу.
73. Особливості розвитку й розміщення індустріально-будівельного комплексу України.
74. Комплекс із виробництва товарів народного споживання.
75. Особливості розвитку й розміщення харчової промисловості України.
76. Особливості розвитку й розміщення легкої промисловості України.
77. Особливості розвитку й розміщення харчової промисловості світу.
78. Особливості розвитку й розміщення легкої промисловості світу.
79. Проблеми та перспективи розвитку промислового виробництва в Україні.
80. Сучасні структурні перетворення у міжгалузевих промислових комплексах України.
81. Проблеми та перспективи розвитку промисловості у світі.

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ

Автार्кія – економічна політика самозабезпечення території регіону шляхом створення замкнутого самодостатнього господарства, спрямована на максимальне обмеження ввозу (імпорту) та стимулювання вивозу (експорту) товарів, послуг, капіталу. Оскільки економічні регіони розглядаються як цілісні територіальні системи продуктивних сил, складники господарського комплексу країни, їх розвиток може бути ефективним за умови поглиблення внутрішньо- та міжрайонного територіального поділу праці, господарської спеціалізації та виробничо-територіальних зв'язків з усіма регіонами країни.

Автоматизація виробництва – застосування та впровадження автоматичних засобів, що дає змогу звільнити людину від безпосередньої участі в технічному процесі. **А. в.** є одним із напрямів науково-технічного прогресу, який спрямовано на застосування саморегульованих технічних засобів, економіко-математичних методів і систем керування, що звільняють людину від участі у процесах отримання, перетворення, передавання та використання енергії, матеріалів чи інформації, істотно зменшують міру цієї участі чи трудомісткість виконуваних операцій. Виокремлюють три етапи розвитку автоматизації. На першому етапі основна увага приділялась створенню автоматів і напіваавтоматів, що стало наслідком розвитку та поліпшення конструкції робочих машин і верстатів й охоплення лишу частини операцій оброблення. Другий етап – створення автоматичних машин й ліній, які поєднують виконання операцій оброблення, контролю, збирання, пакування тощо. Третій етап – електронна автоматизація матеріального виробництва й обігу, створення промислових «інтелектуальних» роботів, які здатні сприймати навколишню інформацію, обробляти її та приймати рішення. **А. в.** дає змогу сформувати комплексні «безлюдні» виробництва, де зменшуються затрати фізичної (живої) праці та збільшується уречевлена праця й ефективність виробництва.

Агломерація міських поселень – зосередження функціонально взаємопов'язаних міських поселень, ядром яких є велике місто, що швидко зростає. Розглядається як локальна система вищого рівня, в якій відбувається зближення й навіть територіальне зрощування поселень, що мають стійкі та інтенсивні виробничі, трудові, транспортні й культурно-побутові зв'язки. Термін «агломерація» широко використовують під час вивчення розвитку процесів урбанізації та розміщення продуктивних сил. За структурою розрізняють **А.** моно-, бі- та поліцентричні. Моноцентричні формуються під впливом значних регіональних центрів обробної промисловості, науки, освіти, культури, охорони здоров'я та транспортних вузлів (на Україні – Київ, Харків, Одеса, Львів). Біцентричні та поліцентричні виникли в районах інтенсивного розвитку галузей важкої промисловості, зокрема у Донбасі та промислового Придніпров'ї (Донецько-Макіївська, Дніпровсько-Кам'янська).

Агломерація промислова – територіальне зосередження підприємств різних галузей промисловості у формі галузевих і багатогалузевих промислових центрів, промислових вузлів на порівняно невеликій території. **А. п.** є підсистемою загальної національно-господарської системи розміщення виробництва й єдиної системи розселення. Великі міста формують ядро агломерації. Навколо ядра й населених пунктів, що групуються навколо основного центра, внаслідок концентрації виробництва виникає агломераційний ефект переважно за рахунок ближніх виробничих зв'язків, які сприяють територіально-виробничій єдності виробництв і галузей. Ріст ефективності територіальної концентрації виробництва відбувається до певних меж, зумовлених ємністю ринку, збільшенням транспортних витрат, екологічними, соціальними та іншими факторами. Характерні риси формування **А. п.**: високий рівень територіальної концентрації виробництва, насамперед промисловості, інфраструктурних об'єктів, наукових і навчальних закладів, населення; тісний виробничо-функціональний зв'язок виробництв і поселень, що входять до складу агломерації. В Україні сформовані такі найбільші **А. п.**, як Київська, Криворізька, Кременчуцька, Донецька, Львівська та ін.

Агропромисловий комплекс (АПК) – сукупність ланок народного господарства (галузей, під галузей, виробництв, підприємств, організацій), діяльність яких тісно пов'язана

з виробництвом, зберіганням, транспортуванням, переробкою та збутом сільськогосподарської продукції. Формуються на основі агропромислової інтеграції в умовах високого рівня розвитку продуктивних сил та усупільнення виробництва. Поділяються на агропромислові підприємства та агропромислові територіальні комплекси. В галузевій структурі АПК виокремлюють такі головні сфери: сільське господарство, промисловість з переробки сільськогосподарської сировини (харчова, деякі галузі легкої промисловості); виробництво засобів виробництва для сільського господарства та несільськогосподарських галузей (машинобудування для сільського господарства, легкої та харчової промисловостей, виробництво мінеральних добрив тощо); заготівля, транспортування та збут продукції, виробниче обслуговування комплексу (ремонт машин, будівництво тощо).

Акціонерне товариство – об'єднання фізичних чи юридичних осіб у господарське товариство, що формує свій капітал завдяки випуску й продажу акцій та інших цінних паперів. Є товариством, що має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій (паїв) рівної номінальної вартості, несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, є формою організації господарської діяльності промислових підприємств або торгових об'єднань. **А. т.** – основна форма організації великих та частини середніх підприємств.

Бізнес-кластер – географічна концентрація взаємопов'язаних подібних, суміжних або додаткових підприємств, постачальників і зв'язаних із ними установ у певній сфері діяльності. Такі підприємства мають канали для бізнес-транзакцій, комунікацій та діалогу, що поділяють спеціалізовану інфраструктуру, робочі ринки та послуги й мають спільні можливості або загрози. Вважається, що кластери підвищують продуктивність праці, на основі якої компанії можуть конкурувати на глобальному та національному рівнях. Для формування **Б.-к.** важливе значення має географічне положення місця, в якому наявна достатня кількість ресурсів і компетенцій, що досягає критичного порогу й дає вирішальну конкурентну перевагу в певній сфері чи галузі економічної діяльності перед іншими місцями або навіть світову перевагу у цій сфері (наприклад, Силіконова долина в Каліфорнії США).

Важка промисловість – сукупність галузей промисловості, що виробляють переважно засоби виробництва, тобто знаряддя праці (машини, агрегати, механізми, верстати та інші види обладнання й устаткування) та предмети праці (сировину, паливо, матеріали тощо). Важливе місце у її складі належить видобувним галузям, оскільки предмети праці у **В. п.** перебувають у самій природі (корисні копалини, деревина, гідроенергетичні ресурси). До **В. п.** відносять також найважливіші галузі обробної промисловості (чорна та кольорова металургія, різноманітне машинобудування, хімічна, електронна промисловість та ін.). Поряд із виробництвом засобів праці **В. п.** дає значну частину предметів споживання. Окрім того, продукція **В. п.**, яку відносять за економічним значенням до виробництв засобів виробництва (паливо, електроенергія, будівельні матеріали і т. д.), використовується не тільки з виробничою метою, а й для задоволення побутових потреб населення. До комплексних галузей **В. п.** відносяться: паливна промисловість, електроенергетика, чорна металургія, кольорова металургія, машинобудування, хімічна промисловість, промисловість будівельних матеріалів, лісова промисловість. Кожна з них складається з низки підгалузей, які виробляють різну продукцію.

Валова продукція – продукція підприємства, галузі господарства, вироблена за певний час (місяць, рік) у грошовому вираженні.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) – макропоказник економіки, який розраховується як сукупна вартість кінцевої продукції підприємств, галузей виробничої сфери та сфери послуг, виробленої на території країни, у тому числі тих підприємств, які належать іноземним власникам. Розраховується за певний період (за рік).

Валовий національний продукт (ВНП) – вартість товарів і послуг, вироблених національними суб'єктами (підприємствами, приватними особами) за рік, незалежно від їх територіального місцезнаходження. Для більшості країн різниця між ВВП та ВНП незначна.

Валовий регіональний продукт (ВРП) – показник, що вимірює валову додану вартість, котра виробляється в регіоні й обчислюється шляхом віднімання із сумарної

валової продукції обсягів її проміжного споживання. Всі показники для порівняння виражаються в державній валюті – українській гривні. В Україні розрахунок ВРП ведеться змішаним методом, тобто частина даних (зазвичай, стосується нефінансових корпорацій, муніципальних та державних транзакцій) акумулюється регіональними статистичними установами та подається в Державну службу статистики України, а частина збирається вже напряму Держслужбою за іншими секторами економіки.

Велика сімка – група економічно найрозвиненіших держав світу, до складу якої входять США, Японія, Німеччина, Великобританія, Франція, Італія та Канада. Є міжнародним політичним інститутом «великих держав», які регулярно організують зустрічі на найвищому рівні керівників держав для обговорення стратегічних проблем і вироблення спільних політичних й економічних рішень.

Виробництво – процес, під час якого людина діє на речовини природного чи штучного походження за допомогою власних сил та обладнання з метою виготовлення продукції, необхідної для забезпечення своїх потреб. **В.** інколи називають і місце виготовлення продукції, ототожнюючи його з підприємством. **В.** є сукупністю усіх робіт, необхідних для випуску готової продукції, пов'язаних із придбанням сировини, матеріалів та напівпродуктів, технологічним процесом, контролем якості, зберіганням, реалізацією та транспортуванням готової продукції, а також з усіма видами супровідного контролю. **В.**, які виготовляють споріднену продукцію об'єднують у галузі.

Виробничо-географічне положення – геопросторове відношення певного географічного об'єкта до інших виробничих об'єктів, що знаходяться зовні й мають для нього виробниче значення та потенційний вплив на його розвиток. **В.-г. п.** найчастіше розглядається відносно баз матеріального виробництва, центрів ваги господарського життя, господарських пунктів і центрів, зон господарської діяльності, комунікацій та шляхів сполучення. **В.-г. п.** – історична категорія, що змінюється з часом під впливом різноманітних факторів. Розрізняють такі просторові рівні **В.-г. п.**: глобальне, регіональне, сусідське.

Високотехнологічні галузі – галузі промисловості, в яких відносно широко застосовуються найновіші та найпрогресивніші (високі) технології, часто взаємозв'язані. **В. г.** використовуються наукомісткими галузями промисловості. До них відносять виробництво електроніки, комп'ютерів і периферійних пристроїв, напівпровідників, засобів зв'язку, офісної техніки та створення програмного забезпечення, високоточних наукових, медичних, оптичних приладів, авіаційну та ракетно-космічну промисловість, фармацевтичну промисловість. Основні критерії виділення **В. г.** – відношення витрат на науково-дослідні та конструкторські роботи до вартості випущеної продукції, частка вчених та інженерів у загальній чисельності зайнятих, ступінь впровадження у виробництво «високих» технологій.

Військово-промисловий комплекс (ВПК) – сукупність взаємопов'язаних та взаємозалежних промислових підприємств, науково-дослідних центрів, випробувальних організацій, підрозділів збройних сил та державних установ і організацій, які забезпечують військові потреби держави, виготовляють озброєння й усе необхідне для їхнього виробництва. Підрозділи ВПК виконують розробку, виробництво й постановку на озброєння військової та спеціальної техніки, спорядження, боєприпасів як для збройних сил країни, так і на експорт. ВПК функціонує за рахунок доходів державного бюджету й є розвиненим у провідних державах світу: США, Франції, Великій Британії, Росії, Китаї та ін.

Вільна (спеціальна) економічна зона (ВЕЗ, СЕЗ) – територія з пільговим режимом економічної діяльності (податковим, тарифним або валютним), створена з метою заохочення вкладання іноземних інвестицій. Створення таких зон у різних частинах території держави безперечно є важливою умовою для розвитку підприємництва, залучення у виробництво незайнятих трудових ресурсів шляхом збільшення робочих місць, припливу інвестицій.

Галузева структура промисловості – співвідношення валових випусків окремих галузей промисловості, великих промислових комплексів і визначається часткою кожної галузі у загальному валовому випуску. Галузева структура виражає пропорції розвитку окремих галузей, підгалузей, видів діяльності, виробництв, сфер промислового виробництва.

Галузь – сукупність виробничих одиниць, які здійснюють переважно однакові або подібні види виробничої діяльності. В економіці галузь означає сукупність підприємств і організацій, що характеризуються спільністю ознак виробничо-господарської діяльності.

Поділяють Г. на сфери: 1) матеріального виробництва – галузі, які створюють, відновлюють, знаходять матеріальні блага (продукцію, енергію, природні ресурси), а також продовжують виробництво у сфері реалізації; 2) нематеріального виробництва або невиробничу сферу – інші галузі, що не утворюють матеріальне виробництво. До галузей матеріального виробництва відносяться всі види промисловості, сільське господарство, будівництво, харчова та переробна промисловість тощо.

Галузь промисловості – сукупність споріднених підприємств і виробництв, продукція яких має однакове економічне призначення, характеризується однотипністю використовуваної сировини, технологічних процесів, технічної бази, професійного складу кадрів й умов праці. Поділяється на підгалузі та окремі виробництва. Виділяють такі галузі, як електроенергетика, паливна, чорна та кольорова металургія, хімічна та нафтохімічна, машинобудівна, металообробна, лісова, деревообробна, легка, харчова та ін.

Географічна система (геосистема) – сукупність взаємозв'язаних компонентів географічної оболонки Землі, об'єднаних потоками речовини, енергії та інформації.

Географічне місце – первинний осередок геопростору, що є ареною взаємодії різноманітних процесів, котрі протікають на різних просторових рівнях – від глобального до локального. **Г. м.** – це індивідуальне положення географічного компоненту стосовно просторової впорядкованості інших компонентів геосистеми. Концепцію **Г. м.** розробив американський географ Дж. Егню (1987), займаючись проблемою масштабів у політичній географії.

Географічне положення – геопросторове відношення певного географічного об'єкта або території стосовно інших об'єктів та територій, які розміщені поза ним й мають або можуть мати на нього (неї) істотний вплив.

Географічне середовище – сукупність природних умов (клімат, рельєф, води, ґрунтовий покрив, рослинний і тваринний світ тощо), в яких розвивається людське суспільство. Географічне середовище. є сукупністю предметів і явищ природи, які на певному історичному етапі розвитку продуктивних сил включені у сферу діяльності людини.

Географічний об'єкт – природне або штучне, цілісне й відносно стабільне географічне утворення, що характеризується певним місцеположенням на земній поверхні й участю у формуванні та зміні ландшафту. **Г. о.** називають будь-який елемент земної поверхні з усім, що на ньому знаходиться. Кожний **Г. о.** на земній поверхні має своє індивідуальне місце (місцеположення) й свій характерний і неповторний перелік або набір сусідства з іншими об'єктами, що взаємодіють із ним.

Географічний поділ праці – просторовий прояв суспільного поділу праці, полягає у закріпленні окремих галузей за відповідними територіями, у спеціалізації окремих країн (регіонів) на виробництві певних видів продукції чи послуг задля подальшого обміну.

Географічний простір, **г е о п р о с т і р** – частина реального земного фізичного простору, в якому розміщена сукупність місць географічних об'єктів та відношень і взаємодій між ними.

Географічний фактор – комплекс взаємозв'язаних географічних умов (географічне положення, рельєф, корисні копалини, клімат, водні ресурси, тваринний і рослинний світ), які впливають на розвиток певного географічного об'єкта, держави, території. Джерелом й регулятором ступеня інтенсивності впливу є географічне положення географічного об'єкта. **Г. ф.** здійснює значний вплив на розвиток і розміщення галузей господарства і країн, особливо тих, які володіють значною територією й великою різноманітністю природних умов.

Географія – система природничих (фізико-географічних) і суспільних (соціально-економічних) наук, що вивчають географічну оболонку Землі, природні та суспільно-територіальні комплекси й системи, їх компоненти та взаємозв'язки між ними.

Географія промисловості – галузь соціально-економічної географії, що вивчає територіальну організацію промислового виробництва, його зв'язки з природно-ресурсним середовищем. **Г. п.** досліджує також фактори, умови, особливості розміщення та взаємодію галузей і підприємств у світі загалом, в окремих країнах і регіонах, їх зв'язки з іншими галузями економіки, а також закономірності промислового комплексоутворення, вплив на соціально-економічний розвиток регіонів, роль промисловості у формуванні зовнішньоекономічних зв'язків країни тощо. Об'єктами вивчення є промислові підприємства, міжгалузеві та територіальні промислові комплекси, їх взаємозв'язки з іншими ланками господарства, зокрема виробничою, соціальною та ринковою інфраструктурами, трудовими ресурсами, природним середовищем тощо. Основні напрями **Г. п.**: загальний, географія міжгалузевих промислових комплексів, регіональний.

Географія промисловості світу – галузь соціально-економічної географії, що вивчає просторові особливості поширення промисловості як провідної галузі світового господарства. Промисловість визначає економічний потенціал країни, технічний рівень виробництва, ступінь використання природних, матеріальних і трудових ресурсів. Вона складається з двох великих груп галузей – видобувної та обробної. Видобувна об'єднує галузі, що зайняті видобуванням різноманітної сировини, зокрема палива. Обробна промисловість займається обробкою або переробкою одержаної сировини. Всі галузі промисловості залежно від часу виникнення поділяють на три групи: старі галузі (вугільна, залізорудна, металургійна, текстильна промисловості, суднобудування), розвиток яких уповільнений сьогодні, а географія розміщення змінюються на користь країн, що розвиваються; нові галузі (автомобілебудування, виробництво алюмінію, пластмас, хімічного волокна), що зосереджені переважно в розвинутих країнах, а також у країнах, що розвиваються, де зростають швидкими темпами; новітні галузі (електроніка, обчислювальна техніка, мікробіологічна та аерокосмічна промисловості), які розвиваються швидкими й стійкими темпами, розміщуються в економічно розвинутих і «нових індустріальних країнах». Нині 80 % світового промислового виробництва зосереджено у трьох регіонах земної кулі – Північній Америці, Європі та Східній Азії.

Гірнича (гірничодобувна) промисловість – комплекс галузей важкої промисловості з розвідування родовищ корисних копалин, видобування та збагачення корисних копалин. Всі галузі гірничої промисловості поділяються на такі основні групи: *паливодобувну* (вугільна, нафтова, сланцева, торфова, видобування природного газу), *рудодобувну* (залізорудна, марганцеворудна, видобування кольорових руд, благородних і рідкісних металів та ін.), *гірничохімічну* (видобування калійних солей, кам'яної солі, апатитів, нефелінів, бокситів, сірки, фосфоритів тощо), видобування мінеральної сировини для будівельної індустрії, видобування мінеральної сировини для вогнетривкої та керамічної промисловості, *гідромінеральну*.

Глобалізація – процес створення світових ринків усіх видів товарів, конвертованих валют, цінних паперів, інтелектуальної власності, трудових ресурсів, реклами, банківських послуг тощо.

Деіндустріалізація – процес соціальних та економічних змін, викликаних зниженням або повним припиненням промислового виробництва в регіоні або країні, особливо у важкій промисловості та в індустріальному виробництві. **Д.** протиставляється індустріалізації.

Делімітація – визначення кордонів (меж) певного таксону: економічного району, промислового району чи промислового вузла. Застосовується у процесі визначення форм територіального зосередження промислового чи сільськогосподарського виробництва, а також державних кордонів різних країн.

Депопуляція – зменшення абсолютної чисельності населення будь-якої країни чи території внаслідок звуженого його відтворення, за якого чисельність наступних поколінь буде меншою від попередніх.

Депресивний район – економічний район, основні показники якого (валовий регіональний продукт, дохід на душу населення, соціальні витрати) помітно нижчі за середні показники по країні, а рівень безробіття вищий. **Д. р.** – це територія, яка в минулому

одержала достатній економічний розвиток, а потім, через низку причин (циклічної або структурної кризи, зміни економіко-географічного положення тощо), втратила стимул економічного розвитку й прийшла в занепад.

Державне підприємство – підприємство, що діє на основі державній власності, або підприємство, у статутному капіталі якого частка державної власності становить 50 і більше відсотків. Казенне підприємство також є державним.

Диверсифікація у промисловому виробництві – розширення номенклатури продукції, яке здійснюють окремі підприємства, фірми, концерни. Процес диверсифікації у промислових галузях приводить до ускладнення їх структури.

Диференціація територіальна (просторова) – різноманітність географічних явищ і об'єктів, що виявляється в їх чергуванні, суміжності та поєднанні в просторі. Диференціація промислового виробництва означає різноманітність галузей у межах території країни. Залежить від природних та суспільних факторів розвитку виробництва.

Екологічна політика – політика, спрямована на охорону й оздоровлення довкілля, раціональне використання та відтворення природних ресурсів, що забезпечує нормальну життєдіяльність й екологічну безпеку людини.

Економіка – історично визначена сукупність суспільно-виробничих відносин, що характеризують економічний лад суспільства, його базис, властивий певній суспільно-економічній формації; народне господарство певної країни; наука, що вивчає специфіку виробничих відносин у певній галузі або сфері суспільної діяльності.

Економіко-географічне положення – сукупність просторових зв'язків певного економічного об'єкта (країни, району, міста, підприємства) з іншими об'єктами, що лежать поза ним і мають на нього або можуть мати той чи інший економічний вплив.

Економічна географія – розділ суспільної географії, наука про територіальну організацію суспільного виробництва. **Е. г.** вивчає закономірності, принципи та фактори формування територіальної структури господарства різних країн і регіонів й аналізує питання територіальних зв'язків об'єктів виробництва. Поділяється на загальну економічну географію, галузеву (географія промисловості, сільського господарства, транспорту, торгівлі, сфери послуг тощо), регіональну економічну географію та географію світового господарства.

Економічно активне населення – частина населення, зайнята у виробничій діяльності та сфері послуг.

Екстенсивний шлях розвитку господарства – збільшення обсягів виробництва шляхом будівництва нових підприємств або освоєння нових земель у сільському, лісовому та рибному господарствах.

Енерговиробничий цикл (ЕВЦ) – сукупність технологічно пов'язаних виробництв на основі поєднання певного виду енергії й сировини від первинних форм – видобутку та збагачення – до одержання готової продукції всіх видів, які можна виробляти в межах певної території. ЕВЦ – об'єктивна реальність, вони є структурними підрозділами районних виробничих комплексів. Найпоширеніші ЕВЦ формуються на базі видобутку та переробки мінеральних ресурсів, виробництва й переробки сільськогосподарських, лісосировинних та морепромислових ресурсів.

Енергоємність – узагальнюючий макроекономічний показник, що характеризує рівень витрат кількості електроенергії на виробництво одиниці продукції. Одна з фундаментальних характеристик для економіки кожної країни. В географічній структурі світу найбільшу енергоємність економік, зазвичай, мають сировинні країни, що володіють значними запасами енергетичних ресурсів. І навпаки – найменшу: розвинуті країни, здебільшого імпортери паливно-енергетичних ресурсів. Протягом останніх десятиліть економіка України скоротила енергоємність через зменшення споживання нафти, природного газу та вугілля. Водночас зросло споживання ядерної та гідроенергії й з'явилися джерела відновлювальної електрогенерації: вітрові та сонячні електростанції. Однак попри позитивну динаміку: економіка України залишається однією з найбільш енергоємних порівняно з розвинутими країнами Європи. Найбільш енергоємними галузями в Україні залишається металургія та хімічна промисловість.

Зовнішня торгівля – товарні зв'язки між країнами, складова частина зовнішньоекономічних зв'язків. Поділяється на експорт (вивіз товарів) та імпорт (ввіз товарів). Сума експорту та імпорту складає обсяг зовнішньоторговельного обороту.

Інвестиції – довгострокові вкладення капіталів у власній країні або за кордоном у підприємства різних галузей, соціально-економічні програми, підприємницькі та інноваційні проекти з метою одержання певного доходу (прибутку). Той, хто має капітал і вкладає його в ту або іншу комерційну справу, називається інвестором, а сам процес укладення капіталу – інвестуванням.

Індустріалізація – процес прискореного соціально-економічного переходу від традиційної аграрної економіки до господарювання з переважанням промислового виробництва. **І.** супроводжується створенням потужного машинного виробництва в усіх галузях господарства й веде до зростання концентрації впливу на природні ресурси та середовище життєдіяльності людини, інтенсифікації вилучення продукту з систем природи. в низці випадків веде до екологічних проблемних ситуацій. Цей процес пов'язаний із розвитком нових технологій, особливо в енергетиці та металургії. Використання сучасних технологій та наукових відкриттів забезпечило прискорене зростання виробництва та доходів населення. Це сприяло розширенню світового ринку продукції та послуг, що, у свою чергу, стимулювало інвестиції та подальше економічне зростання.

Індустріальна країна – це країна, у структурі господарства якої переважає промисловість і відбувається перехід від сільського господарства до невиробничої сфери. Залежно від ступеня цього переходу виділяють аграрно-індустріальні та індустріально-аграрні країни. Можна також виділити власне індустріальні країни. До цієї групи перш за все слід віднести нові індустріальні країни першої хвилі (наприклад, Сінгапур).

Індустріальне суспільство – суспільство, що сформувалося в процесі й у результаті індустріалізації, розвитку машинного виробництва, виникнення адекватних йому форм організації праці, застосування досягнень науково-технологічного прогресу. Це суспільство, засноване на промисловості з гнучкими динамічними структурами. Для **І. с.** характерне потокове виробництво, механізація та автоматизація праці, розвиток ринку товарів та послуг, високий рівень конкуренції, гуманізація економічних відносин, зростання ролі управління, формування громадянського суспільства, широкий розвиток засобів масової комунікації, високий рівень урбанізації та зростання якості життя. **І. с.** виникло внаслідок промислової революції, що почалася у 18 ст. у Великій Британії. Основною технологією, яка спричинила такі зміни була парова машина, що дала змогу організувати масове виробництво. **І. с.** прийшло на заміну доіндустріальному суспільству та відзначило новий етап розвитку суспільства, коли основна маса населення зайнята на заводах і фабриках (у промисловості); а також це стадія історичного розвитку людства, якій властиве домінування промислового виробництва над аграрним, кількісне переважання міського населення над сільським із перерозподілом робочої сили та зростання частки зайнятості населення в промисловості до 70–80 %. Домінуючим фактором виробництва стає підприємницька діяльність.

Інтеграція – поєднання, взаємопроникнення. Це процес об'єднання будь-яких елементів (частин) в одне ціле. Процес взаємозближення й утворення взаємозв'язків; згуртування, об'єднання політичних, економічних, державних і громадських структур у рамках регіону, країни, світу.

Інтеграція економічна – процес інтернаціоналізації господарського життя, зближення, об'єднання економік низки країн. Узгоджений розвиток і взаємне доповнення підприємств, галузей господарства, регіонів і держав в інтересах ефективнішого використання ресурсів.

Інтернаціоналізація – зближення національних економік шляхом посилення промислової співпраці та взаємозалежності міжнародного товарообігу, руху капіталів робочої сили між країнами.

Інфраструктура виробнича – сукупність галузей, що надають послуги виробничого характеру; частина загальної інфраструктури народного господарства. До виробничої

інфраструктури належать: вантажний транспорт, що надає послуги матеріальному виробництву; матеріально-технічне постачання, що обслуговує виробничі підприємства; торгівля тією мірою, якою вона продовжує виробничий процес і надає деякі послуги виробничим підприємствам; заготівлі; інженерні комунікації виробничого призначення (електро-, водо-, газо-, тепlopостачання, іригаційні споруди); інформаційне обслуговування виробничих підприємств; природоохоронні об'єкти (очисні споруди та ін.), що входять до складу підприємств.

Картографування промисловості – один із видів тематичного картографування, що відображає просторове поширення промислового виробництва на певних територіях, галузеву та територіальну структуру промисловості та економічні показники її функціонування.

Класифікація – 1) системний розподіл чого-небудь на групи або класи згідно з наявними ознаками (напр., **К.** наук, **К.** галузей, **К.** країн та ін.); 2) єдине, систематизоване, функціональне групування доходів і видатків бюджету за однорідними кількісними ознаками, що забезпечує загальнодержавну й міжнародну порівнянність бюджетних даних (бюджетна **К.**).

Кластер – об'єднання (географічна група) декількох однорідних або подібних елементів, зібраних разом або близько один від одного, яке може розглядатися як самостійна одиниця, що володіє певними властивостями. В основі функціонування **К.** надзвичайно важливою є така форма організації виробництва, як концентрація. Кластерна форма функціонування промислового виробництва широко представлена у високорозвинених державах ринкової економи (наприклад, італійські кластери з виробництва взуття та шкіргалантереї, норвезькі кластери у галузі суднобудування тощо) та започатковується як прогресивна форма організації виробничих зв'язків з урахуванням територіального принципу розміщення у державах транзитної економіки.

Концентрація промислового виробництва – процес зростання виробництва продукції на великих підприємствах, що супроводжується застосуванням нових технологій, збільшенням вартості основних виробничих фондів і підвищенням ефективності випуску однорідної, або технологічно пов'язаної продукції.

Концепція – певний спосіб розуміння, трактування будь-яких явищ, процесів, основна точка зору, керівна ідея для їх пояснення. Виступає як набір доказів того чи іншого положення при побудові наукових теорій; провідний задум, конструктивний принцип різних видів діяльності. **К.** визначає стратегію дій і різним **К.** відповідає свій термінологічний апарат.

Комбінат – об'єднання промислових підприємств суміжних галузей, в якому продукція одного підприємства служить сировиною або матеріалом для іншого, а також об'єднання дрібних виробництв, спрямованих на комплексне обслуговування.

Комплексний розвиток промисловості – динамічний стан взаємозв'язку між складовими промислової системи, що забезпечує успішне виконання всіх її функцій. Передбачає встановлення оптимальної структури й оптимальних пропорцій між галузями промисловості та всередині кожної з них. Потреба комплексного розвитку промисловості є одним із принципових положень у процесі розробки прогнозів функціонування галузевих, міжгалузевих і регіональних промислових систем.

Конкурентоспроможність підприємства – це здатність підприємства створювати, виробляти та продавати товари та послуги, якісні показники яких привабливіші, ніж в аналогічній продукції конкурентів.

Концентрація промислового виробництва – процес зростання виробництва продукції на великих підприємствах, що супроводжується застосуванням нових технологій, збільшенням вартості основних виробничих фондів і підвищенням ефективності випуску однорідної, або технологічно пов'язаної продукції.

Кооперування промислового виробництва – форма виробничих зв'язків на основі суспільного поділу й інтеграції праці між спеціалізованими підприємствами, які беруть участь у спільному виготовленні продукції. Кооперування сприяє поділу праці у

промисловості та її спеціалізації, що в результаті приводить до раціональнішої територіальної організації виробництва. В системі взаємопов'язаних виробничим кооперуванням підприємств розрізняють головне підприємство й підприємства-суміжники. Є три види кооперування: предметне (агрегатне), подетальне й технологічне.

Легка промисловість – сукупність галузей промисловості, на підприємствах якої виготовляються головним чином предмети народного споживання (тканини, трикотажні вироби, готовий одяг, взуття тощо). Основні галузі **Л. п.**: текстильна промисловість (первинна обробка бавовни, вовни, шовку, льону, джуту та бавовняна, вовняна, шовкова, лляна, конопляна, джутова, трикотажна, валяльно-повстяна, текстильне-галантерейна підгалузі), швейна, шкіряна, взуттєва, хутряна, дубильно-екстрактова та ін. **Л. п.** має широкі економічні й технологічні зв'язки з багатьма галузями господарства.

Лісова промисловість – сукупність галузей видобувної та обробної промисловості, підприємства яких здійснюють заготівлю деревини, її комплексну механічну й техніко-механічну та хімічну обробку й переробку. Виробляє як засоби виробництва, переважно, предмети праці (круглий ліс, пиломатеріали, фанера, деревні плити, метиловий спирт тощо), так і предмети споживання (меблі, папір, оцтова кислота та ін.). Основні галузі: лісозаготівельна, деревообробна, лісохімічна промисловість. Проміжне положення між механічною обробкою деревини та її хімічною переробкою займає целюлозно-паперова промисловість. Продукцією лісозаготівельної промисловості є ділова та дров'яна деревина; деревообробної – пиломатеріали (дошки, рейки, шпали, бруски), фанера, будівельні деталі, стандартні будинки, деревостружкові та деревоволокнисті плити, дерев'яні пластини тощо; лісохімічної – гідролізний спирт, скипидар, каніфоль, деревне вугілля тощо. Орієнтація на сплавні шляхи та експорт деревини історично визначили розміщення **Л. п.** в гірлах річок та на перетині річок залізницею, де рікою сплавається ліс, а залізницею – відправляється продукція деревообробки.

Лісопромисловий (лісовиробничий) комплекс – складне промислове утворення галузей і виробництв, що сформувалося на певній території, забезпеченій лісовими ресурсами. Включає лісове господарство, деревообробну, целюлозно-паперову, лісохімічну й гідролізну промисловості. Продукція одного виробництва є сировиною для іншого.

Локалізація – віднесення будь-якого географічного об'єкту до певного місця; обмеження поширення будь-якого географічного явища чи процесу межами певної території чи акваторії.

Малі та середні підприємства (МСП) – група підприємств, які не перевищують визначені показники (малі, в яких кількість зайнятих не перевищує 50 осіб, а середні – не більше 250 осіб). В іншому випадку їх зараховують до великих підприємств. Класифікація здійснюється здебільшого незалежно від правової форми підприємства.

Матеріаловиробничий комплекс – комплекс галузей і виробництв з випуску конструкційних матеріалів. Включає чорну й кольорову металургію, текстильну, деревообробну, целюлозно-паперову, скляну, керамічну промисловість, промисловість будівельних матеріалів (виробництво, цементу, піску, глини, залізобетонних конструкцій і виробів та ін.), значну частину шкіряно-взуттєвої (виробництво шкіряної сировини), хімічної промисловості (виробництво полімерів і продуктів на їх основі). Продукція, яка виробляється галузями комплексу, взаємозамінна й конкуруюча між собою на ринку.

Матеріаломісткість – показник витрат матеріальних ресурсів на виробництво якоїсь продукції. Виражається в натуральних одиницях витрат сировини, матеріалів, палива, енергії, необхідних для виготовлення одиниці продукції.

Машинобудівний комплекс (МБК) – сукупність галузей і виробництв, що випускають машини, обладнання та прилади, споживчу й військову техніку, а також ручний інструмент, металовироби тощо. Характеризується дуже складною структурою, винятково різноманітним і швидко оновлюваним асортиментом продукції. Включає власне машинобудування, що підрозділяється на безліч галузей, підгалузей і виробництв (понад 100), а також металообробку (виробництво металоконструкцій, метизів і заготовок). Згідно з Міжнародною стандартною галузевою класифікацією ООН від 2009 р., у складі **М. к.**

машинобудівного виокремлюються: 1) загальне машинобудування (виробництво насосно-компресорного та підйомно-навантажувального обладнання, кранів і клапанів, печей, пальників, підшипників та інших компонентів приводів і передач тощо); 2) верстатобудування й виробництво устаткування для окремих галузей (металургії, гірничодобувної, харчової, легкої промисловості, для будівництва, сільського господарства, лісової промисловості); 3) електронна промисловість і точне приладобудування; 4) приладобудування; 5) електротехнічна промисловість; 6) автомобілебудування та інші галузі транспортного машинобудування; 6) металообробка (виробництво металоконструкцій і металовиробів, включно з виробництвом зброї та боєприпасів). Водночас у науковій літературі нерідко застосовують і старі класифікації. Так, у складі машинобудування виділяють три групи галузей – трудомістке, металомістке й наукомістке машинобудування. У свою чергу, ці групи поділяють на галузеві підгрупи: 1) важке машинобудування; 2) загальне машинобудування; 3) середнє машинобудування; 4) точне машинобудування; 5) виробництво металовиробів і заготовок; 6) ремонт машин й устаткування. МБК – найбільший з усіх міжгалузевих промислових комплексів.

Методологія – вчення про методи, прийоми, процедури, способи й стратегії дослідження предмета. Розрізняють теоретичну **М.**, яка формується таким розділом філософського знання, як гносеологія, й практичну – орієнтовану на вирішення практичних проблем і цілеспрямоване перетворення реальної дійсності. В прикладному аспекті **М.** – це система (комплекс, взаємозв'язана сукупність) принципів і підходів дослідницької діяльності, на які спирається науковець під час отримання й розробки знань у межах конкретної дисципліни – фізики, хімії, географії, біології та інших наукових дисциплін. **М.** не слід плутати з методикою.

Міграція – механічне переміщення людей зі зміною постійного місця проживання на більш чи менш тривалий період. Розрізняють внутрішні та зовнішні міграції. Внутрішні – переселення всередині країни, зовнішні пов'язані з переміщенням населення між державами. Останні, у свою чергу, поділяються на міжконтинентальні та внутрішньоконтинентальні.

Міжгалузевий промисловий комплекс – система економічно взаємопов'язаних галузей промисловості, що формується в конкретних соціально-економічних умовах унаслідок кооперації та інтеграції підприємств і галузей. Міжгалузеві взаємозв'язки виробничого характеру у промисловості виникають під час поставок сировини, напівфабрикатів, готової продукції, а також у процесі комбінування виробництва, кооперування галузей і підприємств. Залежно від просторових масштабів міжгалузеві комплекси поділяють на народногосподарські (в структурі господарства країни) та територіальні (як підсистеми інтегральних промислових комплексів окремих регіонів).

Міжрайонне кооперування – форма виробничо-територіальних зв'язків, за якої територіально розділені спеціалізовані підприємства спільно виготовляють певну продукцію; один із видів виробничого кооперування, що зумовлене суспільним, зокрема територіальним поділом праці.

Міжрайонний поділ праці – один із видів територіального поділу праці, в результаті якого формується спеціалізація економічних районів на основі обміну. Розвивається як закономірний процес просторового розмежування соціально-економічних функцій між великими економічними районами країни й є визначальним фактором формування та функціонування їхніх господарських комплексів, а також територіальної інтеграції господарства. Характеризується насамперед спеціалізацією економічних районів на виробництві певних видів товарів чи послуг, для організації якого сформувались сприятливі природні соціально-економічні чи історико-географічні передумови. Зовнішньою ознакою розвинутого міжрайонного поділу праці є міжрайонний обмін, який реалізується за допомогою системи міжрайонних економічних зв'язків.

Міжрайонні економічні зв'язки – процес обміну засобами виробництва та предметами споживання, трудовими, науково-технічними та фінансовими ресурсами між центрами й районами виробництва та споживання на базі транспортної системи. Такі зв'язки

розвиваються на основі територіального поділу праці, який виявляється в спеціалізації окремих районів на виробництві певних видів продукції.

Мінеральні ресурси – сукупність розвіданих запасів різних видів корисних копалин, які можуть бути використані в господарстві за сучасного рівня розвитку продуктивних сил. Різноманітні мінеральні ресурси є основою добувної промисловості. Найбільше промислове значення для мінерально-сировинної бази мають горючі корисні копалини (кам'яне вугілля, нафта, газ), металеві корисні копалини (залізні, марганцеві, хромітові, титанові, ртутні руди), металургійна мінеральна сировина (вогнетривкі глини, кварцити, піски формувальні, вапняки флюсові, доломіти), хімічна мінеральна сировина (сірка, калійні та кухонні солі, фарби мінеральні), керамічна мінеральна сировина (піски, каоліни, глини, польові шпати), сировина для виробництва будівельних матеріалів (мергель, крейда, вапняки), кам'яні будівельні матеріали та ін.

Монопродуктова спеціалізація – вузька спеціалізація економіки країни на виробництві протягом багатьох років одного виду продукції, наприклад гірничодобувної, що виробляється переважно на експорт.

Морегосподарський комплекс – поєднання на одній території морських портів, промислових підприємств, приморських поселень, соціально-виробничої інфраструктури, розміщення яких у прибережній зоні забезпечує зовнішньоекономічні й інші специфічні види діяльності (рибне господарство, рекреацію тощо).

Народногосподарський комплекс – складна система галузей матеріального виробництва та сфери обслуговування з такими взаємопов'язаними складниками, як виробництво, трудові ресурси, сфера обслуговування, природні ресурси. Об'єднує великі групи галузей і види діяльності сфери матеріального виробництва: промисловість, сільське господарство, транспорт, будівництво, торгівлю, громадське харчування, матеріально-технічне постачання та збут, заготівлю та інші види діяльності сфери матеріального виробництва, житлово-комунальне господарство й побутове обслуговування населення, систему закладів охорони здоров'я, соціального забезпечення, освіти, культури, мистецтва, науки й управління.

Нові індустріальні країни (НІК) – країни світу, що характеризуються високими темпами економічного зростання за рахунок розвитку промислового виробництва й збільшення питомої ваги обробної промисловості у виробництві ВВП (не менше 20 %). До нових індустріальних країн (НІК) відносять низку країн Азії й Америки, які характеризуються високими темпами економічного зростання. НІК виділились із країн, що розвиваються, у 60-х роках ХХ ст. У формуванні НІК можна виділити 4 етапи. На першому етапі чотири країни Південно-Східної Азії (Сінгапур, Тайвань, Південна Корея, Тайвань) та три країни Латинської Америки (Аргентина, Бразилія, Мексика) доволі швидко досягли великих соціально-економічних зрушень і практично зрівнялися з державами, які мали стабільно високі темпи економічного зростання. На другому етапі до цих країн додалися ще Малайзія, Таїланд, Чилі та Індія. На третьому етапі в групу НІК почали зараховувати Кіпр, Туніс, Туреччину та Індонезію, на четвертому – Філіппіни, Єгипет, Іран і Китай. З'явилися цілі регіони, які можна назвати індустріальними зі стабільним зростанням. Привертають увагу й такі характеристики НІК, як високі темпи зростання, динамічні макроекономічні та внутрішньогалузеві структурні зрушення, зростання професійного рівня робочої сили, інтенсивна участь у міжнародному поділі праці, широке використання іноземного капіталу з метою індустріального розвитку тощо. Існує дві моделі розвитку економіки НІК: азійська з переважною експортною орієнтацією економік на зовнішній ринок і латиноамериканська з орієнтацією на імпортозаміщення..

Номенклатура географічна – сукупність прийнятих для наукового вжитку географічних назв, термінів, що застосовуються в географічній науці.

Об'єкт дослідження – конкретний предмет, явище або процес реальної дійсності, на який спрямована пізнавальна діяльність дослідника з метою пізнання його суті, закономірностей розвитку та можливостей наступного використання в практичній діяльності.

Портово-промисловий комплекс – взаємопов’язане й взаємовигідне поєднання в межах берегової зони морських портів, промислових підприємств, приморських поселень, соціальної та виробничої інфраструктури.

Природокористування – сфера виробничої та наукової діяльності, спрямованої на комплексне вивчення, освоєння, використання, відновлення, поліпшення й охорону природного середовища та природних ресурсів з метою розвитку продуктивних сил, забезпечення сприятливих умов життєдіяльності людини. Головними видами природокористування є промислове, сільськогосподарське та рекреаційне. За характером використання природних ресурсів розрізняють землекористування, водокористування, лісокористування, використання мінеральних ресурсів та ін. Найважливіше завдання виробництва та науки – забезпечення раціонального природокористування.

Природно-ресурсний потенціал (ПРП) території – сукупна продуктивність природних ресурсів, яка виражається в їх сукупній споживчій вартості. У компонентній структурі ПРП виокремлюють такі групи ресурсів: мінеральні, водні, земельні, лісові, фауністичні, рекреаційні.

Промислова агломерація – форма територіальної зосередженості виробництва, що сформувалась на основі урбанізованої концентрованої системи розселення й характеризується значною економічною ефективністю розвитку промисловості за рахунок використання специфічних соціально-економічних переваг.

Промисловий вузол – зосередження на обмеженій території виробничо-територіального поєднання підприємств, що виникло історично або формується планомірно. Підприємства промислового вузла об’єднані економічними та виробничими зв’язками, єдиною виробничою та соціальною інфраструктурою. Це забезпечує в межах промислового вузла ефективніше використання економічних і природних ресурсів, застосування ресурсозберігаючих і безвідхідних технологій і в результаті – ефективний випуск промислової продукції порівняно з окремо розміщеними підприємствами. Промислові вузли охоплюють один значний або декілька близько розташованих промислових центрів і промислових пунктів у межах локальної системи розселення.

Промисловий пункт – промислове підприємство разом із поселенням, яке виникло при ньому. Розглядається як приклад простого (елементарного) виробничого комплексу. Промислові пункти найчастіше виникають при шахтах, рудниках, металургійних і невеликих машинобудівних заводах у межах одного поселення.

Промисловий район – складна виробничо-територіальна система, що формується на основі взаємодії підприємств кількох галузей, розміщених в окремих пунктах, центрах, вузлах, які мають чітко виражену індустріальну спеціалізацію. Матеріальною основою промислового району є певні цикли взаємопов’язаних груп виробництв. Промислові райони поділяють на галузеві (спеціалізовані) та багатогалузеві (інтегральні). Утворення галузевих промислових районів пов’язане зі спорідненістю та територіальною єдністю підприємств переважно однієї групи галузей (райони видобутку вугілля, нафти, газу, виробництва чорних чи кольорових металів та ін.). Якщо на певній території формуються вигідні передумови для розміщення підприємств різних галузей промисловості, які взаємодіють, то у цьому випадку виникає багатогалузеве промислове утворення – інтегральний промисловий район.

Промисловий центр – місто або селище, де зосереджено декілька промислових підприємств із головною спеціалізованою містоутворювальною галуззю; одна з територіальних форм промислово-територіальних комплексів. Розрізняють промислові центри одно-, мало- та багатогалузеві, які в результаті концентрації виробництва поступово стають промисловими вузлами.

Промислово-територіальні комплекси – поєднання на певній території промислових підприємств, взаємопов’язаних економічно (спільним використанням місцевих природних ресурсів, єдністю виробничої та соціальної інфраструктури), а на вищих ступенях розвитку – й технологічно (кооперуванням і комбінуванням виробництва). Територіальними формами промислово-територіальних комплексів є промислові пункти, промислові центри, промислові вузли та промислові райони. Вони становлять основу формування територіально-

виробничих комплексів. Розрізняють інтегральні (багатогалузеві) промислово-територіальні комплекси та комплекси однієї або кількох суміжних галузей промисловості (наприклад, лісопромисловий, вугільно-металургійний, металургійний, нафтопереробний, або промисловий комплекс Київського Придніпров'я).

Район – 1) територіальний таксон або територія як частина геопростору, виділена за певною ознакою й сукупністю насичених елементів, які відрізняються від інших територій й володіють єдністю, взаємозв'язаністю, цілісністю складників цих елементів. Цілісність є об'єктивною умовою й закономірний результат розвитку певної території; 2) адміністративно-територіальна одиниця проміжного або низового рівня в багатьох країнах світу (напр., України, Білорусі, Росії, Литви та ін.).

Регіон – обширна територія, яка відрізняється однорідністю в одному або декількох відношеннях Термін **Р.** може використовуватися для описів просторових одиниць, відділених від інших тими чи іншими фізичними рубежами, соціально-політичних та економічних систем, діючих суб'єктів міжнародної політики тощо.

Регіоналізація – комплексний процес посилення в межах певної території цілого набору взаємної залежності, що визначається в політичних, економічних, соціальних і культурних категоріях. Нові регіони, які появляються в сучасному світі в результаті транскордонної регіоналізації, поділяються на однорідні й функціональні.

Регіональні студії – сукупність дисциплін і напрямів, методологічних підходів і методичних прийомів, об'єктом вивчення яких є регіони й райони, які виділяються за різними функціональними й органічними ознаками (напр., природно-географічні райони й регіони, економіко-географічні райони, промислові райони, політико-географічні райони й регіони, історико-географічні райони й області й т. д.).

Рекультивация земель – відновлення порушених ландшафтів для надання їм втраченої народногосподарської цінності, забезпечення тривалого та стійкого виконання ними соціально-економічних, екологічних та природоохоронних функцій. Рациональне природокористування на діючих підприємствах, пов'язаних із порушенням ландшафтів, передбачає рекультивацию земель як невід'ємну частину технологічного процесу. Дуже впливовою ланкою цих робіт є встановлення глибини зрізання родючого ґрунту, складування його й повернення на вироблені ділянки з попереднім нанесенням сприятливого для ґрунтоутворення та росту рослин підґрунтя. Невідкладній рекультивации підлягають кар'єри у Донбасі, Кривбасі, Дніпровському буровугільному басейні та ін.

Рівень промислового розвитку – характеристика індустрізованості території (одиниці АТД, країни, групи країн) на певну дату або за певний період. Іншими словами, це характеристика статичного стану як результату динамічного процесу промислового розвитку. Основні показники **Р. п. р.** або індустрізованості території: випуск продукції обробної промисловості на душу населення; частка обробної промисловості на душу населення; частка обробної промисловості у ВВП (ВРП), загальній чисельності зайнятих, основних фондах території; вартість основних фондів на одиницю площі; частка продукції обробних галузей у сумарному експорті (вивезенні) певної території. До перерахованих показників **Р. п. р.** необхідно додати й «постіндустріальні характеристики»: співвідношення обробної та добувної промисловості (за вартістю продукції, кількістю зайнятих, експортом); структура виробництва й експорту промислової продукції (у т. ч. частка високотехнологічних галузей); продуктивність праці (загалом і за галузями); наукомісткість виробництва (відношення витрат на НДДКР до вартості продукції, що випускається).

Рудник – гірниче підприємство з видобутку переважно рудних корисних копалин підземним способом; до ХХ ст. рудниками називали також копальні з видобутку нерудних корисних копалин і вугільні шахти.

Світове господарство – сукупність національних господарств усіх країн світу, які пов'язані між собою всесвітніми економічними відносинами на базі географічного поділу праці.

Світовий ринок – складова частина світового господарства, яка є сукупністю національних ринків окремих країн, між якими відбувається обмін товарами, послугами,

працею на основі фінансово-кредитних зв'язків та інших відносин, що диктуються географічним поділом праці.

Система розселення – територіально цілісні поєднання поселень різної величини й народногосподарського профілю, об'єднані стійкими виробничими та соціально-економічними зв'язками. Виникають на тій або іншій території на відповідній економічній базі й є сукупністю функціонально підпорядкованих міст, селищ та сіл, що формується в процесі розвитку продуктивних сил, їхньої територіальної організації та створює умови для життя й виробничої діяльності населення. кожна **С. р.** формується на основі взаємозв'язків центру системи (як правило, міста) з усією сукупністю її елементів. Розрізняють елементарні (прості) та інтегральні (складні) системи розселення. В межах України сформувалися або формуються такі типи територіальних систем розселення: регіональні (міжобласні), обласні, міжрайонні локальні, районні локальні та місцеві локальні.

Системно-структурний підхід – напрям методології наукового дослідження, в основі якого лежить розгляд об'єкта як цілісної множини елементів і сукупності відношень та зв'язків між ними.

Спеціалізація – форма суспільної організації виробництва, за якої виготовлення продукції, її частин або виконання окремих операцій відбуваються в самостійних галузях чи на відносно відокремлених підприємствах.

Статистичний аналіз – вивчення статистичних даних про явища та процеси з метою визначення властивих їм рис, закономірностей змін і взаємозв'язку їх; завершальна ланка статистичного спостереження. Найчастіше **С. а.** застосовують щодо соціально-економічних явищ (процесів), а також політико-географічних явищ (аналіз виборчої статистики тощо), оцінюючи притаманні їм дані та факти у діалектичному зв'язку виробничих відносин і політичних процесів.

Структура – сукупність стійких зв'язків і відношень між елементами системи (об'єкта), що забезпечує її цілісність і тотожність самій собі, тобто збереження основних властивостей за різних зовнішніх і внутрішніх змін; при цьому **С.** може розглядатися як характеристика тих інваріантних її властивостей, які виявляються лише під час аналізу динаміки об'єкта.

Суспільно-географічні науки – група географічних наук, до якої входять економічна географія, соціальна географія, географія населення, географія культури та політична географія.

Таксон – назва класифікаційної одиниці, яка показує певний клас об'єктів, явищ і процесів, їхній ранг або місце в геосистемі (напр., таксонами є область, місто, село, промисловий центр, тип ландшафту, вид ґрунту й т. д.). Таксони використовуються в країнознавчій і географічній науці для класифікації, типізації, районування та періодизації.

Теорія центральних місць – сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів територіальної промислової системи, а також процесів і дій, спрямованих на підтримання, відтворення та розвиток окремих елементів і системи загалом. Поняття стало широко використовуватися у вітчизняній географії з 1980-х рр. у межах системного підходу, замінивши поняття «територіальна структура промислового виробництва». На практиці під територіальною організацією промислового виробництва найчастіше розуміють або структуру територіальних промислових систем, або процес, що змінює способи їхнього функціонування.

Територіальна диференціація – різноманіття явищ і об'єктів на певній території, що проявляються в їх чередуванні, суміжності та поєднанні. Характеристиками **Т. д.** є дрібність, пересічність, зональність, стратифікація, поляризація, поєднаність. Виникає в результаті взаємодії різних природних і соціально-економічних умов і факторів і перебуває в тісному зв'язку з територіальним поділом праці.

Територіальна композиція – своєрідне поєднання й пересічення територіальної диференціації, концентрації й інтеграції явищ і процесів на певній території, що відображає місцеположення, взаєморозміщення й характер поєднання важливих територіально-структурних елементів. **Т. к.** є інтегральним параметром територіальної структури й

характеризується такими характеристиками, як континуальність, освоєність, компактність конфігурації, протяжність меж, сітчастість, лінійність, осередковість, центричність, тіснота сусідства.

Територіальна концентрація виробництва – одна з форм територіальної організації виробництва, що характеризується зосередженням промислових і сільськогосподарських підприємств і пов'язаних із ними споруд виробничої інфраструктури на певних ділянках місцевості відповідно до навколишньої території. Виникає вона в результаті територіального поділу праці під впливом цілеспрямованого або стихійного розміщення виробництва. Зосередження (концентрація) різних об'єктів на певній території дає змогу краще використовувати єдині джерела сировини й енергії, природні та трудові ресурси, спільні комунікації (виробничу інфраструктуру) та систему розселення.

Територіальна організація виробництва – система територіального розміщення й розвитку суспільного виробництва, в основі якої лежить територіальний поділ та інтеграція праці. З об'єктивного погляду – це територіальна структура народного господарства, що сформувалася, із суб'єктивного – процес її регулювання (управління), який здійснюється ринковим механізмом або державним регулюванням, або мішаним шляхом (планово-ринкова економіка). Матеріальними складниками територіальної організації виробництва є промислові та сільськогосподарські підприємства, будівельно-монтажні організації, індустріальні центри та райони, сільськогосподарські зони, населені пункти, транспортна мережа, інженерна інфраструктура, територіально-виробничі комплекси, економічні райони. Її форми регулювання (планово-управлінські) – керівні та плануючі органи держави, наукові та проектні організації, державні плани й програми, ринковий механізм (ціни, кредити). Для підвищення ефективності **Т. о. в.** потрібно реалізувати комплексний підхід до розміщення продуктивних сил, поєднуючи порайонний розвиток виробництва з галузевим у процесі впровадження інтенсифікації економіки, ресурсозбереження, структурної перебудови господарства.

Територіальна організація суспільства – сукупність просторових зв'язків та структур, що визначають вплив природних і соціальних факторів на життєдіяльність суспільства, зокрема на розселення населення, виробництво та природокористування. Вона охоплює територіальну організацію суспільного виробництва, у тому числі територіальний поділ праці, систему розселення, територіальну організацію природокористування, науки й науково-технічної діяльності, адміністративно-територіальний поділ; економічне, соціальне й еколого-економічне районування, об'єднані структурами управління. Система територіальної організації суспільства формується історично й зазнає змін на всіх етапах розвитку останнього. Найбільший вплив на неї мають регіональна економічна політика, соціально-демографічні фактори, науково-технічний прогрес, екологічна політика. В умовах державного суверенітету України пріоритет надається регіональній, соціальній та екологічній політиці.

Територіальна промислова система (ТПС) – поліструктурна сукупність елементів і підсистем системи промисловості, що розглядаються на різних просторових ієрархічних рівнях з їх внутрішніми та зовнішніми зв'язками та взаємодіями. Залежно від цілей дослідження її елементами й підсистемами можуть розглядатися окремі підприємства, виробництва, галузі, центри, агломерації, ареали, райони, а також країни, фірми, інтеграційні спільноти тощо. Зв'язки й взаємодії в ТПС реалізуються як виробничо-технологічні, організаційні, фінансові, торговельні та інші.

Територіальна структура – взаєморозташування й взаємозв'язки просторово виражених елементів складного географічного об'єкту, просторового поєднання або системи.

Територіальна структура мінеральних ресурсів – склад і співвідношення розміщених запасів ресурсів у межах певної території (країни, району) та характер їх залягання в родовищах. Головними формами зосередження родовищ мінеральних ресурсів є: зона залягання, район, куш, локальне родовище. Залежно від складу родовища кожне з них може бути моно- або полікомпонентним. Усі вони є складовими системи й називаються елементами територіальної структури мінеральних ресурсів. Комплексне освоєння родовищ

корисних копалин – важлива умова вдосконалення територіальної організації промисловості та формування промислових комплексів.

Територіальна структура промисловості – склад і співвідношення взаєморозміщених і певним чином поєднаних територіальних елементів, форм зосередження промислових підприємств – промислових центрів, вузлів, промислових районів та інших територіальних утворень виробничої та соціальної інфраструктури, пов'язаних із промисловим виробництвом. Розрізняють територіально-галузеву структуру промисловості (галузеві центри, райони, зони) та інтегрально-просторову, яка утворюється певними сукупностями промислових підприємств та інших об'єктів не однієї, а кількох галузей різного ступеня концентрації та комплексності. До інтегрально-просторової структури належать промислові пункти та центри, промислові вузли та райони, а також промислові агломерації. Останні – поєднання підприємств різних галузей промисловості у вигляді промислових центрів і вузлів, компактно розміщених на порівняно невеликій території з високою концентрацією виробництва й населення. Промислова агломерація відрізняється від міської тим, що вона є груповою формою розміщення виробництва.

Територіальний поділ праці – вид географічного поділу праці, спеціалізація окремих районів і центрів на виробництві певних видів товарів і послуг, призначених для реалізації за їх межами. Ця просторова форма поділу праці означає закріплення певних видів виробництва за територіями (районами, країнами), що має на меті досягнення економічних вигод шляхом найефективнішого використання природних, трудових й економічних ресурсів. Процес **Т. п.** проходить на основі розвитку спеціалізації господарських регіонів і взаємозв'язків між ними через обмін.

Територіально-виробничий комплекс – взаємозв'язане й взаємообумовлене поєднання галузей виробництва на певній території, частина господарського комплексу країни або економічного району відповідного рангу.

Територія – частина поверхні суходолу на Землі з природними й створеними людською діяльністю ресурсами, що має певні просторові межі та географічне положення.

Технічна монополія – у географії промисловості власність на технологію сучасного виробництва технічно нових видів товарної продукції.

Технополіс – місто науки й техніки, де найефективніше поєднуються фундаментальні та прикладні наукові дослідження з виробництвом, насамперед наукомістким.

Типологізація – засіб наукової систематизації об'єктів за допомогою абстрактних теоретичних моделей (типів), в яких фіксуються найважливіші структурні або функціональні особливості досліджуваних об'єктів. Типи об'єктів виділяються за якісними ознаками і параметрами.

Торгово-промислова асоціація – добровільне об'єднання юридичних осіб для досягнення спільної мети на засадах взаємовигідної співпраці при збереженні самостійності, правової та майнової незалежності її членів. У господарській практиці в асоціації об'єднуються виробничі, торговельні чи інші підприємницькі структури. Вони створюються з метою координації комерційної діяльності, реалізації спільних програм, спільного захисту інтересів членів асоціації фінансової підтримки спільних комерційних програм, розподілу (спеціалізації) виробництва. Асоціація є юридичною особою, може мати самостійний баланс, розрахунковий та інші рахунки, товарні знаки, власну символіку. Асоціації як неприбуткові об'єднання юридичних осіб не проводять комерційної діяльності, але можуть створювати виробничі, торговельні та інші комерційно-підприємницькі структури.

Транснаціоналізація – процес посилення світової інтеграції у результаті глобальних операцій ТНК і посилення їх ролі у світовій економіці. **Т.** – це якісно новий етап інтернаціоналізації господарського життя, який характеризується різким зростанням ролі зовнішніх факторів розвитку всіх держав і створення транснаціонального капіталу. Характеризується переміщенням капіталів із країн з їх відносною надмірною кількістю в країни, де він знаходиться в дефіциті, але в надлишку є інші фактори виробництва (праця, земля, корисні копалини), які не можуть бути раціонально використані в відтворювальних процесах через брак капіталу.

Транснаціональна корпорація (ТНК) – міжнародна компанія (концерн), яка об'єднує численні підприємства однієї або кількох галузей світового господарства, підприємства яких розміщені в різних країнах світу. Сучасна назва компаній, що проводять власну виробничу, науково дослідну та маркетингову діяльність у межах державної території двох і більше держав світу.

Урбанізація – соціально-економічний процес, що виявляється у зростанні міських поселень, концентрації в них населення (особливо у великих містах), у поширенні міського способу життя на всю мережу поселень.

Фактори розміщення промислового виробництва – властивості виробництва, що визначають міру важливості його «економічної близькості» до місця розташування певних елементів середовища, тобто до умов розміщення промислового виробництва. Вони відображаються в структурі, абсолютних і відносних розмірах виробничих витрат до яких належать: витрати на сировину та матеріали («матеріальний фактор»), паливо та енергію («паливно-енергетичний фактор»), робочу силу («трудовий фактор»), основні фонди («фактор капіталомісткості»). Транспортний складник відображається практично в кожному зі згаданих факторів і не розглядається ізольовано. Виняток – «ринковий фактор», який виокремлюють особливо й значення якого характеризується витратами на доставку готової продукції споживачеві.

Фірма – це економічна одиниця, що винаймає ресурси, необхідні для виробництва товарів або послуг, які вона потім продає домогосподарствам, іншим фірмам або державі. Фірми відносять до сектору виробників.

Харчова промисловість – сукупність галузей промисловості, підприємства яких виробляють продукти харчування, а також мило, тютюнові та парфумерно-косметичні вироби. До **Х. п.** належать три найбільші галузі: харчосмакова, м'ясо-молочна та рибна. Вона об'єднує понад 40 підгалузей і виробництв, що поділяються на видобувні (рибна, соляна, виробництво мінеральних вод, переробка дикоростучих культур) та обробні. За характером розміщення виділяються: 1) галузі, що орієнтуються на сировину (цукрова, олійна, крохмале-патокова); 2) галузі, що орієнтуються на споживача (хлібопекарна, кондитерська, пивоварна та ін.); 3) галузі, що одночасно орієнтуються й на сировину, й на споживача (м'ясна, молочна, тютюнова). Продукція **Х. п.** належить до товарів першої (життєвої) необхідності, тому її стан впливає на рівень продовольчої безпеки держави, соціальну стабільність, економічне зростання

Хімічна промисловість – галузь промисловості, на підприємствах якої, застосовуючи хімічні методи переробки сировини й матеріалів, одержують різноманітну хімічну продукцію. Одна з важливих галузей важкої індустрії, охоплює виробництво з вуглеводневої, мінеральної та інших видів сировини різноманітну продукцію. До **Х. п.** належать: гірничохімічна промисловість, основна хімія (виробництво мінеральних добрив – нітратних, калійних, фосфатних, комплексних, виробництво органічних кислот, лугів, кальцинованої соди, хлору), хімія органічного синтезу (виробництво синтетичних смол і пластмас, хімічних волокон і ниток, синтетичного каучуку, полімерів), побутова хімія, лако-фарбова, гумово-азбестова та хіміко-фармацевтична промисловість. Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції належить до промислової діяльності із середньо-високим технологічним рівнем, фармацевтична галузь – до високотехнологічного виробництва, що зумовлює високий рівень пріоритетності хімічної галузі в національній економіці. Розвиток галузі значною мірою впливає на формування макроекономічних показників. Продукцію **Х. п.** застосовують у всіх галузях господарства як готові вироби або комплектуючі деталі, як основну сировину й допоміжні матеріали, а також у побуті.

Чинники розміщення промислового виробництва – конкретні умови, що безпосередньо впливають на територіальне розміщення промислового виробництва або промислового підприємства й визначають його ефективність.

Штандорт – місце розташування підприємства, що дає змогу виробляти промислову продукцію з меншими витратами, ніж на інших підприємствах тієї самої спеціалізації. Термін запропоновано німецьким ученим В. Лаунгарттом у 1888 р.. Штандортна теорія

розміщення окремо взятого промислового підприємства запропонована А. Вебером у 1909 р. Основні положення теорії: 1) мінімізація витрат окремого підприємства є основним критерієм його розміщення; 2) на вибір місця розташування підприємства найбільший вплив має взаємодія трьох чинників: а) чинник транспортних витрат (основний момент, що визначає загальний план розміщення підприємства); б) фактор витрат на робочу силу (вступає в протиріччя з основним моментом, розвиваючи ті види діяльності, для яких фактор робочої сили важливіший, ніж фактор транспорту); в) фактор агломерації (також вступає в протиріччя з основним моментом, розвиває ті види діяльності, для яких вигоди, пов'язані з агломерацією, мають більш важливе значення, ніж мінімізація транспортних витрат).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Блій Г. де, Муллер П. Географія: світи, регіони, концепти / пер. з англ. ; передмова та розділ «Україна» О. І. Шаблія. К. : Либідь, 2004. 740 с.
2. Географія світового господарства (з основами економіки) : навч. посіб. / за ред. Я. Б. Олійника, І. Г. Смирнова. К. : Знання, 2011. 640 с.
3. Гладкий О. В. Наукові основи суспільно-географічних досліджень промислових агломерацій : монографія. К. : ВГЛ «Обрії», 2008. 360 с.
4. Голиков А. П., Олійник Я. Б. Степаненко А. В. Вступ до економічної і соціальної географії : підручник. К. : Либідь, 1997. 320 с.
5. Жупанський Я. І. Історія географії в Україні : посібник. Чернівці : КВФК «Клір-Друк», 2006. 276 с.
6. Захарченко В. І. Трансформаційні процеси у промислових територіальних системах України : монографія. Вінниця : Гіпаніс, 2004. 547 с.
7. Іщук С. І., Гладкий О. В. Регіональна економіка: Теорія. Методи. Практика : підручник. Київ : Знання, 2013. 447 с.
8. Іщук С. І. Розміщення продуктивних сил (теорія, методи, практика). К. : ЄУ, 2002. 210 с.
9. Іщук С. І., Гладкий О. В. Географія промислових комплексів : підручник. К. : Знання, 2011. 375 с.
10. Іщук С. І., Гладкий О. В. Техніко-економічні основи промислового виробництва : навч. посібник. К. : Академія, 2011. 296 с.
11. Луцишин П. В. Вступ до економічної і соціальної географії (основи теорії). К. : НМКВО, 1993. 160 с.
12. Луцишин П. В., Клімонт Д., Луцишин Н. П. Територіальна організація суспільства (основи теорії) : навч. посібник. Луцьк : Ред-вид. відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. 334 с.
13. Мезенцева Н. І., Мезенцев К. В. Економічна і соціальна географія України : навч.-метод. посібник. К. : Вид.-полігр. центр «Київ. ун-т», 2010. 239 с.
14. Немець Л. М., Заволока Ю. Ю. Робочий зошит для практичних занять з курсу «Економічна і соціальна географія України». Харків, 2009. 51 с.
15. Остапюк Б. Я., Груник І. С., Легенький М. І., Легенький Ю. І. Особливості розвитку промисловості України в сучасних умовах. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 62. С. 45–52.
16. Паламарчук М. М., Тащук К. О. Територіальна структура промислового комплексу економічного району. К. : Наук. думка, 1974. 125 с.
17. Підгрушний Г. П. Промисловість як визначальний чинник людського розвитку. *Український географічний журнал*. 2005. № 4. С. 30–37.
18. Підгрушний Г. П. Сучасні процеси територіальної організації промисловості регіонів України. *Український географічний журнал*. 2006. № 1. С. 28–37.
19. Підгрушний Г. П. Промисловість і регіональний розвиток України : монографія. К. : Ін-т географії НАН України, 2009. 300 с.
20. Підгрушний Г. П., Качаєв Ю. Д. Атлас: Україна. Промисловість та інвестиційна діяльність. К. : ДНВП «Картографія», 2003. 80 с.
21. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії. К. : Вища школа, 1996. 232 с.
22. Пугач С. О. Географія промисловості : конспект лекцій. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2017. 56 с.
23. Пугач С., Мандрик І. Географія промисловості : конспект лекцій. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2022. 150 с.
24. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: підручник / за ред. В. В. Ковалевського, О. Л. Михайлюк., В. Ф. Семенова. 7-ме вид., стер. К. : Знання, 2005. 350 с.

25. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України : навч. посібник / за наук. ред. Л. Г. Чернюк. К. : Центр навч. літератури, 2006. 728 с.
26. Соціально-економічна географія України / за ред. О. І. Шаблій. Львів : Світ, 2000. 680 с.
27. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика. К.: Вікар, 2001. 377 с.
28. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика. К. : Вікар, 2006. 396 с.
29. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : підручник для студ. географ. спец. ВНЗ. Одеса : Астропринт, 2009. 544 с.
30. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика : навч. посібник. Одеса : Астропринт, 2005. 632 с.
31. Шаблій О. І. Лісопромислові комплекси Української РСР (питання теорії і моделювання). Львів : Вища школа, 1973. 186 с.
32. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підручник. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 444 с.
33. Шаблій О. І. Суспільна географія: у двох кн. Книга перша. Проблеми теорії, історії та методики дослідження : [Вибрані праці]. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. 814 с.

Додаткова:

34. Білецький М. І., Котик Л. І. Розміщення продуктивних сил : навч.-метод. посібник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. 156 с.
35. Білецький М. І., Котик Л. І. Техніко-економічні основи виробництва : навч.-метод. посібник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. 134 с.
36. Величко С. А. Енергетика навколишнього середовища України : навч.-метод. посіб. Харків : ХНУ, 2003. 52 с.
37. Гірничо-металургійний комплекс України. URL: <http://who-is-who.com.ua/book/gmk2007.html>
38. Дубровська Г. М., Ткаченко А. П. Системи сучасних технологій : навч. посібник. К. : Центр навч. л-ри, 2004. С. 190–295.
39. Економіка зарубіжних країн : навч. пос. 3-тє вид. перероб. та доп. / за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, В. М. Осипова. К. : Центр учбової літератури, 2007. 544 с.
40. Євросрегіон Буг: Волинська область / за ред. Б. П. Клімчука, П. В. Луцишина, В. Й. Лажніка. Луцьк : РВВ ВДУ, 1997. 448 с.
41. Желібо Є. П. Основи технологій виробництва в галузях народного господарства : навч. посібник / Є. П. Желібо [та ін.]. К. : Кондор, 2005. С. 284–342.
42. Жук М. В., Козуль В. П. Розміщення продуктивних сил і економіка регіонів України : навч. посібник. Чернівці : Рута, 2002. 293 с.
43. Заставний Ф. Д. Географія України : у 2-х книжках. Львів : Світ, 1994. 472 с.
44. Збожна О. М. Основи технологій : навч. посібник. Тернопіль : Картбланш, 2002. С. 206–211, 410–442.
45. Класифікатор видів економічної діяльності. *Офіційний сайт Державної регуляторної служби України*. URL: <http://www.dkrp.gov.ua/info/842>
46. Коротун І. М., Коротун Л. К., Коротун С. І. Розміщення продуктивних сил України : навч. посібник. Рівне : УДАВГ, 1997. С. 238–252.
47. Лажнік В. Промисловість Волинської бласті: динаміка та сучасний стан. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка, м. Луцьк, 12–14 квітня 2024 р. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2024. С. 30–33.
48. Лісове господарство та деревообробна промисловість України. URL: <http://who-is-who.com.ua/book/leshoz2005.html>
49. Луцишин П. В. Євросрегіон Буг: Обласний суспільно-географічний комплекс : теорія, методика, практика / відп. ред. Б. П. Клімчук. К. : ІСД МО, 1996. 206 с.

50. Мальська М. П., Антонюк Н. В., Занько Ю. С., Ганич Н. М. Країнознавство: теорія та практика : підручник. К. : ЦУЛ, 2012. 528 с.
51. Машинобудування та металообробка України. URL: <http://who-is-who.com.ua/book/meta12006.html>
52. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності промисловості у 2010–2022 роках. *Державна служба статистики України*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
53. Підгрупний Г. П. Рівні розвитку промисловості регіонів України (методика визначення та аналіз). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія географічна*. 2003. Вип. 5. С. 119–127.
54. Потапова А. Г. Економічна та соціальна географія України : методичні рекомендації [вид. друге, перероб. і доп.]. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2013. 89 с.
55. Промисловість України у 2016–2020 роках. Статистичний збірник. К. : Державна служба статистики України, 2021. 296 с.
56. Пугач С. О. Сучасний стан промисловості. Територіальні зрушення та тенденції розвитку. *Сучасний екологічний стан та перспективи екологічно безпечного стійкого розвитку Волинської області* : кол. моногр. / В. О. Фесюк, С. О. Пугач, А. М. Слащук [та ін.]; за ред. В. О. Фесюка. Київ : ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2016. С. 7–19.
57. Пугач С. О., Король П. П. Картографування промисловості Волинської області (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). *Часопис картографії* : збірн. наук. праць. К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2016. Вип. 15. Ч. 2. С. 113–125.
58. Статистичний щорічник України за 2015 рік / за ред. І. М. Жук. К. : Державна служба статистики України, 2016. С. 266.
59. Статистичний щорічник України. 2022 / за ред. І. Є. Вернера. К. : Державна служба статистики України, 2023. С. 186.
60. Україна. Промислова та інвестиційна діяльність. Атлас. К. : Картографія, 2003. 80 с.
61. Федюк О. М. Розвиток досліджень з географії промисловості в Україні у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. *Географія та туризм*. 2011. Вип. 13. URL: <http://www.geolgt.com.ua/images/stories/zbirnik/vipusk13/v1354.pdf>
62. Харчова та переробна промисловість України. URL: <http://who-is-who.com.ua/book/foodprom.htm>
63. Хімічна та нафтохімічна промисловість України. URL: <http://who-is-who.com.ua/book/himprom.html>

Інформаційні ресурси

1. Географічний портал. URL: <http://www.geograf.com.ua/countries>
2. Географіка : географічний портал. URL: <http://geografica.net.ua/>
3. Геосвіт. URL: <http://geoswit.ucoz.ru>
4. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Країни світу. URL: <http://svit.ukrinform.ua>

ДОДАТКИ

Додаток А

Ступінь впливу основних факторів на розміщення промислового виробництва (за А. Т. Хрущовим)

Галузі промисловості та виробництва	Сировинні ресурси	Паливно-енергетичні ресурси	Трудові ресурси	Райони споживання готової продукції
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Електроенергетика	-	++	-	++
у тому числі:				
конденсаційні електростанції	-	++	-	++
теплоелектростанції	-	-	-	+++
гідроелектростанції	-	+++	-	-
Хімічна промисловість	++	++	++	++
в т. ч. виробництво:				
синтетичних смол і пластмас	++	++	-	++
хімічних волокон	++	++	++	++
синтетичного каучуку	++	++	-	++
синтетичних барвників	++	++	-	++
азотних добрив	+	-	-	+++
фосфатних добрив	+	-	-	+++
калійних добрив	+++	-	-	-
сірчаної кислоти (з природної сировини)	-	-	-	+++
сірчаної кислоти (з відходів газової промисловості)	+++	-	-	-
хлору	++	++	-	-
соди	+++	++	-	-
Чорна металургія	++	++	-	+
в тому числі:				
доменна металургія	++	++	-	-
переробна металургія	+	-	-	++
електрометалургія	+	+++	-	-
«мала металургія»	-	-	-	+++
Кольорова металургія	+++	-	-	-
в т. ч. виробництво:				
міді	+++	-	-	-
свинцю	+++	-	-	-
цинку	+++	++	-	-
нікелю	+++	+	-	-
олова	++	-	-	++
глинозему	++	++	-	-
алюмінію	-	+++	-	-
титану	-	+++	-	-
Машинобудування	++	-	++	++
у т. ч.:				

1	2	3	4	5
важке машинобудування	+++	-	+	+
локомотивобудування	++	-	+	-
суднобудування	-	-	+	+++
автомобілебудування	-	-	+++	-
верстатобудування	+	-	++	++
приладобудування	-	-	+++	-
сільськогосподарське машинобудування	-	-	+	+++
Промисловість будівельних матеріалів	++	-	-	++
у т. ч. виробництво:				
цементу	+++	+	-	-
залізобетону	-	-	-	+++
Лісова промисловість	+++	-	-	++
у тому числі:				
лісопиляння	++	-	-	++
целюлозно-паперове виробництво	+++	+	-	+
гідролізне виробництво	+++	-	-	-
Легка промисловість	+	-	++	+++
у т. ч. виробництво:				
бавовняних тканин	+	-	++	+++
шовкових тканин	+	-	++	+++
лляних тканин	+++	-	++	-
швейна	-	-	++	+++
взуттєва	-	-	++	+++
Харчова промисловість	++	-	-	++
у т. ч. виробництво:				
м'яса	++	-	-	++
цукру	+++	-	-	-
масла тваринного	+++	-	-	-
масла рослинного	++	-	-	++
рибоконсервна	+++	-	-	-
мукомельна	++	-	-	++

Умовні позначення:

+++ – вирішальний вплив

+ – слабкий вплив

++ – сильний вплив

- – вплив відсутній

Галузева структура промисловості:

Харчова промисловість (цукрова, кондитерська, макаронна, молокопереробна, хлібопекарська, плодоовочеконсервна, пивоварна, молочна, сироробна, виноробна, рибоконсервна, тютюнова, борошномельна, м'ясна, рибна, овочева, круп'яна, крохмале-патокова, маслоробна, олійно-жирова, мікробіологічна)

Легка промисловість (текстильна, швейна, взуттєва, хутряна, трикотажна)

Важка промисловість:

Паливно-енергетичний комплекс (паливна, електроенергетика)

Машинобудування (важке, загальне, локомотивобудування, вагонобудування, суднобудування, сільськогосподарське машинобудування, точні машини й обчислювальна техніка, автомобілебудування, верстатобудування, тракторобудування, середнє машинобудування, виробництво деталей і запчастин, приладобудування)

Комплекс галузей із виробництва сировини і матеріалів:

Хімічна промисловість (гірничо-хімічна, нафтопереробна, газопереробна, коксохімічна, органічного синтезу, виробництво пластмас і синтетичних смол, хімічних волокон, синтетичного каучуку, мінеральних добрив (азотно-тукова, фосфатно-тукова, калійна), виробництво сірчаної кислоти, содова, лакофарбова, фармацевтична)

Промисловість будівельних матеріалів (цементна, виробництво цегли, промисловість збірного залізобетону, скляна, виробництво м'яких покрівельних матеріалів)

Лісова промисловість (заготівля деревини, лісопиляння, деревообробна, целюлозно-паперова, меблева)

Металургія:

Чорна (виробництво чавуну, сталі, прокату, концентрованих залізних і марганцевих руд, флюсових вапняків, вогнетривів, труб)

Кольорова (мідна, свинцево-цинкова, нікель-кобальтова, алюмінієва, титано-магнієва, вольфрамо-молібденова, благородних металів, рідкісних металів, виробництво твердих сплавів, олов'яна, виробництво й обробка алмазів, виробництво й обробка інших дорогоцінних металів)

**Структура класифікації видів економічної діяльності у промисловому виробництві
(за Класифікатором видів економічної діяльності)**

Секція	Розділ	Назва
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
В		Добувна промисловість і розроблення кар'єрів
	05	Добування кам'яного та бурого вугілля
	06	Добування сирої нафти та природного газу
	07	Добування металевих руд
	08	Добування інших корисних копалин і розроблення кар'єрів
	09	Надання допоміжних послуг у сфері добувної промисловості та розроблення кар'єрів
С		Переробна промисловість
	10	Виробництво харчових продуктів
	11	Виробництво напоїв
	12	Виробництво тютюнових виробів
	13	Текстильне виробництво
	14	Виробництво одягу
	15	Виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів
	16	Оброблення деревини та виготовлення виробів з деревини та корка, крім меблів; виготовлення виробів із соломки та рослинних матеріалів для плетіння
	17	Виробництво паперу та паперових виробів
	18	Поліграфічна діяльність, тиражування записаної інформації
	19	Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення
	20	Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції
	21	Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів
	22	Виробництво гумових і пластмасових виробів
	23	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції
	24	Металургійне виробництво
	25	Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування
	26	Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції
	27	Виробництво електричного устаткування
	28	Виробництво машин і устаткування
	29	Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів
	30	Виробництво інших транспортних засобів
	31	Виробництво меблів
	32	Виробництво іншої продукції
	33	Ремонт і монтаж машин і устаткування
Д	35	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря
Е		Водопостачання, каналізація, поводження з відходами
	36	Забір, очищення та постачання води
	37	Каналізація, відведення й очищення стічних вод
	38	Збирання, оброблення й видалення відходів; відновлення матеріалів
	39	Інша діяльність щодо поводження з відходами
Ф		Будівництво
	41	Будівництво будівель
	42	Будівництво споруд
	43	Спеціалізовані будівельні роботи

Основні енерговиробничі цикли:

1. Пірометалургійний цикл чорних металів

- включає:
- видобуток й збагачення сировини та палива, металургійний перерозподіл (чавун – сталь – прокат);
 - коксування вугілля з отриманням бензолу та продуктів важкого оргсинтезу;
 - утилізація коксівного газу для виробництва аміаку та ацетилену, а на їх базі азотних добрив (аміачна селітра, карбамід) і різноманітної хімічної продукції (капролактам, вінілацетатні пластики тощо);
 - виробництво будівельних матеріалів (особливо цементу) з використанням доменних шлаків;
 - металомістке машинобудування (у т. ч. виробництво металоконструкцій).

2. Пірометалургійний цикл кольорових металів

- охоплює:
- збагачення та металургійний перерозподіл вихідної сировини з багатократним використанням проміжних продуктів для вилучення супутників основних компонентів;
 - рафінування металів;
 - виробництво сплавів;
 - утилізацію відходів із вмістом сірки (головним чином газів) для отримання сірчаної кислоти й окремих продуктів на базі сірчаної кислоти (наприклад фосфорних добрив);
 - машинобудування, пов'язане з масовим використанням кольорових металів (електротехніка, виробництво кабелю та ін.).

3. Хіміко–металургійний цикл рідкоземельних металів

- включає:
- видобуток та збагачення виключно багатотоннажної (у розрахунку на одиницю готової продукції) сировини, рідше – її розділення за допомогою хімічних або електрохімічних методів. На відміну від попередніх циклів, він майже не має супутніх виробництв, що пояснюється специфікою використання металів.

4. Нафтоенергохімічний цикл

- включає:
- переробку нафти (перегонка, крекінг, піроліз, риформінг) на моторне паливо, мастило та мазут;
 - використання вуглеводнів нафтопереробки та попутних нафтових газів (газового бензину) для отримання численних напівпродуктів (мономерів) органічного синтезу (етилен, пропілен, ацетилен, ізопрен, дивініл, стирол, акрілонітрил, бензол, толуол, а також ксилол та ін.) й на їх основі – синтетичних смол та пластичних мас, синтетичного спирту, різноманітних синтетичних каучуків та волокон.

5. Газоенергохімічний цикл за регіональними особливостями формування він багато в чому схожий із нафтоенергохімічним циклом, через що ці цикли досить часто перекривають один одного.

Можливість отримання з природного газу ацетилену та синтез-газу (окремо й одночасно), а потім аміаку та метанолу сприяє встановленню тісного контакту між органічним синтезом та основною хімією в трьох напрямках:

- а) азотні добрива (аміачна селітра, карбамід, аміачна вода) й карбамідні та фенолформальдегідні смоли, а на їх основі – пластичні маси;
- б) азотні добрива та найважливіші органічні напівпродукти (ацетальдегід, оцтова кислота та ін.) для виробництва синтетичного каучуку та синтетичних волокон;
- в) азотні добрива та група органічних напівпродуктів (капролактам, адипінова кислота та ін.) для виробництва синтетичних волокон (капрон, анід).

6. Вуглеенергохімічний цикл

- представлений:
- видобутком, збагаченням, коксуванням, напівкоксуванням і гідрогенізацією вугілля;
 - виробництвом аміаку та азотних добрив;
 - отриманням бензолу, нафталіну та інших напівпродуктів органічного синтезу.

Цикл включає виробництво гірничошахтного (вугільного) устаткування. Для цього характерний тісний зв'язок із пірометалургією чорних металів та теплоенергопромисловим циклом.

7. Сланцеенергохімічний цикл включає:

– видобуток сланців, їх перегонку на моторне паливо (бензин, гас) та мастила з отриманням великої кількості побічних продуктів, наприклад лаків, і газифікацію, яка дає горючий (побутовий) газ і газовий бензин, а внаслідок утилізації відходів – сірку.

На базі сланцевої золи та інших відходів розвивається виробництво цементу, блочних виробів, асфальту, теплоізоляційних матеріалів.

8. Гірничо-хімічний цикл представлений двома різновидами:

– один охоплює виробництво кальцинованої (каустичної та двовуглекислої) соди, хлору, а також магнію, іноді в поєднанні з виробництвом цементу шляхом комплексної переробки кухонної солі та вапняку й утилізації відходів.

– другий, що має більш складний характер, виник у процесі взаємодії основної хімії й органічного синтезу. Сполучною ланкою тут є хлор, який отримують у результаті електролізу кухонної солі (як натуральної, так й одержаної з вихідної сировини для виробництва калійних добрив). Використання хлору та продуктів первинної переробки природного газу (ацетилену, синтез-газу) дозволяє додатково виробляти не тільки азотні добрива та каустичну соду, а й різні хлороорганічні сполуки, наприклад, поліхлорвінілові смоли, й у подальшому – пластичні маси та синтетичні волокна.

9. Лісоенергохімічний цикл включає:

– заготівлю та механічну обробку деревини, у т. ч. виробництво пиломатеріалів, будівельних конструкцій, деревноволокнистих та деревностружкових плит;

– хімічно-механічну та хімічну переробку вихідної сировини, а саме – виробництво целюлози, паперу, картону, продуктів гідролізу деревної сировини (спирт, фурфурол, кормові дріжджі);

– лісохімію (виробництво оцтової кислоти, скипидару, каніфолі та ін.).

10. Теплоенергопромисловий цикл використовує енергію (включаючи пару та гарячу воду) потужних електростанцій у поєднанні з паливом для виробництв, які потребують підвищених паливно-енергетичних затрат на одиницю готової продукції. Прикладом може бути комплексне використання нефелінів з отриманням глинозему, соди та цементу.

11. Атомноенергопромисловий цикл включає два блоки виробництв, які здебільшого територіально віддалені один від одного, хоча бувають і винятки. Один із них орієнтований виключно на родовища природного урану. Він представлений сукупністю багатоступеневих процесів збагачення вихідної сировини, які ґрунтуються на радіохімічних методах і здійснюються з метою отримання в промислових масштабах ядерного палива – урану та плутонію. Другий блок виробництв утворюють атомні електростанції (АЕС і АТЕЦ) та котельні (АСТ).

12. Гідроенергопромисловий цикл. До його складу можуть входити окремо або одночасно електрометалургія (алюміній, магній, титан тощо), електрохімія (карбамід кальцію, ціанамід кальцію, фосфор, хлор та ін.) та електротермія (абразиви, алюмоцемент, силумін та ін.), тобто виробництва з глибоким впровадженням у технологічні процеси електроенергії.

13. Машинобудівний цикл охоплює автобудування, приладобудування, верстатобудування, електро- та радіотехніку та інші виробництва, які випускають високовартісну продукцію переважно з привізного металу. Для циклу характерне переважання двох стадій технологічного процесу в машинобудуванні – механічної обробки та складання, а також наявності численних суміжників, у т. ч. з боку хімічної промисловості (виробництво пластичних мас, шин, гумовотехнічних виробів і т.д.).

14. Текстильно-промисловий цикл включає первинну переробку волокнистої сировини (у районах розміщення сировинних ресурсів), прядіння, ткацтво, оздоблення тканин, трикотажних і швейних виробів. До його складу входить також виробництво хімічних волокон, барвників та спеціальне машинобудування.

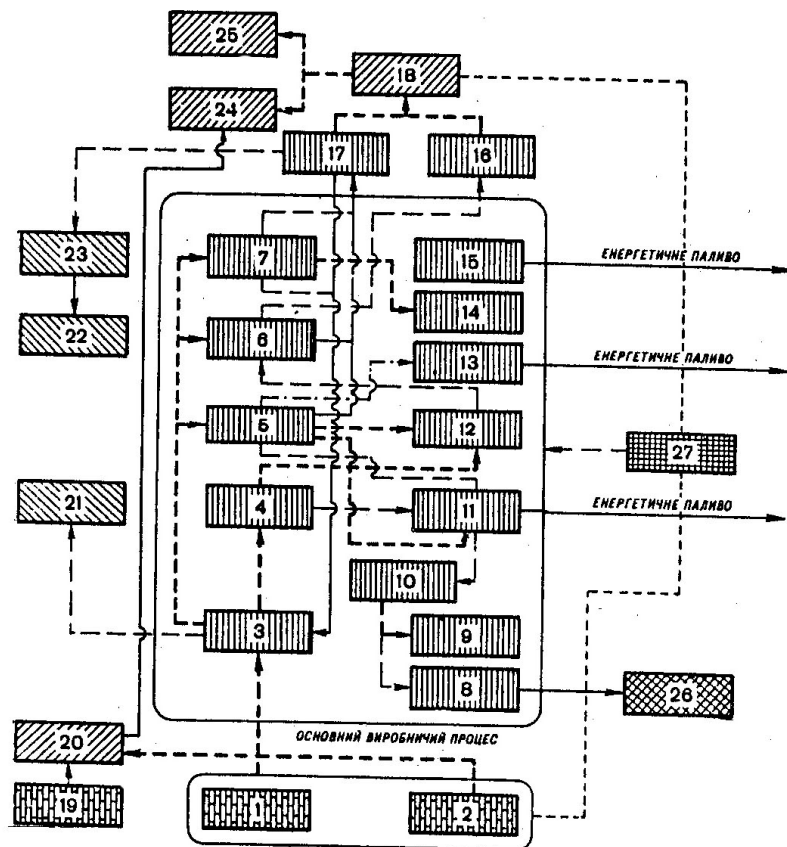
15. Рибопромисловий цикл. Характерна для цього циклу ознака – поєднання вилову та переробки риби з різноманітними обслуговуючими виробництвами (спеціальне, суднобудування та ремонт, в'язання сіток, тарне виробництво та ін.).

16. Індустріально-аграрний цикл включає з одного боку, переробку сільськогосподарської сировини, а з іншого – виробництва, які забезпечують сільське господарство необхідними машинами, хімікатами й т. д.

17. Гідромеліоративний індустріально-аграрний цикл – це модифікація попереднього циклу, пов'язана з особливостями зрошувального землеробства.

18. Індустріально-будівельний цикл займає проміжне положення між промисловістю і будівництвом. Представлений виробництвом бетонних та залізобетонних виробів, стінових блоків та інших прогресивних будівельних матеріалів у рамках будівельної індустрії, забезпечує індустріалізацію будівельних робіт, перетворення їх на механічний процес збирання, монтажу будинків і споруд.

Нафтоенергохімічний цикл [30, с. 363]

Сировинна та паливно-енергетична база

Виробництва та їх профіль

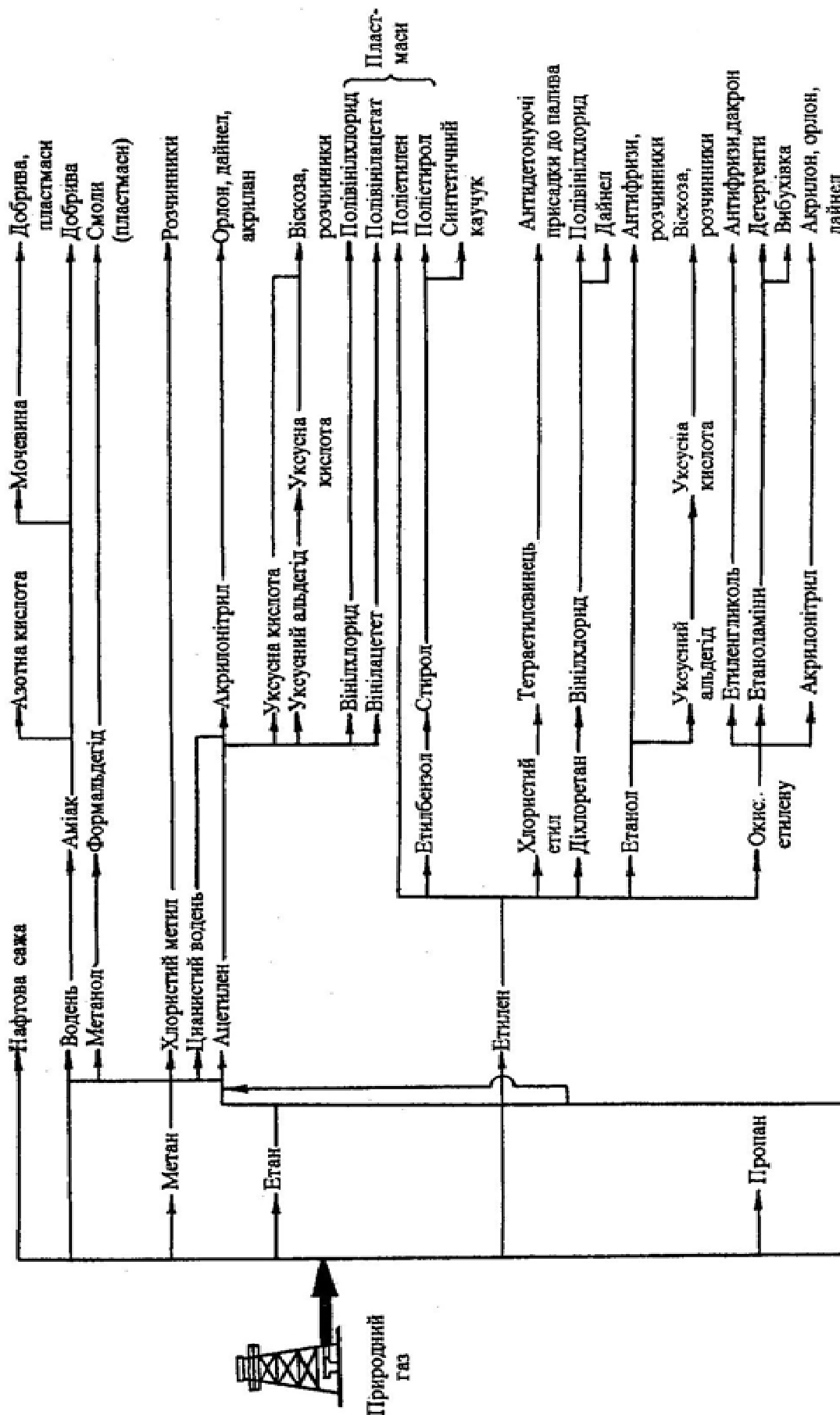
- нафтопереробка
- органічна хімія
- основна хімія
- машинобудування
- промисловість будівельних матеріалів

Характер виробничих сировин

- з послідовною обробкою сировини
- з комплексним використанням сировини
- з утилізацією виробничих відходів
- матеріально-технічні зв'язки

1 – видобуток нафти; 2 – видобуток попутного нафтового газу; 3 – гідроочищення нафти та нафтопродуктів; 4 – перегонка нафти; 5 – крекінг нафти та нафтопродуктів; 6 – піроліз нафти та нафтопродуктів; 7 – риформінг нафти та нафтопродуктів; 8 – гудрон; 9 – мастила; 10 – перегонка мазуту; 11 – мазут; 12 – моторне паливо; 13 – крекінг-залишок; 14 – високоактивне паливо; 15 – сухий газ; 16 – ароматичні вуглеводні; 17 – ненасичені вуглеводні; 18 – виробництво напівпродуктів органічного синтезу; 19 – виробництво газового бензину; 20 – виробництво етилового спирту; 21 – виробництво сірчаної кислоти; 22 – виробництво азотних добрив; 23 – виробництво аміаку; 24 – виробництво синтетичного каучуку; 25 – виробництво синтетичних смол і пластмас; 26 – виробництво будівельних матеріалів; 27 – нафтове та хімічне машинобудування

Газоенергохімічний цикл [30, с. 451]

Електроенергетика України

Теплові електростанції: ТЕС – Запорізька (3,6 млн кВт, Енергодар), Вуглегірська (3,6 млн кВт, Донецька область), Криворізька (3,0 млн кВт), Зміївська (2,4 млн кВт, Харківська область), Бурштинська (2,4 млн кВт, Івано-Франківська область), Луганська (2,0 млн кВт, м. Щастя, не діє), Старобешівська (2,0 млн кВт, Донецька область), Придніпровська (1,8 млн кВт, Дніпропетровська область), Слов'янська (1,8 млн кВт, Донецька область), Ладизинська (1,8 млн кВт, Вінницька область), Трипільська (1,6 млн кВт, м. Українка Київської області), Курахівська (1,46 млн кВт, Донецька область), Добротвірська (Львівська область), Зуївська (Донецька область), Сєверодонецька (не працює, Луганська область), Дніпродзержинська (Дніпропетровська область), Харківська.

ТЕЦ – Київська ТЕЦ-5 (700 тис. кВт), Дарницька, Київська ТЕЦ-6, Харківська ТЕЦ-5, Одеська, Калуська, Краматорська, Дніпровська (м. Кам'янське, Дніпропетровська обл.).

Гідроелектростанції: ГЕС на Дніпрі: Київська (в м. Вишгород), Канівська, Кременчуцька (в м. Світловодськ), Середньодніпровська (м. Кам'янське), Дніпрогес, Каховська (зруйнована 6.06.2023 р.) (Ташлицька ГЕС (1,8 млн кВт, на р. Південний Буг), Теремле-Ріцька ГЕС (Закарпатська область), Київська ГАЕС (перша в колишньому СРСР), Дністровська ГЕС-ГАЕС, Костянтинівська ГЕС-ГАЕС (Миколаївська область).

Атомні електростанції: Південно-Українська (м. Південноукраїнськ), Запорізька (м. Енергодар), Рівненська (м. Вараш), Хмельницька (м. Нетішин).

Пірометалургійний цикл чорних металів [29, с. 360–361]

Стадії пірометалургійного ЕВЦ чорних металів:

I – *початкова або вихідна*: видобуток залізної руди, коксівного вугілля, флюсових вапняків;

II – *супутні виробництва*, що виникають навколо основного виробництва для досягнення більш раціонального природокористування: рекультивация гірничих розробок, пило-, газо- та водоочищення;

III – *підготовчі виробництва*, що передують основному виробництву: виробництво агломерату, коксу; технічна підготовка горючого газу, кисню, води;

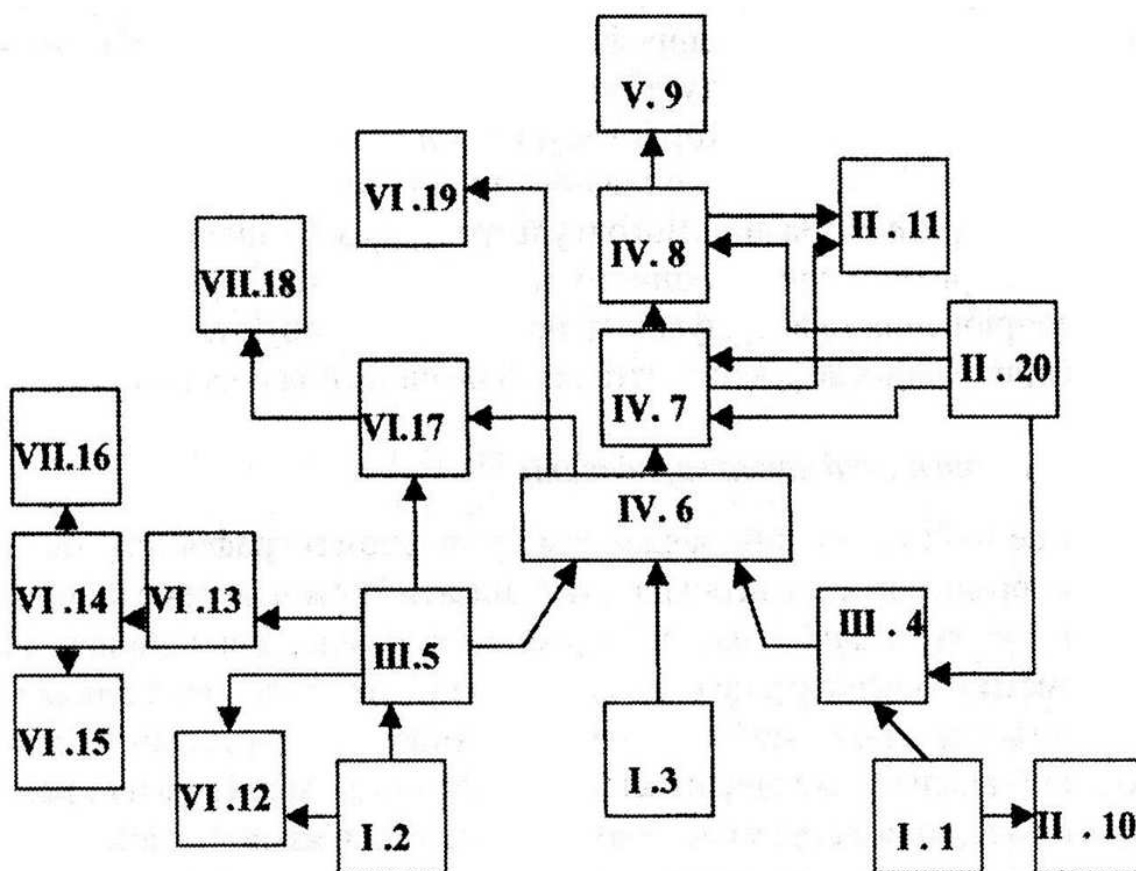
IV – *основне виробництво*: металургійний переділ – доменний, сталеливарний, прокатний;

V – *завершуючі виробництва* по використанню продукції основного виробництва: виробництво металовиробів, трубопрокат, металоємке машинобудування;

VI – *супутні виробництва по переробці відходів основного виробництва*: виробництво цементу на основі доменних шлаків; виробництво бензольних вуглеводнів, хімічного волокна, пластмас, аміаку та азотних добрив на основі переробки кам'яновугільної смоли та коксівного газу;

VII – *допоміжні виробництва*, що забезпечують основне виробництво допоміжними матеріалами й обладнанням: виробництво вогнетривів, коксохімічного та металургійного обладнання.

Прометалургійний енерговиробничий цикл (ЕВЦ) чорних металів [29]

Прометалургійний енерговиробничий цикл (ЕВЦ) чорних металів: → — зв'язки між різними виробництвами; I–VII — стадії ЕВЦ; 1 — 20 — *виробництва* ЕВЦ: 1 — видобуток залізної руди; 2 — видобуток флюсових вапняків; 3 — видобуток коксівного вугілля; 4 — виробництво агломерату; 5 — виробництво коксу; 6 — доменне виробництво; 7 — виробництво сталі у мартенах, кисневих конвертерах та електродугових печах; 8 — виробництво прокату; 9 — металосітка машинобудування та виробництво метизів (металовиробів); 10 — рекультивация гірничих виробок; 11 — пило-, газова та водоочищення; 12 — виробництво електроенергії та тепла (ТЕЦ); 13 — перероблення кам'яновугільної смоли та коксового газу; 14 — виробництво бензолних вуглеводнів; 15 — виробництво хімічного волокна; 16 — виробництво пластмас; 17 — виробництво аміаку; 18 — виробництво азотних добрив; 19 — виробництво цементу на основі доменних шлаків; 20 — виробництво вогнетривів

Склад і структура хімічної промисловості [30, с. 362]

I. Сировинні галузі хімічної індустрії							
Гірничохімічна	Нафтопереробка	Коксохімія	Газопереробка	Металургія (чорна і кольорова)	Целюлознопаперова	Сланцева	Сільське господарство

II. Виробництва основної хімічної промисловості			
Кислот	Лугів (содо- і хлоропродуктів)	Газів	Солей

Виробництва основного органічного синтезу		
Органічних кислот	Спиртів	Розчинників

III. Виробництва мінеральних добрив			
Калійних	Фосфорних	Азотних	Складних

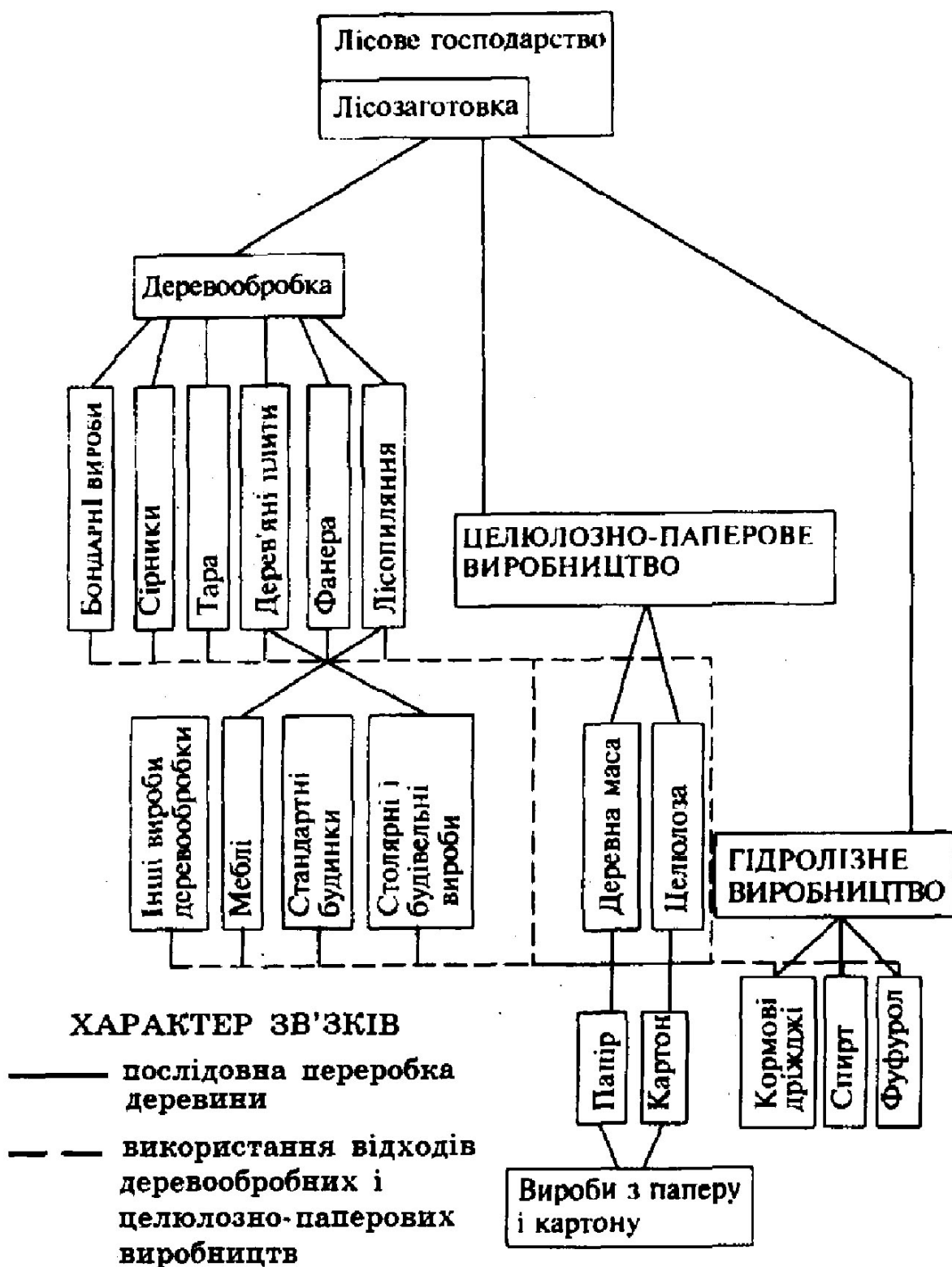
Виробництва полімерних матеріалів		
Синтетичного каучука	Хімічних волокон	Пластмас і синтетичних смол

IV. Малотоннажні галузі хімічної промисловості						
Фотохімія	Хімічних реактивів	Побутова хімія	Хімічні засоби захисту рослин	Лакофарбова	Анілінофарбова	Фармацевтична

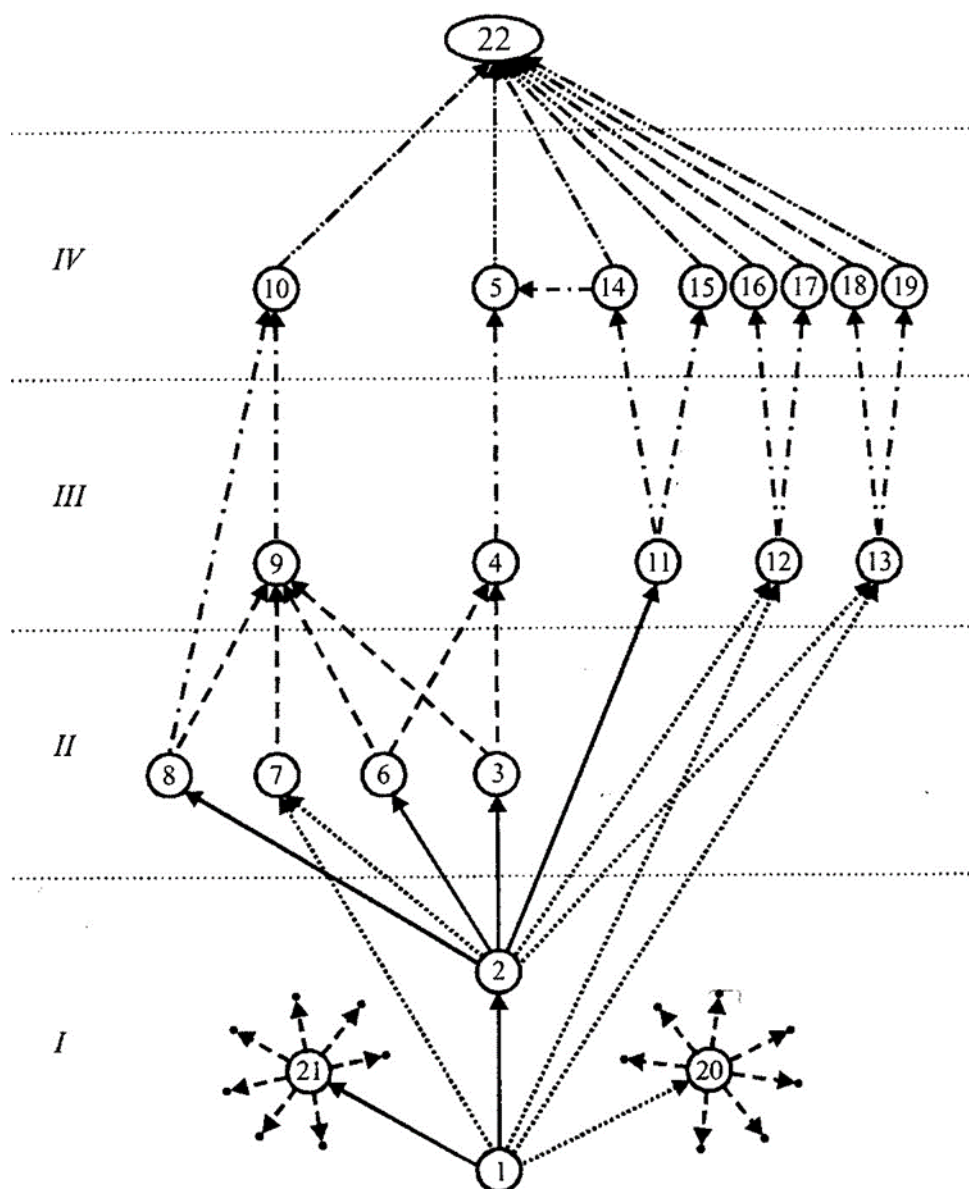
Переробка полімерних матеріалів	
Вироби з пластмас	Шини та резинотехнічні вироби

I – галузі, що дають сировину для хімічної індустрії; II – напівпродуктові галузі; III – головні галузі; IV – переробні галузі.

Структура лісовиробничого комплексу [31]

Лісоенерговиробничий цикл

а) виробництва: 1 – лісовирощування; 2 – лісозаготівлі; 3 – лісопиляння; 4 – меблевих заготовок; 5 – меблів; 6 – фанери; 7 – деревостружкових, волокнистих плит; 8 – паркету; 9 – будівельних дерев'яних деталей і конструкцій; 10 – дерев'яних будинків; 11 – волокнистих матеріалів (деревної маси, напівцелюлози та целюлози); 12 – сухої перегонки деревини; 13 – гідролізу деревини; 14 – картону; 15 – паперу; 16 – спиртів, смол і продуктів із них; 17 – розчинників, кислот і продукції з них; 18 – спиртів, гліцерину та продуктів із них; 19 – кормових дріжджів; 20 – «малої» лісохімії (каніфолі, терпентини, хвойного борошна, каротинової пасти та ін.); 21 – побічного лісокористування (збирання та переробка ягід, грибів, лікарських рослин, мисливство, рибицтво тощо); 22 – споживання продукції ЕВЦ у громадській чи особистій сфері;

б) стадії ЕВЦ: I – початкова (виросування лісу та заготівлі деревини), II – первинної переробки деревини, III – вторинної переробки деревини, IV – виготовлення кінцевого для ЕВЦ продукту;

в) зв'язки з: ————— – сировини, - - - - - – матеріалів, - . - . - . – напівфабрикатів, – відходів виробництва, - – збуту готової продукції.

Навчально-методичне видання

**Пугач Сергій Олександрович,
Лажнік Володимир Йосипович**

Географія промисловості

Навчально-методичний комплекс дисципліни

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку 29.08.2024 р. Формат 60x84 1/16.
Ум. друк. арк. 4,92. Замовлення № 749. Тираж 50.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Друк офсетний.

Друк ПП Іванюк В. П.
43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 65.
Свідоцтво Держкомінформу України
ВЛн № 31 від 4.02.2004 р.

